

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ ПАВЛОВ: ЛЮДИНА, ВЧЕНИЙ, ГРОМАДЯНИН

*Історико-біографічний нарис
про людину з активною життєвою позицією*

Одеса
«Астропринт»
2024

УДК 378(477.74-25)-05Павлов(082)
О-533

Упорядник:
С. М. Дідух, доктор економічних наук, професор

Олександр Іванович Павлов: людина, вчений, громадянин :
О-533 історико-біографічний нарис про людину з активною жит-
тєвою позицією / упор. С. М. Дідух. — Одеса : Астропринт,
2024. — 244 с.

ISBN 978–966–927–999–6

Колеги, учні, знайомі, друзі діляться своїм ставленням до профе-
сора О. І. Павлова як до людини, вченого та громадянина.

Читача зацікавить і власне ставлення героя нарис до рідних йому
людей, малої та великої Батьківщини, справи свого життя та актуаль-
них проблем суспільного розвитку.

УДК 378(477.74-25)-05Павлов(082)

ISBN 978–966–927–999–6

© Дідух С. М., укладання 2024

Зміст

Замість вступу

ЛЮДИНА З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ ПРО ПЕРЕДІСТОРІЮ ПОЯВИ КНИГИ ТА ЇЇ СЕНС	7
--	---

Частина перша

БІОГРАФІЧНИЙ НАРИС ПРО ЛЮДИНУ З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ

1.1. Дьомін О. Б. Вибір шляхів — вибір долі	9
---	---

Частина друга

ВНУТРІШНЬОКАФЕДРАЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ СПРАВИ ЛЮДИНИ З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ

2.1. Особистість, людина, державник	28
2.2. Стиль роботи як керівника	33
2.3. Особистий внесок в розвиток кафедри	37
2.4. Роль у розвитку економічної освіти та науки	38
2.5. Викладацький хист	41
2.6. Громадянська позиція	42
2.7. Публікаційна діяльність	44
2.8. Науковий керівник та консультант	47
2.9. Експертна робота у складі спеціалізованої вченої ради ...	48
2.10. Культурно-освітня, спортивна та виховна робота	51

Частина третя

ПОЗАКАФЕДРАЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ СПРАВИ ЛЮДИНИ З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ

3.1. Шевчук В. О. Олександр Іванович Павлов: ступені життєвого шляху	53
3.2. Якубовський О. П. Яскрава, самобутня особистість	57
3.3. Гінжул В. П. Олександр Павлов продемонстрував здатність продовжити славу свого великого однофамільця	61

3.4. Гончарук Г. І. Шлях від студента — до колеги	62
3.5. Максимович В. Я. Професор О. І. Павлов — заручник чесні	65
3.6. Неустроєв Ю. Г. Немає кінця-краю творчому руху душі	69
3.7. Назарчук Н. В. Творець світу і людей	71
3.8. Дьомін О. Б. Повернення до альма-матер	74
3.9. Крисанов Д. Ф. Павлов Олександр Іванович: шлях від містянина до теоретика українського села	80
3.10. Кісіль М. І. Павлов Олександр Іванович — видатна особистість, освітянин і вчений	83
3.11. Мармуль Л. О. Професор О. І. Павлов — генератор нових ідей і фундатор актуальних наукових напрямів	88
3.12. Ананченко Ю. Г. Професор О. І. Павлов — аристократ у науці	91
3.13. Терещенко С. І., Богинська Л. О. Павлов Олександр Іванович: у самородка все від Бога	96
3.14. Баланюк І. Ф. Визначна постать, яка творить науку сьогодення	97
3.15. Хвесик М. А. Професор О. І. Павлов — визначний дослідник сільських територій та сільського розвитку . . .	100
3.16. Работін Ю. А. На честь 75-річчя Олександра Івановича Павлова	106
3.17. Єгоров Б. В. Справу видатних економістів університету продовжує «молодий вчений пенсійного віку»	108
3.18. Іванченкова Л. В. Олександр Іванович Павлов — мудра та чесна людина, талановитий вчений, наставник молоді, небайдужий до долі своєї країни громадянин	110
3.19. Страхова Т. В. Людина, якій до всього є справа	112
3.20. Козак К. Б., Мироненко Б. В. Людина з активною громадянською позицією	113
3.21. Купріна Н. М. Професор О. І. Павлов: колега та наставник	117

3.22. <i>Баранюк Х. О.</i> Сильні духом люди завжди досягають високих цілей	118
3.23. <i>Бондар Л. П.</i> Шлях до успіху	119
3.24. <i>Сичевський М. П.</i> Учений з принципами та власною думкою	121
3.25. <i>Копитко В. І.</i> Видатний фахівець своєї справи і людина високого гатунку	124
3.26. <i>Лагодієнко В. В.</i> Олександр Павлов: головні справи — ще попереду	128
3.27. <i>Федченко Ю. С.</i> Олександр Іванович Павлов: людина з активною життєвою позицією	129
3.28. <i>Шевченко Г. А.</i> Людина знаюча, за Сократом, є мірою усіх речей	132
3.29. <i>Довгаль О. В.</i> Науковець із великої літери	132
3.30. <i>Демченко О. В.</i> Старший товариш, державник, науковець	135
3.31. <i>Ісайко С. С. О. І.</i> Павлов: шлях від боксера до вченого ...	136
3.32. <i>Варакута Д. А.</i> Професор О. І. Павлов — мій колега за футбольними уподобаннями	138
3.33. <i>Нікітіна А. Г.</i> Професор О. І. Павлов — приклад високого професіоналізму та невичерпної енергії	139

Частина четверта

ВІДОБРАЖЕННЯ БІОГРАФІЧНИХ ВІХ ЛЮДИНИ З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ

4.1. Книжки — джерело знань та духовне багатство	
4.1.1. <i>Фото обкладинок книжок</i>	142
4.2. Нагороди та відзнаки	
4.2.1. <i>Фотокопії нагород та відзнак</i>	150
4.3. 75 років життєвих миттєвостей крізь лінзу фотооб'єктиву	
4.3.1. <i>В родинному колі</i>	154
4.3.2. <i>На малій Батьківщині</i>	157
4.3.3. <i>В Одеський період</i>	162
4.3.4. <i>На віддаленні від домівки</i>	190

*Частина п'ята***ДВНАДЦЯТЬ «С» ЛЮДИНИ З АКТИВНОЮ
ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ**

Перше «С» — ставлення до родинних обов'язків і зв'язків	199
Друге «С» — ставлення до самого себе	200
Третє «С» — ставлення до малої та великої Батьківщини, України	201
Четверте «С» — ставлення до історії СРСР	203
П'яте «С» — ставлення до сенсу життя	204
Шосте «С» — ставлення до справи свого життя	208
Сьоме «С» — ставлення до кафедральних справ	212
Восьме «С» — ставлення до новітньої історії України	213
Дев'яте «С» — ставлення до сприйняття справи, що викладене на сторінках цієї книги	216
Десяте «С» — ставлення до нагород та відзнак	216
Одинадцять «С» — ставлення до сутності національної ідеї . . .	218
Дванадцять «С» — ставлення до розуміння сутності світового співтовариства	223

Висновки

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО УПОРЯДНИКА С. М. ДІДУХА	237
--	-----

<i>Наші автори</i>	239
------------------------------	-----

Замість вступу

ЛЮДИНА З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ ПРО ПЕРЕДІСТОРІЮ ПОЯВИ КНИГИ ТА ЇЇ СЕНС

Ідея підготовки книги з'явилася деякою мірою спонтанно. У вересні 2024 року кафедра, яку я очолюю протягом останніх двадцяти років, буде відзначати своє 70-річчя. Ці десятиліття увібрали в себе історію та долю кількох поколінь викладачів, співробітників, студентів, аспірантів, докторантів, серед яких особливе місце посідають мої попередники, керманічі кафедри. За історичними мірками, сім десятиліть — це миттєвість, а людського життя — епоха кожного окремого покоління людей, які були творцями цієї історії.

У 2014 році ми відзначили свій 60-річний ювілей, видавши буклет, присвячений вшануванню праці та пам'яті наших попередників. Проїшло майже десять років з того свята, яке надовго запам'яталося його учасникам. Протягом наступного після цього ювілею періоду кожного року ми продовжуємо цю традицію. Святкування річниці кафедри включає в себе наукові, культурно-виховні та спортивні заходи.

Наприкінці жовтня поточного року у розмові з професором кафедри С. М. Дідухом я зазначив, що попри війну ми маємо розпочати підготовку до нашого чергового ювілею. Мій молодший колега при цьому зауважив, що кафедральному ювілею передуює моє 75-річчя, яке припадає на останній рік мого завідування кафедрою. У відповідь я парирував, що дійсно готовий до переходу через декілька місяців до нового вікового статусу — людини поважного віку, який за своїм часом є доволі тривалим, але стрічку старожилів перетинають далеко не всі. До цього слід додати ризики, що пов'язані з воєнним станом, в якому перебуває наша країна. Тому в таких умовах шанси виживання приблизно однакові у всіх українських громадян, крім тих, хто боронить нашу країну від ворога.

До того ж я є прибічником відання шани людям при житті за їх добрі справи.

Тому було прийнято рішення про підготовку такої книги, в якій я фігурую як головний герой — людина з активною життєвою пози-

цією. Проте — це книга не стільки про мене, скільки про мою справу, яку я намагаюся чесно робити зі своїми колегами. Останнє слово все ж таки я залишив за собою, надавши власне ставлення до рідних людей, малої та великої Батьківщини, справи свого життя та актуальних проблем суспільного розвитку. Що з цього вийшло — судити читачу.

Частина перша

БІОГРАФІЧНИЙ НАРИС ПРО ЛЮДИНУ З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ

1.1. ДЬОМІН О. Б. ВИБІР ШЛЯХІВ — ВИБІР ДОЛІ

Місто Миколаїв другої половини 40-х–50-х років XX століття знову, як і раніше, стали називати «містом адміралів і корабелів». Воно того заслуговувало. Розташоване у місці злиття річок Південний Буг та Інгул, над простором яких пролягли два великих автомобільних мости, що поєднували дві частини міста, воно одночасно було і містом двох протилежностей, двох контрастів. З одного боку, професійно сплановані та розбудовані ще в минулі століття вуличні магістралі, просторі площі з архітектурно виразними адміністративними будівлями, а з іншого — скупчені селища, такі як «Абісинія». Ця місцевість, що розташована неподалік від суднобудівного заводу, вокзалу та мікрорайону «Ліски» мала офіційну назву — Залізничне селище. Його вулички, що не мали назв, вели в різні світи — одні до залізничного вокзалу і шляху в непізнане, інші — до Південного Бугу через лісове урочище у світ відпочинку та пляжних розваг. В цьому селищі не тільки не функціонував громадський транспорт, але туди не заходили й чужі, а багато своїх мали по одній-дві тюремні ходки.

Своєрідний колорит міста багато в чому формував людське світобачення чи, як кажуть сьогодні, — менталітет, впливав на натуру людини. Великі і солідні торговельні пароплави, видовжені та сталевово-кольорові військові кораблі та підводні човни надавали відчуття гордості, приналежності до усього світу і одночасно зв'язку із «великою» малою батьківщиною. Поєднання відданості місту «високого стилю» із прив'язаністю до міського районного середовища проявилось вже в молоді роки Олександра Павлова.

Цей чинник діяв достатньо сильно, бо Олександр народився в 1949 році, коли ще йшов процес відбудови країни і сусідська солідарність, спільні побутові питання відігравали велику роль у житті людей. Іншими важливими чинниками формування особистості юнака стали родина та шкільне і місцеве середовище.

Під останнім я маю на увазі селище «Абісинія», в якому сім'я Павлових проживала до 1969 року, коли батько Олександра отримав квартиру у будинку для співробітників Миколаївської ТЕЦ на перехресті вулиць Чкалова та Другої Слобідської (центральна частина міста). За словами Олександра, до цього батькові пропонували двічі поселитися у «сталінських» новобудовах ще у другій половині 1950-х років — на Привокзальній площі та на центральній вулиці міста — тоді ще Радянській. Небажання батьків переїжджати на нове місце пояснювалося кількома причинами: на «Абісинії» з 1945 року поселилися дід з бабою Олександра, його дві тітки та два дядьки зі своїми сім'ями; це велике сімейство, використовуючи сучасну термінологію, мало тут свій «бізнес»; батькам подобалося жити у власній домівці й на землі. До речі усі «зручності» були на подвір'ї, а водою користувалися з колонки, яка знаходилася в двох десятках метрах від дому. Проте була можливість тримати худобу.

Тому, як історик, я схилиюся до версії походження неофіційної назви цього селища, в основі якої лежить архаїчний рівень побутових умов, в яких перебувало місцеве населення. Серед мешканців селища було чимало смікливих та винахідливих, тому що інші тут надовго не затримувалися. Додам для більшої переконливості, що «*Абісинія*» — латинська назва Ефіопії, яка ще у середньовіччя закріпилася за відсталою африканською країною. Ось такі мої аргументи щодо зв'язку між африканською та миколаївською «Абісинією».

До речі, першими поселенцями селища на початку XX століття були працівники миколаївського депо, які після брудної роботи зазмаженою кольоровістю своєї шкіри нагадували африканців. Думаю, що наведена професійна ознака перших поселенців та географічне розташування селища дали йому саме офіційну назву як залізничного. В середині XX століття переважна частина мешканців «Абісинії» не була причетна до залізничної справи. Прикладом чого є і велика сім'я Павлових у її трьох поколіннях.

Батько Олександра — Іван Іванович пройшов фінську і Велику Вітчизняну війни, отримав разом з орденами і важкі поранення, але вижив і влаштувався машиністом Миколаївської теплоелектроцентралі, мати — Ольга Онисимівна була акушеркою. Саме вони доклали всіх зусиль, щоб Олександр і двоє інших дітей реалізували себе у житті.

Про дитячі роки Олександра можна судити, посилаючись на його спогади, частина яких є похідною від розповідей батьків. Тому їх не так і багато, якщо вести мову про дошкільний період його життя.

При народження Олександр мав вагу близько п'яти кілограмів, тому у шестимісячному віці його сприймали за дворічного й дивувалися, чому мати постійно тримає його на руках. Малому Олександрові не було знайоме таке середовище як дитячий садочок. І справа не тільки в тому, що вони були відсутні в селищі, а й з причини небажання його матері передовіряти справу догляду за власними дітьми, їх виховання стороннім особам. Проте у вихованні маленького Сашка брала участь і вулиця. А був він хлопчиком ще з тим характером. Так у п'ятирічному віці, отримавши образу від старшого брата, Сашко завдав йому «нокаутуючого» удару половиною цеглини, яка опинилася під рукою. В вуличних бійках з рівними за віком й дещо старшими хлопцями він завжди виходив переможцем, через що отримував проханку від батька.

Чималу роль у вихованні та розумовому розвитку Олександра мала школа. Спочатку це була середня школа № 20, де Олександр навчався до 8 класу включно, а потім — № 35 (9–10 класи). Перша школа, що мала статус залізничної (за місцем розташування), чимось нагадувала, зі слів її учня, селище під такою ж назвою. Це була сукупність понад десятка одноповерхових будинків з пічками-буржуйками закритого типу, зі зручностями на подвір'ї. На задньому дворі знаходився баскетбольний майданчик, на якому з ранку до ночі тривали спортивні баталії, у тому числі й під час перерв між уроками.

У 1964 році Сашко перейшов до нової школи, оскільки стара на той момент з середньої перетворилася на восьмирічну. Середня школа № 35 була новою й у прямому значенні цього слова, а також ще й експериментальною: в ній вперше здійснювалося навчання виключно в дев'ятому та десятому класах, загальна кількість яких складала майже три десятки. Через два роки з її стін вийшли випускники, народжені у 1948 та 1949 роках: перші мали за плечима 11-класну освіту, другі — 10-класну.

На думку Олександра, кожна з цих шкіл по-різному зробила свій внесок у вибір ним своєї майбутньої професії: перша через брак відповідних досконалих вчителів математики та фізики відбила охоту до точних наук; друга, завдячуючи вчителю Леву Наумовичу Цадіковичу, остаточно схилила шальки терезів на користь історії.

Школа дала знання і життєві орієнтири. У шкільному житті Олександра, поряд із навчанням, особливе місце займав спорт.

В Олександра тяга до спорту, як свідчить літературне джерело [1, с. 190–201], проявилася ще у 1956 році. Це сталося під час його пер-

шого відвідування в ті часи центрального міського стадіону «Авангард», на якому проходила перехідна гра між командами «Авангард» та «Будівельник» за право представляти Миколаїв на всесоюзній футбольній арені серед команд-майстрів.

Сам же він почав гаяти м'яча на пристосованих до футболу майданчиках, спочатку за місцем проживання, в школі, а в 1959 році був зарахований до групи підготовки при команді майстрів «Авангард», де тренером був І. О. Колбанов — відомий в минулому футболіст миколаївського «Суднобудівника» та одеського «Динамо». Потім була команда ДСШ-3 з її відомими тренерами Р. А. Сафаяном та В. І. Восковським. Серед партнерів Олександра по юнацьких командах були й такі, що з часом стали відомими футболістами — О. Кімалов, В. Саушкін, Є. Данікер, В. Карлаш, А. Бойко, Є. Дерев'яга, О. Авер'янов, В. Лисенко, О. Черняк.

Піком своєї футбольної «кар'єри» Олександр вважає 1964 рік, коли команда школи № 20, капітаном якої він був, у півфіналі першості міста здолала команду школи № 37, на чолі з О. Кімаловим, з рахунком 3:2 (однин з голів був на його рахунку), а в фіналі — по пенальті перемогла команду школи № 7, у складі якої грав О. Авер'янов [1, с. 194].

Завершуючи футбольну тему, зазначу, що футболіст в Олександрі Павлові не «вмер» й по сьогоднішній день, про що свідчать його виступи за студентські команди під час навчання в університеті, збірні команди Комінтернівського та Іванівського районів під час його перебування на комсомольській та партійній роботі, змагання з командами студентів як завідувача кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету.

У шкільні роки Олександр почав захоплюватися й баскетболом, відвідуючи деякий час заняття у ДСШ № 2, де його партнером був В. Смоляков — у майбутньому гравець київського «Будівельника» та збірної УРСР з баскетболу.

Багато часу Сашко приділяв баскетболу, так само як і гандболу та футболу під час навчання в Миколаївському медичному училищі, де його чудовим партнером був О. Діденко — батько в недалекому минулому відомого українського футболіста, а зараз тренера молодіжного складу одеського «Чорноморця» А. О. Діденка.

Він і сьогодні приділяє певний час грі в баскетбол у спорткомплексі свого університету та на відкритих майданчиках парку «Перемога» та на трасі здоров'я.

Ознакою відданості баскетболу є подарована йому книга про цю гру з пам'ятним надписом, автором якої є відомий радянський баскетболіст та тренер З. М. Хромаєв, одеська квартира якого знаходилася недалеко від помешкання Олександра.

Й на останок спортивної теми — про захоплення Олександра боксом, видом спорту мужніх людей — не тільки справжніх чоловіків, а й чарівних жінок. На його власне переконання, саме тут він міг би досягти найбільших спортивних вершин. На початку 1960-х років він почав свої заняття боксом у Палаці культури залізничників, де секцію боксу очолював О. П. Григор'єв, який, завдячуючи успіхам своїх вихованців, став відомим в Україні тренером з власною школою, яку зараз очолює найіменитіший миколаївський боксер, колишній партнер Олександра по юнацькій боксерській секції — В. Запорожець.

Якщо я особисто деякою мірою можу судити про майстерність Олександра як футболіста чи баскетболіста, іноді перетинаючись з ним під час занять цими видами спорту, то з боксом — ситуація цілком інша. Знаю про те, що Олександр Павлов як боксер «потрапив» до поважного одеського спеціального видання [2].

Але на відміну від сьогодення, тоді спорт означав для хлопців насамперед засіб заявити про себе, відчувати себе частиною особливого колективу. До того ж, тоді тренери приходили до шкіл і запрошували майже усіх, але виділяючи найбільш перспективних, не забували про інших. Таким шляхом Олександр пройшов ще одну школу мужнього зростання. При чому він тренувався в двох різних за духом секціях: командній (футболі, баскетбол) та індивідуальній (бокс), що дало йому потім навички та спроможність і працювати в команді, і заявляти про себе як про особистість. Але у «великий спорт» він не пішов, не-зважаючи на наявні дані та можливості.

Тобто спорт не став головною принадою юнака — знання владно звали вперед. Але щоб обрати шлях життя, довелося пройти випробування часом.

Об'єктивно, у виборі майбутнього шляху у дорослому житті, він мав значні переваги перед своїми однолітками та певні обмеження. Перші, які є константою високої ваги та проби, — це належне сімейне виховання, сприятливе зовнішнє середовище, спортивне за-гартування та безцінний соціальний досвід, набутий в юнацькі роки. Обмеження були пов'язані з певними рамками спеціальних знань та практичного досвіду, обумовленого родом діяльності батьків Олександра, який переходив у своєму особистому розвитку на нову жит-

теву орбіту. Її обрії простягалися до елітного столичного вищого навчального закладу Інституту міжнародних відносин. На своє малодосяжне бажання Олександр почув від мудрого батька: збагни, що у дипломатів у сотні разів більше дітей, ніж місць для вступників до цього іменитого навчальною закладу. Тому на сімейній нараді було прийнято рішення — подавати документи на історичний факультет не сусідньої Одеси, а до відповідного університету столиці Молдавської РСР, де, як здавалося, шансів було більше, ніж у премудрій Південній Пальмірі.

За словами Олександра, таке рішення було заздалегідь запрошаним. Спочатку це відзначив чоловік маминої колежанки, який опинився з ним в одному автобусі, що прямував з Миколаєва до Кишинєва. Вдруге про це йому сказав екзаменатор з історії, перед тим як поставити четвірку, яка при наявному конкурсі зводила шанси вступника до нуля. При цьому, як зазначив екзаменатор, випускники університету мають працювати переважно в селах, де проживають етнічні молдавани, що потребує від майбутнього вчителя володіння молдавською мовою, знань з історії, культури та традицій цієї республіки.

У підсумку ранньої осені 1966 року Олександр розпочав свою трудову діяльність учнем електромонтера Миколаївської теплоелектроцентралі. Через рік за закликом матері (вона хотіла бачити сина лікарем) поступив до Миколаївського медичного училища (тоді до медичних інститутів без дворічного трудового стажу не приймали).

Проте в 1968 році, витримавши конкурс в 13 осіб на одне місце, Олександр Павлов поступив на історичний факультет Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, що розташовувався тоді на вулиці Радянської Армії (зараз Преображенська), 24. Зовні такі метаморфози пояснюються все тими ж родинними впливами. Для батька із його складним життєвим шляхом справедливість завжди була одним із моральних пріоритетів і це він прищеплював дітям. Отож із дитинства в Олександра формувалось почуття підвищеної соціальної справедливості. Ні теплоелектроцентрально, ні медичне училище не давали цього, а йому так хотілось, щоб рідне місто стало зразковим, а життя городян щасливим. Університетська освіта саме за історичною спеціальністю (її представники в той час обіймали чимало ключових посад в партійних органах) дозволяла втілити у життя це намагання. Так в долі майбутнього професора з'явилась Одеса.

Юнацький максималізм, мрії про високе ледь не вперше зіткнулись саме на історичному факультеті із прозою буття. Обраний на

другому курсі членом комсомольського бюро факультету Олександр зустрівся із формалізмом цієї структури, в якій відбувалася боротьба за керівну посаду.

Далі наводжу оцінку цього епізоду зі студенського життя самим Олександром, яка міститься у його популярному серед читачів історичному нарисі.

«Будучи комсоргом другого курсу, — зазначає автор нарису, — я відкрито виступав проти деканату. В цьому мене активно підтримували однокурсники — Ю. Косилов, Є. Храмченков, С. Будзар, які разом зі мною досить часто вступали в конфлікт із формальними лідерами курсу — старостою і парторгом, за плечима яких була армійська служба та кілька років трудового стажу.

Рано чи пізно наша бунтівна поведінка отримала оцінку зі сторони деканату. Для цього було використано випадок, що стався 18 березня 1970 року на лекції доцента П. Г. Чухрія, який займався плагиатом, постійно зачитуючи, без будь-яких посилань на джерело, фрагменти статті, яку напередодні проштудіював я. Це дозволило мені кілька разів робити випереджаючі лектора «ходи», оскільки я пам'ятав структуру та зміст цієї статті. Після прочухана викладача я на знак протесту добровільно покинув аудиторію. Через п'ять хвилин так само вдіяв і Ю. Косилов. Після лекції, під час великої перерви у факультетському буфеті, на полицях якого знаходилися алкогольні напої, наша четвірка та ще троє однокурсників підняли келихи з шампанським на честь 100-річчя Паризької Комуні та 20-річчя Ю. Косилова. Реакція деканату на таку поведінку проявилася у вигляді жорстких санкцій проти мене: я був позбавлений місця у гуртожитку та знятий з посади заступника секретаря комсомольського бюро факультету».

А ось як описує цей факт В. Кіlesa (один із засновників студентського гуртка-комуни «СІД» («Суб'єкт історичної діяльності»), який видав у 1975 році під псевдонімом «В'ячеслав Вітазєв» мемуарно-публіцистично книгу з однойменною назвою, яка тоді була популярною в «Самвидаві». У друкованому варіанті її було видано у 2008 році): «... Все на краще в цьому кращому зі світів! Це йому (О. П.) за Ігоря Іваннікова (член «СІД»)! Я збирався «прокатати» його (тобто мене), на осінніх звітно-виборчих зборах, але до цього вдаватися вже не доведеться» [4]. Цей фрагмент у мене нічого, крім посмішки, не викликає, оскільки на «прокатати» (за те, що я на комсомольських зборах дав об'єктивну оцінку діяльності вказаного студента) — у В. Кіlesi та

його приятелів кишка була тонка. Та й я, як і мої студентські друзі, на відміну від мого критика, не ідеалізували себе та не виношували «наполеонівських» планів» [3, с. 223, 224].

До речі, отримання Олександром місця в гуртожитку стало можливим тільки через його участь в університетському хорі.

Крім описаної ситуації, проблеми Олександра у відносинах з деканатом з'явилися ще на першому курсі, коли він вдався до дискусії з викладачем на семінарських заняттях із історії Комуністичної партії Радянського Союзу. Він намагався довести протиприродність існування в суспільстві диктатури одного із соціальних прошарків як такої, тому намагався обґрунтувати неминучість трансформації суспільства диктатури пролетаріату в загальнонародну державу. Вийшовши за межі плану семінару, думаючий студент отримав суворе попередження викладача (до речі, майбутнього професора), подане у формі рекомендації: серйозніше вивчати документи партії і поменше привносити своїх думок.

Проте, саме це прагнення Олександра до структурування та внутрішньої організації думки, що поєднували теорію і практику, спрямували його до спеціалізації по суспільних дисциплінах, що починалась із третього курсу. Так в його життя увійшли філософія та політична економія. Він захопився вивченням загальної теорії систем і системним підходом, що активно розроблялись тоді університетською кафедрою філософії під керівництвом відомого радянського філософа професора А. І. Уйомова. Цілковите заглиблення в цю наукову проблему, участь у студентських наукових гуртках, активність на спецсеминарах не залишилися поза увагою викладачів кафедри філософії, в результаті чого на п'ятому курсі студента Олександра Павлова прийняли на половину ставки лаборанта лабораторії системних досліджень кафедри.

Інтерес Олександра до філософії додав йому певних проблем на захисті дипломної роботи «Системний підхід і його використання в історичній науці», керівником якої був професор А. І. Уйомов. Автору була поставлена в провину відсутність у списку літератури постанов і документів КПРС і радянського уряду. На цьому може все б і закінчилось, якби не відповідь дипломника, із якої витікало, що у вказаних документах відсутні будь-які згадки про системний підхід. Внаслідок цього комісія прийняла компромісне рішення, але яке виходило за процедурні рамки захисту дипломів — роботу прийняти, але оцінку оголосити після внесення в список використаних джерел документів

ЦК КПРС. Для того року такий висновок комісії хоч і виглядав дивним, але став наслідком зовнішніх чинників. В університеті тоді працювала київська комісія, яка за дорученням ЦК Компартії України розслідувала, крім іншого, питання порушення комуністичної моралі і прояви українського націоналізму в роботі викладачів кафедри історії УРСР. Фактично ця комісія була репетицією розпочатої невдовзі ідеологічної чистки у масштабах усієї України. За таких умов проявити «ідеологічну сліпоту» з боку керівництва факультету було недопустимим прорахунком. Недаремно ще декілька випускників цього курсу відчули на собі під час захисту та екзамену дію позарегламентного фактора. Інша справа, що студенти не знали про усі ці підводні камені університетського і факультетського життя. Отож, щоб не загострювати ситуацію і не концентрувати увагу на захисті дипломної роботи Олександром Павловим, деканат і комісія через декілька днів озвучили оцінку «добре». Із іншого боку, кафедра, щоб не накликати на себе невдоволення партійної комісії, видалила із його дипломної роботи значну кількість додатків, більшу частину яких являли структурно-логічні схеми, складені не в дусі формаційного підходу, а в руслі цивілізаційного бачення.

Крім негативного ідеологічного відлуння від захисту дипломної роботи шлях Олександра до аспірантури з філософської спеціальності утруднювала ще й відсутність важливої формальної умови — членства в КПРС. Партійна організація історичного факультету не виявляла ніякого бажання давати відповідну рекомендацію непокірному та норовливому студенту.

Проте, цей епізод зі студентського життя Олександра не знищив його потягу до філософських досліджень. Філософська парадигма зберіглась у тематиці численних публікацій, у вирішенні історичних, соціально-економічних і управлінських проблем. Отож не даремно він складав іспити кандидатського мінімуму у філософії. Таким чином він пройшов свій філософський шлях, хоча і не дійшов до його кінця — не отримав наукового ступеня з філософських наук.

В результаті навесні 1973 р. на розподіл місць для працевлаштування після закінчення університету Олександр Павлов отримав призначення в Сербківську середню школу Комінтернівського району Одеської області. В село молодий вчитель поїхав без дружини, яка в той час готувалася стати матір'ю.

Олександр Івановичу довелося не тільки викладати історію та суспільствознавство, а й виконувати обов'язки організатора позакласної

роботи. Тому увесь свій час та енергію він спрямував на підготовку та виховання шкільної молоді. Така активна життєва позиція молодого вчителя відразу привернула увагу первинної партійної організації вчительського колективу, яка протягом двох місяців, дотримуючись усіх процедурних питань, прийняла О. І. Павлова кандидатом в члени КПРС. Ще через декілька місяців його було обрано секретарем Комінтернівського РК ЛКСМУ Одеської області, який відповідав за роботу зі шкільною молоддю. Через рік після закінчення університету декан факультету З. В. Першина, зустрівши Олександра в Одесі, промовила: «Ну що, товариш Павлов, керуєте, ну керуйте».

Невдовзі, а саме через півтора року перебування на посаді вже другого секретаря райкому комсомолу Батьківщина покликала старшого лейтенанта Олександра Павлова до виконання відповідальних службових обов'язків в лавах Збройних сил СРСР.

Так сталося, що через десять років доля повернула О. І. Павлова до рідних пенат, приготувавши нові й непрості випробування. Тим самим з'явилася нагода реалізувати батьківські настанови та юнацьке прагнення до соціальної справедливості і людського добробуту, водночас усвідомлюючи важливість викладацького покликання щодо передачі молоді напрацьованого досвіду та власної життєвої практики. Такі роздуми привели його до Миколаївського кораблебудівного інституту імені адмірала С. О. Макарова, а саме на кафедру історії КПРС, де він пропрацював з вересня 1977 року до початку липня 1981 року. Важливість цього етапу життя полягає в тому, що тоді розпочалась його активна і постійна робота в якості лектора товариства «Знання», яка крім задоволення приносила ще й додаткові кошти до невеликого заробітку викладача. З'явилась і можливість розпочати роботу над кандидатською дисертацією із історії КПРС (іншого варіанту просто не існувало, оскільки на філософських кафедрах вищих навчальних закладів міста не було вакансій) про діяльність партійних організацій України по подоланню культурно- побутових відмінностей між містом і селом. Тема стала, із одного боку, своєрідним поверненням до юнацьких прагнень, а з іншого — містком до майбутніх робіт.

Складна ситуація на кафедрі, що складалась із колишніх номенклатурних партійних працівників, інші обставини спонукали Олександра Івановича до переходу в 1981 році на посаду лектора Іванівського РК КПУ Одеської області. Зійшлись набутий в Миколаєві досвід лекційної роботи та інтереси, пов'язані із завершенням кан-

дидатської дисертації й необхідності у зв'язку із цим бути ближче до Одеси.

О. І. Павлов органічно увійшов до оновленого складу апарату райкому партії, керівництво якого було змінено після розкриття в районі групи осіб, що займалась розкраданням соціалістичної власності, до якої входили окремі господарські керівники та працівники правоохоронних органів. Нові очільники району за три-чотири роки оновили селище: серед іншого з'явилися нові будівлі школи, поліклініки, готелю, новий стадіон (до чого безпосередньо доклав свої зусилля Олександр Павлов, який з часом зайняв посаду завідувача відділу пропаганди та агітації райкому партії), населення отримало природний газ, а усі тваринницькі ферми району — кімнати відпочинку.

Робота керівного складу РК КПУ отримала палку підтримку не тільки жителів району, а й Одеського ОК КПУ, свідченням чого стало обрання першого секретаря райкому партії М. Г. Галича секретарем обкому партії та включення О. І. Павлова до резерву лекторської групи.

1984 рік став переломним у долі Олександра Павлова — спочатку у травні в Одеському державному університеті імені І. І. Мечникова була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, а у вересні його призначили на посаду лектора Одеського обкому партії. Знову розпочався пошук власного місця в структурах влади, але на новому, останньому витку історії радянської країни: СРСР вступав в горбачовську перебудову. З позицій сьогодення, з одного боку, не важко зрозуміти почуття тогочасних партійних працівників, а з другого боку — не просто уявити ту роль і участь, які випали у другій половині 80-х років ХХ ст. на долю лектора партійного комітету, що опинився на лінії обстрілу та «відстрілу» партократів. Зі слів Олександра Івановича, йому в ту пору доставалось із усіх сторін більше, ніж будь кому, в силу його характеру і життєвої позиції. Причому, мова йде не стільки про важку ношу лектора (пізніше — керівника лекторської групи, заступника керівника групи консультантів і лекторів обкому партії), як про морально-політичну атмосферу в обкомі й у суспільстві в цілому. Чого коштувала «персональна справа» О. І. Павлова, яка розглядалась партійними зборами працівників ідеологічних відділів обкому, які з подачі профільного секретаря Г. Максименка мали б засудити свого колегу за роботу над докторською дисертацією і підготовку до публікації монографії. І це в той час, коли лекторам обкому доводилось буквально розриватись між

аналітичною і апаратною роботою та лекційним навантаженням. За словами Олександра Івановича, які підтверджуються документально, йому було потрібно проводити лекції і бесіди в різних колективах міста і області (із виїздом) більше 100 разів на місяць.

В 1989 році лекторська група Одеського ОК КПУ з метою покращення оперативного інформування ідеологічного та партійно-господарського активу розпочала періодичне видання експрес-бюлетеня ідеологічного відділу з актуальних питань внутрішньополітичної обстановки в області. Ця практика отримала схвальну оцінку ЦК КПУ, інших обкомів партії, які творчо використали цей досвід у своїй роботі. Олександр надав два екземпляри таких бюлетенів 1990 року для ознайомлення з ними сучасного покоління. Зміст першого з них, датованого 22 серпнем 1990 року, пов'язаний з такими темами: нові політичні партії України; про нараду Спільки демократичних сил України; про проведення Всеукраїнської міжпартійної асамблеї; хроніка деяких політичних подій; нові партії, суспільно-політичні організації та рухи Одеської області [5]. Експрес-інформація жовтевого номеру того ж самого року містить характеристику суспільно-політичної обстановки та першочергових проблем ідеологічної роботи [6]. Тобто на прикладі представлених тем можна не тільки відчутися пульс політичного життя республіки та Одеської області того часу, а й переконатися у професійному ставленні О. І. Павлова як ідеолога КПУ до своїх прямих обов'язків.

А ще значного часу вимагали і підготовка тексту, і ліквідація ускладнень, які виникали при підготовці докторської дисертації та монографії з теми дисертації. Чимало сил і енергії пішло на протидію волонтаристським спробам київського керівництва видавництва «Либідь» відійти, в угоду політичній кон'юктурі, від дотримання принципу історизму у висвітленні подій другої половини ХХ ст. В результаті зусиль О. І. Павлова його монографія «Соціальні процеси на селі в 60–80-ті роки: питання методології та історіографії» все-таки вийшла з друку в Одесі та отримала позитивну оцінку. Її публікація, за словами Олександра Івановича, не відбулася б, якби на це не виділив кошти голова колгоспу імені Т. Г. Шевченка Білгород-Дністровського району Одеської області М. І. Бурлай, досвід діяльності якого як асоціації кооперативів відображено на сторінках монографії [5, с. 77–79]. Як засвідчує О. І. Павлов, в умовах ринкової економіки за дванадцять років його завідування кафедрою він не отримав спонсорської допомоги на видання хоча б однієї з двох десятків книжок.

До речі, напередодні публікації монографії в Академії суспільних наук при ЦК КПРС, до якої був прикріплений О. І. Павлов для підготовки та захисту докторської дисертації, кафедра історії ще навесні 1990 року прийшла до висновку про можливість її рекомендації до захисту восени цього ж року. Однак здобувач переконав її керівництво в необхідності удосконалення першого варіанта своєї дисертаційної роботи після його зарахування до докторантури. З цією метою керівництво Академії у травні 1990 року надіслало листа на ім'я першого секретаря Одеського ОК КПУ Р. Б. Боделана з проханням направити О. І. Павлова до очної докторантури терміном на один рік. Як пояснював цю ситуацію сам О. І. Павлов, у нього була попередня домовленість про це з керівництвом ОК КПУ. Проте, коли прийшов час приймати рішення, Р. Б. Боделан не дотримав свого слова.

Посилення деструктивних процесів в ЦК КПУ, втрата впливу його ідеологічного відділу на розвиток суспільно-політичної ситуації в республіці, відчуття Олександром Івановичем необхідності переосмислення поточних подій на «віддаленні» спонукали його у грудні 1990 року залишити посаду в обкомі партії і повернутись до викладацької роботи. На той час він у вечірній час сумішав роботу в обкомі партії з виконанням обов'язків доцента кафедри політичної економії та теорії соціалізму, а після її реорганізації — доцента кафедри загальної економічної теорії та політології (0,5 ставки) Одеського інституту низькотемпературної техніки та енергетики. При цьому керівництво інституту в особі його ректора професора І. Г. Чумака, враховуючи відсутність серед викладачів суспільних кафедр професора, прийняло рішення взяти на себе витрати (три тисячі карбованців) для сплати Академії суспільних наук ЦК КПРС за перебування в докторантурі О. І. Павлова. З часом, коли розвалився СРСР і перестав функціонувати цей заклад, Олександра Івановича було переведено на посаду молодшого наукового співробітника Одеського інституту низькотемпературної техніки та енергетики для завершення дисертаційного дослідження.

Але з утворенням України як суверенної держави втратила свою актуальність і тема дисертації О. І. Павлова. Необхідно було змінювати не тільки назву, а й об'єкт дисертаційного дослідження. З цією метою навесні 1992 року Олександр Іванович звернувся до відділу сучасної історії України (завідувач П. П. Панченко) Інституту історії АН України з метою затвердження нової теми, додавши до доповіді свою монографію. Як згадує Олександр Іванович, ця науково-до-

слідна академічна установа, як до цього і керівництво видавництва «Льбидь», влаштувало йому як вчорашньому партократу промивання мозку. Проте все вийшло навпаки: Петро Петрович Панченко під час розмови віч-на-віч зізнався, що співробітники відділу попередньо були впевнені, що монографію написав не здобувач власноруч. Всім було зрозуміло, що все треба розпочинати майже з нуля.

Проте час потребував інших дій, пов'язаних з виживанням та забезпеченням потреб сім'ї. За таких умов наука відходила на другий план.

Отже наступне десятиліття пройшло під гаслом перебудови усього зробленого і набутого за попередні роки. Спочатку Олександр Павлов почав втілювати у життя нові підходи до прикладних аспектів економічної теорії. Сьогодні Олександр Іванович із самоіронією згадує, як він миттєво перетворився у типового українського підприємця перехідного періоду накопичення капіталу. Протягом 1991–1993 років від неодноразово, часто також із сокурсником, здійснював комерційні поїздки до різних міст Польщі. І тоді, і довгий час потім він розповідав, як на традиційні питання польських покупців: «Із чим прибули на цей раз?» — він віджартовувався: «Все із тим же, оскільки Лех (Валенса, президент Польщі. — *О. Д.*) зателефонував Леоніду (Кравчук, президент України. — *О. Д.*) і попросив, щоб той прислав Олександра із черговою партією шнурків» (то був ще час, коли українська промисловість задовольняла побутові потреби поляків, «експортуючи» не тільки дефіцитні товари, відсутні на польському ринку, а таку дрібницю як шнурки).

Після первісного накопичення «капіталу» на польському ґрунті Олександр Павлов почав освоювати Малиновський промисловий ринок («Малина»), де реалізовувались, головним чином, товари господарського призначення. Спеціалізована ніша, яку зайняв на ринку Олександр, включала, насамперед, продаж фарби, лаку та будівельних інструментів. Спочатку торгівля велась із газет і картону, потім з'явилися столи, а з часом і торговельні павільйони. Доводилось розраховувати виключно на власні сили, реалізатори прийшли пізніше. Перехід був непростий, але Олександр Іванович мав власну точку зору щодо власної готовності торгувати товарами, які користуються суспільним попитом, але не готовності поступитися своїми принципами і переконаннями. Разом із тим він зізнався, що завжди ніяковів, коли на ринку стикався зі знайомими. Проте у більшості випадків вони у відповідь на його реакцію відмічали, що не тільки не бачать

нічого принизливого у його новому образі, але й вважають його рішення по-людські сміливим, виправданим і правильним з точки зору інтересів сім'ї та умов часу.

Еволюція підприємницької діяльності у сфері торгівлі товарами господарського призначення в Одеському регіоні дозволяє виділити період 1993–1996 років як піковий з кількох причин. По-перше, у населення ще залишалися вільні кошти, які можна було використати на придбання нового житла та проведення комплексного ремонту житлового фонду як старого, так і нового. По-друге, Малиновський ринок залишався найбільш ємним не тільки в Одесі, а й на Півдні України та приграничних територій Молдови. По-третє, спеціалізовані супермаркети цього профілю тільки починали формуватися. По-четверте, контроль з боку фіскальних органів ще залишався доволі ліберальним.

В той час справи на кафедрі Інституту низькотемпературної техніки та енергетики, на якій працював Олександр Іванович, складалися не кращим чином, оскільки суттєво зменшився обсяг навчального навантаження, внаслідок чого загострилася конкуренція між викладачами. У одного з них, який мав передпенсійний вік, ситуація була доволі критичною. Враховуючи це, Олександр Іванович відмовився від власного навантаження на користь старшого за віком колеги. Незабаром з'явилася можливість працевлаштуватися в Одеському обласному інституті удосконалення вчителів, що цілком підходило О. І. Павлову як історика з науковим ступенем. В цьому інституті режим роботи був більш демократичним, ніж в інших, що давало можливість більше уваги приділяти підприємницькій діяльності.

Тому з 1 вересня 1993 року Олександр Іванович перейшов на посаду доцента кафедри гуманітарних дисциплін Одеського інституту удосконалення вчителів, ніби повернувшись до постстудентських років — роботи в школі, але на науковому та методичному забезпечувальному рівнях. Тим самим з'явилась можливість знову зайнятися науковою роботою. А частина коштів, які він отримував від торгівлі, використовувалася для фінансування видань науково-методичного характеру. Цю ж практику він із успіхом застосовуватиме і на початку XXI ст.

Таке поєднання теорії та практики дало із початку нового тисячоліття наочні та, навіть, непередбачені результати, визначивши вектор нових інтересів Олександра Павлова. По-перше, проводячи багато часу на «Малині», він, намагаючись розібратись у тонкоцях підпри-

ємництва, почав поглиблено вивчати сучасні спеціалізовані наукові публікації з економічних питань. Але цей напрям наукової діяльності поки що чекав свого часу.

Разом з тим, на початку 2000-х років торгівля на ринку не була такою жвавою, як раніше, монотонного характеру набула робота в Інституті удосконалення вчителів. Отже настав час робити вибір і він був зроблений на користь підприємницької діяльності, яка потребувала значно більшої уваги, ніж раніше. Однак пауза у викладацькій діяльності у два з половиною роки лягла важким вантажем на душевний стан Олександра Івановича.

Тому бажання рухатися вперед у науковому сенсі привело його 1 вересня 2003 р. на кафедру нової та новітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечников, де він зайняв посаду доцента спочатку як штатна одиниця шляхом обрання за конкурсом, а потім, з вересня наступного року до 2009 року, як сумісник.

На університетській кафедрі, де крім мене викладали також ще декілька випускників історичного факультету наших часів, за моєю порадою він повернувся до ідеї написання докторської дисертації та до тієї теми, що розробляв ще у 1980-ті роки. З одного боку, це технічно полегшувало підготовку тексту, але із іншого, звужувало перспективи подальшої роботи і не співпадало з його новими інтересами. Зараз я усвідомлюю, що не випадково він обрав другий, більш складний шлях, який виводив на практичну складову науки. Мобільність, набута ним під час попередніх змін місця роботи, дозволила йому, на відміну від, скажімо, мене, знову змінити напрям наукових досліджень.

У 2004 р. він був прийнятий до докторантури Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України за спеціальністю 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». Темою його роботи стало якби продовження і дипломної, і кандидатської, і не захищеної попередньої докторської, але під зовсім іншим кутом зору і, головне, на дещо іншій методології та джерельній базі. Тому це зайняло понад три роки напруженої праці. Нарешті захист дисертації на здобуття вченого ступеня доктора наук державного управління був призначений на 21 лютого 2008 року у спеціалізованій вченій раді Національної академії державного управління при Президентові України. Незважаючи на позитивний відгук спеціалізованої ради того дня, через місяць вона скасувала своє попереднє рішення, посилаючись на порушення деяких процедурних питань.

За таких умов, не опустивши рук, Олександр Іванович вирішив підготувати нову дисертацію, але вже за економічною спеціальністю. Із приголомшливою працездатністю він менш ніж за два роки написав і опублікував дві монографії та понад двадцять потрібних для захисту статей. Отже здобувачем було зроблено все для успішного захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за темою «Управління соціально-економічним розвитком сільських територій України» у травні 2010 року в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки».

Враховуючи, що посада професора кафедри регіональної політики та публічного адміністрування Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України не повною мірою відповідала новій спеціальності О. І. Павлова, він з 21 жовтня 2021 року зайняв вакантну посаду завідувача кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій. Тут він знайшов своє покликання і визнання. Протягом наступних за цією подією дванадцяти років, крім посади завідувача кафедри, Олександр Іванович протягом року очолював Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна цього вишу, який з 2022 року отримав назву — Одеський національний технологічний університет. За безпосередньої участі професора Олександра Павлова тут підготовлено сотні спеціалістів, бакалаврів, магістрів, один кандидат та чотири доктори економічних наук, захищено одну дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка», ще одна дисертація здобувачки цього ступеня рекомендована до захисту.

Заслуги професора О. І. Павлова відмічені державними нагородами та відзнаками. Він обраний до складу провідних вчених Відділення аграрної економіки і продовольства Національної академії аграрних наук України (2023 рік), нагороджений Грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом» (2022 рік), йому призначено довічну стипендією Кабінету Міністрів України за видатні заслуги у сфері вищої освіти (2021 рік), він є володарем ордена Архистратига Михайла (2016 рік).

Як людина надзвичайно працьовита, він продовжує свою активну наукову діяльність, у його творчому портфелі нові книжки і наукові статті, інші наукові проекти. А ще він продовжує активне заняття спортом, якого не покидає впродовж усього життя. Як командна людина, він обов'язково долучається до університетських змагань з

футболу, баскетболу та з інших видів спорту. В останні п'ятнадцять років із насолодою займається велосипедною їздою.

Але головним є те, що Олександр Павлов відбувся як вчений. Загально визнаний його внесок в сучасну економічну науку як одного із засновників і послідовних провідників вчення про сільський розвиток, можливо, меншою мірою, про сталий та безпечний розвиток агропродовольчої сфери. Його фундаментальні наукові дослідження, що пов'язані із руралістикою, брендингом сільських територій, інклюзивним розвитком, формуванням континуально-конвергентних соціально-просторових утворень, моделлю децентралізації влади та управління на базі громад, новим баченням публічного і державного управління, за визнанням ряду науковців деякою мірою випереджають час.

Історія не визнає умовного способу, але я, як дослідник, задаюся питанням: наскільки органічно почуває себе Олександр Іванович в іпостасі професора економіки. Можливо, його внесок в розвиток науки був би ще більш вагомим, якби йому увесь час не перекривали шлях до наукових вершин та якби він не відволікався на реалізацію себе за іншими напрямками діяльності та суспільного життя?

Особисто для мене є неочікуваним науковий ступінь О. І. Павлова як доктора економічних наук. З цього приводу Олександр Іванович зазначає, що він — не економіст, а доктор наук з економіки. Знаючи Олександра Павлова з юнацьких років й мимоволі ставши його біографом, я впевнений, що він при інших обставинах та за вимогою часу міг би стати великим вченим й у царині історії, філософії, соціології, політології.

З огляду на викладене, без перебільшення, я гордий тим, що моїм соратником, колегою, справжнім другом є послідовний спадкоємець свого однофамільця академіка Івана Павлова — професор Олександр Павлов.

Ще в студентські роки Олександр Павлов заявив про себе як пасіонарна особистість, але в той час прояви пасіонарності не сприймалися належним чином суспільством і знадобився час, коли вони стали затребуваними. Ця специфічність світобачення, яка не часто зустрічається у суспільно-громадському житті, вела його різними шляхами, доля випробувала і спокусами, і важкою працею. Почавши із вивчення філософських питань системного розвитку та історичних аспектів подолання культурно-побутових відмінностей між містом і селом, Олександр Іванович органічно поєднав їх в управлінських та

економічних проблемах сучасного життя. Пройдені шляхи були не випадковістю, а шаблями сходження до мети, яку він не передбачав, не планував, не випробував, але яка наочно визначилась на одеському ґрунті, покликала за собою і спрямувала Олександра Івановича Павлова до сузір'я економічної науки. Отож побажаємо йому нових пошуків, нових праць і нових вершин.

Список використаних джерел

1. Павлов О. Мої футбольні університети: спогади університетського професора миколаївського гарту // Вінцовський Т. Нариси історії футболу в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова. Одеса: Освіта України, 2019. С. 190–201.
2. Одесский бокс в фотографиях: альманах / [ред.-сост. С. Горыкин, С. Исайко]. Одесса: Изд. Вовк А. В., 2022. 480 с.
3. Павлов А. И. Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль: исторический очерк. Одесса: Астропринт, 2021. 288 с.
4. Вячеслав Килеса. СИД. URL: <http://www.kilesa.ru/books/sid.pdf> (дата звернення: 23.08.2021).
5. Экспресс-информация идеологического отдела: для служебного пользования. 22 августа 1990 года. Одесса: Одесский обком Компартии Украины, 1990. 39 с.
6. Экспресс-информация идеологического отдела: для служебного пользования. 16 октября 1990 года. Одесса: Одесский обком Компартии Украины, 1990. 9 с.
7. Павлов А. И. Социальные процессы на селе в 60–80-е годы: вопросы методологии и историографии. Киев; Одесса: Лыбидь, 1991. 176 с.

Частина друга

ВНУТРІШНЬОКАФЕДРАЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ СПРАВИ ЛЮДИНИ З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ

2.1. ОСОБИСТІСТЬ, ЛЮДИНА, ДЕРЖАВНИК

Є люди, діяльність яких непідвладна часу і спрямована на багато років у майбутнє. Особливої поваги і шани заслуговує майстер і творець своєї справи, науковий консультант кількох докторських дисертацій, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету (ОНТУ) — Олександр Іванович Павлов. Саме він надихнув своїх докторантів на вибір тематики наукових досліджень, пов'язаної з актуальними проблемами розвитку економічної науки та суспільної практики. З часом це стало потужним фундаментом подальшого зростання його вихованців.

Так влаштований світ, що Земля обертається навколо Сонця, змінюються сезони, збігають хвилини та роки. У цій безперервній школі життя настають своєрідні іспити — ювілеї, які окреслюють орієнтири подальших звершень. 21 лютого 2024 р. Олександр Іванович святкує своє 75-річчя. Впевнені, що добрі слова, побажання щасливої долі та многая літа, компліменти та щиро вдячність необхідно говорити саме тоді, коли ми в змозі почути один одного.

Серед наукової спільноти він — відомий український вчений, професор академічного рівня і виняткової ерудиції, рураліст, агропродовольчий сферник, децентраліст, інклюзивіст, належний врядувальник, континуальний агломераліст. Для колег — він смілива та неординарна людина, пасіонарій, що знаходиться в постійному творчому пошуку та щедро і щиро презентує результати своїх досліджень на наукових конференціях, колоквіумах, симпозіумах та численних дискусіях. Спілкування з ним надзвичайно цікаве і натхненне та стимулює до постійного розвитку і вдосконалення. До того ж, Олександр Іванович є великим поціновувачем музичного мистецтва і на кожне свято колектив кафедри отримує мелодійне вітання. Це важливе підживлення допомагає з посмішкою рухатися вперед та здійснювати неможливе!

В роботі, науці та і в повсякденному житті Олександр Іванович частенько є безкомпромісним в обстоюванні принципів — наукових і моральних, особистісних. Але це не викликає неприйняття, а навпаки — приваблює до нього, бо ця непохитна принциповість та вимогливість органічно поєднуються у нього зі справедливістю, чуйністю і душевним теплом до колег, друзів та своїх вихованців.

Життєвий шлях ювіляра, присвячений науковій і викладацькій діяльності, є непростим та пов'язаним з періодом суспільних трансформацій, проте він яскраво свідчить — людина сама творить свою долю! Він сформував свою славу натхненною та самовідданою працею. Про Олександра Івановича можна сказати, що він займається улюбленою справою і знайшов своє місце в житті. Науковий доробок Олександра Івановича широко відомий далеко за межами України. Він постійно отримує запрошення від своїх колег з Болгарії, Румунії, Польщі, Чехії, Туреччини, Молдови та інших країн до участі у конференціях, симпозіумах, спільних дослідженнях та рецензування наукових праць.

Безсумнівно, що у розвитку будь-якої науки провідна роль належить особистостям, їх таланту, натхненню та здатності формувати нові напрями досліджень, зосереджувати кадровий потенціал на найбільш актуальних проблемах розвитку суспільства. Саме такою особистістю є професор О. І. Павлов, внесок якого у розвиток науки визнаний науковою спільнотою. Зокрема ним видано 6 одноосібних монографій, 7 — у співавторстві, 4 колективні монографії за його наукового редагування, 9 навчальних посібників, 2 з яких — з грифом МОН, та понад 300 інших наукових праць. Він є одним із розробників наукових напрямів, пов'язаних із сільським розвитком в Україні, сталим та інклюзивним розвитком агропродовольчої сфери, засновником руралістики як міждисциплінарної наукової галузі.

У свої студентські роки, Олександр Іванович був активним учасником системного руху, який очолював доктор філософських наук, професор Авенір Іванович Уйомов, завідувач кафедри філософії Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, логік науки зі світовим ім'ям. Саме під його керівництвом Олександр Іванович підготував дипломну роботу з доленосною темою «Системний підхід і його використання в історичних дослідженнях». На вибір професії та формування наукового світогляду О. І. Павлова значною мірою також вплинули учитель історії ЗОШ № 35 м. Миколаєва — Леонід Наумович Цадікович та університетські викладачі: проф. Костюк В. М., доценти

Алексеев-Попов В. С., Станко В. Н. та багато інших наставників. Далі був успішний захист кандидатської та докторської дисертацій, які стали міцним фундаментом у подальших наукових дослідженнях.

Незаперечним є вагомий внесок вченого у підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації, організацію сучасних досліджень агропродовольчої сфери. Завдяки своєму неординарному розуму, працьовитості та завзяттю у досягненні мети Олександр Іванович видав низку фундаментальних наукових праць. Зокрема у 2006 р. була видана перша монографія О. І. Павлова — «Сільські території України: історична трансформація парадигми управління», яка широко цитується у наукових колах.

Друга монографія автора — «Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління» (2008 р.), в якій вперше в аграрній економічній науці об'єктом сільського розвитку розглядаються сільські території.

Третя монографія — «Сільські території України: функціонально-управлінська модель» (2009 р.) за широтою піднятих і розкритих питань є найбільш комплексною. У ній у науковий обіг були введені та отримали розгорнуту авторську інтерпретацію такі понятійні конструкти як «рівні сільських територій», «різновиди сільських територій», «типи сільських територій».

Наступна монографія — «Идентификация и классификация сельских территорий: теория, методология, практика» була опублікована у 2015 р. Окремий розділ у цій монографії було присвячено ідентифікації сільських територій як агроєкосистеми, економічного простору, соціального середовища і ментального простору, а також іншим теоретико-методологічним концептам.

У 2018 р. вийшла монографія «Руралістика: теория, методология, научные направления». Важливим аспектом даної наукової роботи є історична еволюція руральності та інституційні основи і дослідницьке поле міждисциплінарної наукової галузі — руралістики.

У 2019 р. побачила світ монографія «Руралістичні засади брендингу сільських територій Південного регіону України» за авторством О. І. Павлова та І. О. Павлової. У монографії розкрито роль та місце брендингу сільських територій Південного регіону України в системі руралістичних знань, визначено його пізнавальну парадигму, соціально-психологічну сутність, обґрунтовано інтегровану модель та суспільне значення бренду цих природних та соціально-просторових утворень у контексті руралістичного підходу.

О. І. Павлову також належить ідея підготовки і видання таких колективних монографій кафедри за його участю як одного з авторів та наукового редактора як: «Сталий розвиток агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів» (2012 р.); «Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах: проблеми та шляхи розв'язання» (2015 р.); «Соціальна, поведінкова, адаптивна економіка: теорія та практика» (2016 р.); «Зовнішньоекономічна діяльність України в системі конкурентних глобальних відносин» (2019 р.).

Олександр Іванович успішно поєднує наукову роботу з викладанням у ОНТУ. Талановитий вчений має учнів, які займаються перспективними науковими розробками, значно розширилося коло аспірантів на кафедрі. Базова вища освіта (Олександр Іванович закінчив Одеський державний, нині національний університет ім. І. І. Мечникова за історичним фахом) та високий професіоналізм обумовили високу якість та продуктивність підготовлених ним здобувачів наукового ступеня. Під науковим консультуванням та керівництвом О. І. Павлова захищено чотири докторські, одна кандидатська дисертації, одна дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка», ще одна дисертація здобувачки цього ступеня рекомендована до захисту. Незважаючи на величезну завантаженість у наукових та менеджерських справах, Олександр Іванович ніколи не втрачає зв'язків зі своєю Alma Mater, є натхненником організації зустрічей однокурсників та має чудових студентських друзів. Зокрема автором передмови до його історичного нариса про становлення незалежності України є доктор історичних наук, професор Олег Борисович Дьомін, сокурсник та колега Олександра Івановича.

Професор О. І. Павлов є членом редколегії фахового наукового журналу Інституту продовольчих ресурсів НААН України та членом спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій в ОНТУ. Хочеться відзначити його уміння генерувати ідеї, продукувати науково-дослідні теми та керувати науковою школою «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності». Крім його невтомної роботи як науковця та викладача, надихає і захоплюють його життєва мудрість, глибокі знання, науковий досвід. Він є одним із брендів економічної школи ОНТУ. Підкорюють і захоплюють такі його риси як: неординарні розумові та ораторські здібності, емоцій-

ність, тонке почуття гумору та високий професіоналізм. Олександр Іванович з теплотою та повагою відгукується про своїх старших колег. Зокрема передмовою до його монографії: «Руралістика: теорія, методологія, научные направления» є життєпис наукового доробку і земного шляху академіка НААН України Володимира Васильовича Юрчишина, науковий доробок якого є «предтечою руралістики». Широкомасштабність мислення О. І. Павлова та його науковий і організаторський талант знайшли своє застосування на державному і міжнародному рівнях. Його заслуги визнані та підтверджені багатьма нагородами і званнями.

Олександра Івановича знають і цінують не тільки як відомого вченого і педагога, а і як мудру людину та державника, який для багатьох із нас є прикладом виконання свого громадянського обов'язку та завжди готовий прийти на допомогу тим, хто її потребує.

Ми пишаємося тим, що працюємо разом з Олександром Івановичем і хочемо побажати йому міцного здоров'я, любові рідних та безмежного щастя на плідному професійному шляху! З роси та води Вам!

Олександру Павлову

Олександр Павлов — керівник вдумливий і критичний, має талант як науковий, так і педагогічний!

Оригінальний як за формою, так і за змістом. Досліджує проблеми села, хоча уродженець міста.

Мудрий, яскравий, далекозорий. Спостережливий, але трохи суворий!

Артистичний, енергійний і дещо епатажний, але в науці — дуже поважний!

Безсумнівний рураліст, глобаліст і максималіст. Заслужив пошану серед студентів і колег, Олександр Павлов — творець і стратег!

Особистість відкрита, іскриста, хоч шлях його був доволі тернистий.

Закінчив Одеський державний університет, що загартувало його науковий суверенітет!

Професор Павлов — імпровізатор, генератор наукових ідей та провідної наукової школи ініціатор!

Має неординарний розум, майстер слова, людина ділова та світлоголова!

Важлива роль в його біографії належить численним науковим роботам і монографіям! Вони стали класичними та цитованими! А докторанти та аспіранти захищеними та інформованими!

Завідувач кафедри економіки промисловості ОНТУ — де є чудові кадри! Працьовиті, творчі, активні та витривалі!

Щиро бажаємо Вам подальшої самореалізації, усіх прагнень та побажань якнайшвидшої імплементації!

Зичимо здійснення усіх творчих планів, здоров'я та благополуччя і надаємо важливий університетський привілей — зустріти в доброму гуморі та здоров'ї Ваш столітній ювілей!

2.2. СТИЛЬ РОБОТИ ЯК КЕРІВНИКА

Перш за все слід сказати що Олександр Іванович Павлов надзвичайно гармонійний та ефективний у ролі керівника. Напевно взнаки далось походження із міста Миколаєва — міста адміралів та корабелів.

Окрім «породи» вожака, вроджених здібностей, на становлення Олександра Івановича як керівника вплинула якісна школа лідерства, яку він пройшов починаючи зі студентської лави на історичному факультеті Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Побудувавши успішну кар'єру лектора, науковця, на всіх етапах відчувачи потребу у перетворенні та вдосконаленні суспільства, напевно, під впливом гострого відчуття соціальної справедливості, Олександр Іванович постійно вдосконалювався як особистість та керівник.

Активна громадянська позиція не полишала Олександра Івановича навіть у роки, коли довелось залишити улюблену справу та сфокусуватись на добробуті власної родини. І у цих, напевно, некомфортних для себе обставинах Олександр Іванович виявився успішним. У цьому проявилась така надзвичайна важлива якість лідера та керівника як адаптивність — здатність пристосовуватись до нових, іноді жорстких, умов та змінювати стратегію власного життя відповідно до обставин, ризикувати для досягнення успіху та йти вперед навіть у буремні для країни роки.

Без сумніву, Олександр Іванович має видатні лідерські та притаманні справжньому керівнику якості. Олександр Іванович має чітке бачення бажаного майбутнього та очікуваного результату, вміє сформулювати місію та стратегічні пріоритети для колективу. Це і є справжні ознаки лідера-візіонера: здатність бачити довгострокові цілі та розробляти дієві стратегії для їх досягнення.

Коли вже соратникам та учням здається, що зроблено достатньо, все, що заплановане, досягнуто, що можна перепочити на лаврах та

зупинитись, Олександр Іванович завжди дивує формуванням наступної цілі, наступного орієнтира для руху. Мабуть, саме такі люди рухають організації до нових перемог у невинному процесі трансформації та саморозвитку.

При цьому Олександр Іванович є вимогливим керівником, однак вимогливим у першу чергу до себе, що проявляється у постійній, дисциплінованій роботі. Іноді здається, що він не вміє зупинитись, допоки не будуть досягнуті намічені цілі, не знає, що таке відступити та відійти від окреслених планів. Безумовно, такі риси є похідною від його відповідальності за своє життя, за колектив, за університет та у підсумку за долю рідного міста та країни. Олександр Іванович не боїться приймати рішення та нести відповідальність за результати, жорстко та безкомпромісно відстоюючи власну думку та інтереси колективу. Звичайно, не всім це може подобатись, але лідерство та рішучість ведуть вперед людство, а не пасивність та догідливість.

Олександр Іванович є видатним організатором, який вміє знайти ресурси та однодумців під найамбітніші задачі. Завжди вражає його здатність стимулювати та надихати команду, сприяючи досягненню високих результатів. Олександр Іванович інколи вірить у людей, у своїх колег та учнів більше, аніж вони самі вірять у себе. Він надихає та підштовхує у ті моменти, коли опускаються руки, коли задача здається нездійсненною, а строки виконання занадто жорсткими. При цьому використовуються різноманітні методи мотивації — від простої приятельської розмови до жорстких, на межі цензурних слів, які примушують підлеглих взяти себе в руки, налаштуватись, встати та зробити те, що ще вчора здавалось нереальним.

Мабуть, саме у цьому і полягає секрет того, як можна за такий короткий період виховати стільки кандидатів та докторів наук, сформувати та вести вперед наукову школу, опублікувати десятки монографій у складних умовах зовнішнього середовища та при постійному дефіциті ресурсів.

Чому слід повчитись у професора Павлова, так це вмінню знаходити спільну мову та підхід до різних людей у різних обставинах. Коло знайомств Олександра Івановича іноді здається безмежним. Завжди дивуєшся, коли чуєш від найавторитетніших людей у країні, від видатних науковців, політиків, бізнесменів щирі слова «Передавай-те привіт Олександр Івановичу!», «Він мені так допоміг у свій час», «Олександр мені як брат!».

Олександр Іванович щиро, із відкритою душею допомагає людям, завжди готовий прийти на виручку, тому не дивно, що і йому відповідають тією ж монетою. Авторитет Олександра Івановича завжди в нагоді університету, кафедрі у реалізації поставлених задач, а накопиченими знайомствами Олександр Іванович щиро ділиться зі своїми соратниками та учнями, навчаючи при цьому їх ефективному комунікуванню, своєму вмінню чітко та впливово висловлювати ідеї та вислуховувати інших.

Яким є стиль управління Олександра Івановича? Безумовно, він вміє бути авторитарним лідером, міцно тримаючи кермо, вказуючи напрям руху без тіні вагань та незважаючи на заперечення оточуючих, але при цьому він завжди знайде час вислухати побратимів, є людиною безумовно емпатичною, здатною розуміти інших та співчувати їм, безупинно будуючи добрі взаємини в колективі. Так, іноді з Олександром Івановичем не просто працювати в одній команді, однак зрештою результат від співпраці завжди перевершує очікування, чим він здатен завойовувати та утримувати довіру команди та партнерів по спільній праці.

Олександр Іванович — визнаний науковець, висококваліфікований завідувач кафедри, чий досягнення заслуговують на увагу та шану. З його керівництвом кафедрою пов'язане не лише значне прискорення наукової активності, але й успішне навчання сотень студентів, виховання особистостей, формування в них уявлень про природу речей та правила успішної співпраці у соціумі.

Олександр Іванович випромінює енергію та відданість науці, приваблюючи як вчених, так і студентів своєю освітньою місією. Його наукова робота завжди зосереджена на актуальних питаннях, що визначають розвиток наукового напрямку та окреслюють актуальні шляхи удосконалення світу.

Олександр Іванович беззастережно проявляє високий рівень лідерства, сприяючи розвитку наукових груп та стимулюючи ініціативи дослідників, а його особистий внесок у розвиток науки визнається не лише на рівні країни, але й на міжнародному. Освітні досягнення Олександра Івановича роблять його авторитетом серед студентів. Його лекції і семінари відзначаються зацікавленістю, доступністю та глибоким знанням предмету. Він не лише передає теоретичні знання, а й стимулює студентів до самостійного мислення та дослідницької активності.

Наукова діяльність Олександра Івановича включає в себе важливі дослідження, що роблять значний внесок у розвиток агропродоволь-

чої сфери. Поза академічною сферою Олександр Іванович служить прикладом лідерства та відданості. Його роль не обмежується виключно викладацько-науковою діяльністю, але також включає співпрацю з партнерами та розвиток науково-практичних ініціатив.

Завдяки своєму лідерству та непересічним досягненням Олександр Іванович має повагу у науковому середовищі та виховує нове покоління дослідників та фахівців.

Окремо слід зупинитись на вмінні професора Павлова працювати із молоддю, виокремлювати перспективних науковців, молодих лідерів, яскравих особистостей серед студентської молоді та мотивувати їх на нові досягнення. В умовах, коли у суспільстві поширені ідеї гедонізму та життя заради власного задоволення, Олександр Іванович своїм прикладом, своїм життєвим шляхом вказує на те, наскільки важливо жити не лише для себе, але й для покращення світу навколо, для невинної дисциплінованої праці, для удосконалення організації, в якій ти працюєш, для роботи над собою.

Безумовно, професор Павлов є трудоголіком, який навіть у 75 років не зупиняється, багато та результативно працює і підштовхує до того ж свою команду. Однак у розмові Олександр Іванович завжди підкреслює, наскільки важливо приділяти увагу своїм рідним, родині, завжди цікавиться життям своїх колег, їх особистими успіхами та переживаннями. У цьому проявляється людяність та емпатичність Олександра Івановича.

Олександр Іванович також є прикладом гармонійного розвитку, оскільки є всебічно розвиненою особистістю, надзвичайно ерудованим щодо питань культури, спорту, приділяє увагу власному здоров'ю, подорожує, має найрізноманітніші інтереси та велику жагу до життя, яка, напевно, і рухає його все далі до нових перемог та звершень.

У цьому контексті залишається лише побажати Олександру Івановичу довгих років життя, такої ж нестримної енергії, такого ж харизматичного лідерства, такого ж ясного візіонерського бачення майбутнього, наснаги, сил та мотивації для нових творчих, особистих, життєвих здобутків.

2.3. ОСОБИСТИЙ ВНЕСОК В РОЗВИТОК КАФЕДРИ

У «Словнику української мови» дано визначення слова «організатор».

Організатор — це той, хто організовує, засновує, налагоджує або впорядковує що-небудь. Всі ці ознаки присутні у нашого завідувача кафедри Олександра Івановича Павлова.

О. І. Павлов з самого початку проявив себе як досвідчена, високоінтелектуальна людина.

Бути організатором роботи колективу науковців — архіскладна задача, адже кожний з членів кафедри — це особистість з певним характером, поглядами. Олександр Іванович зумів створити дружний колектив однодумців щодо виконання кожним своїх обов'язків при різноманітності характерів виконавців.

Стиль керівництва Олександра Івановича можна охарактеризувати як високоефективний, бо він не наказує, а вміє так висловити свою думку, що підлеглі розуміють, що завдання актуальне і його треба обов'язково виконати.

Аспекти організації, або управління, у завідувача кафедри настільки різні за своїм змістом, що треба мати велике уміння і терпіння, щоб уникнути помилок. Закон Ешбі ніхто не відміняв.

Першочерговою в Олександра Івановича є робота з організації навчального процесу. Чіткий розподіл дисциплін, виконавців по їх викладанню забезпечують високий рівень викладання. Сам Олександр Іванович береться за нові курси, розробляє необхідну документацію, і це при його зайнятості!

Величезні наукові досягнення кафедра отримала саме під керівництвом Олександра Івановича Павлова. Його особистий внесок у розвиток науки у вигляді статей, монографій неможливо перевершити, його ставлення до наукової діяльності є прикладом для колег, аспірантів, здобувачів вищої освіти. Під керівництвом або за активної підтримки Олександра Івановича захистила кандидатські і докторські дисертації ціла плеяда колег. На кафедрі сьогодні працюють 6 докторів наук, і це — величезна заслуга Олександра Івановича.

Олександра Івановича слід охарактеризувати як людину, що розуміє психологію співрозмовника — колеги, студента. Його великий життєвий досвід дозволяє знайти такий підхід, такі слова, що людина виходить з його кабінету з розумінням і вдячністю за ці слова.

Організаторські здібності Олександра Івановича виявилися у проведенні різних заходів — днів кафедри, наукових колоквиумів, зборів, засідань тощо. Він не любить витрачати марно час, і цьому навчає всіх, хто з ним працює.

При Олександрі Івановичі кафедра змінилася на краще навіть у її зовнішньому вигляді — нові меблі прикрасили кабінети, навчальні аудиторії, що спонукає і працівників, і студентів ще більш плідно працювати.

Посада завідувача кафедри складна, адже у нього є не тільки підлеглі, а й керівники. І тут треба знайти оптимальну лінію поведінки. Олександр Іванович її знайшов, поважне ставлення до нього є тому свідченням.

У ДЕНЬ ЮВІЛЕЮ КОЛЕКТИВ КАФЕДРИ, СТУДЕНТИ, АСПІРАНТИ БАЖАЮТЬ ДОРОГОМУ ОЛЕКСАНДРУ ІВАНОВИЧУ МІЦНОГО ЗДОРОВ'Я, НАСНАГИ, УСПІХІВ У СПРАВАХ, ПРОЦВІТАННЯ!!!

Ваші роки — то Ваш скарб,
 Їм ціни немає,
 Кожен рік багато варт,
 Всі про це ми знаєм,
 Вашу мудрість знаєм ми,
 Цінімо Ваш досвід,
 Шана в Вас поміж людьми
 І поваги досить.
 Тож прийміть уклін від нас,
 Щирі слова шани,
 Всякий день й усякий час
 Гордимось ми Вами!

2.4. РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ

Вклад Олександра Івановича Павлова в сучасну науку складно переоцінити. Більше трьохсот фундаментальних праць, без врахування тез конференцій та колоквиумів, доповідей, виступів перед науковою та студентською спільнотою, праць в інших наукових сферах: філософія, політологія, соціологія, історія, державне управління та багато інших.

Десять відсотків ВВП України складає сільськогосподарська продукція. Це свідчить про те, що аграрний сектор економіки є бюджет-

тонаповнюючою статтею доходів держави — одною з пріоритетних сфер економічної діяльності країни.

Однак не варто забувати, що за діяльністю аграрного сектора економіки країни стоять в першу чергу люди. На сільських територіях України мешкає 31 % населення. Ця міць діє, розвивається, живе та зростає. Безперечною є необхідність різнобічної, у тому числі наукової, підтримки, що є не тільки забезпеченням успішного соціально-економічного розвитку сільських територій України, але й їхнього існування взагалі. З завданням наукової підтримки сільського розвитку багато років успішно справляється шановний професор О. І. Павлов, застосовуючи при цьому досконалі методологічні підходи. Як зазначає Олександр Іванович в одній зі своїх монографій, системне уявлення про сільські території формується завдячуючи їхньому позиціонуванню через такі структурні компоненти як агроєкосистема, економічний простір, соціальне середовище, ментальний простор» [1, с. 8].

Широке коло наукових інтересів навіть одразу і не окреслити: еколого-соціо-економічний, функціональний та політико-управлінський аспекти розвитку сільських територій; сільський розвиток; політика сільського розвитку; сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України; інклюзивний розвиток; децентралізація системи публічного управління.

Вражаючою є статистика цитування праць О. І. Павлова, яка складається з 1187 посилань, з показниками h-index — 17, а 10-index — 32. Причому мова йде про суто індивідуальні праці справжнього вченого, який як правило не визнає статусу співавтора, до чого часто вдаються керівники наукових установ, вишів, кафедр, які користуються напрацюваннями своїх аспірантів, докторантів, колег. Ці вражаючі цифри свідчать про затребуваність, користь та актуальність досліджень Олександра Івановича для наукового та освітнього середовища.

Логічним продовженням наукової діяльності, але на більш високому рівні організації, стало відкриття наукової школи «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності» в 2012 році як узагальнення багаторічної праці за улюбленою темою та поштовх до нових досліджень, ще більш глибоких, але вже разом з колегами та однодумцями.

З 2012 року на кафедрі економіки промисловості ОНТУ підготовлено та захищено п'ять докторських та шість кандидатських дисертацій. Зокрема особисто професором О. І. Павловим підготовлено чотири доктори та один кандидат економічних наук.

Роботу на посаді завідувача кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету Олександр Іванович поєднує з іншою діяльністю. Він був першим директором Навчально-наукового інституту прикладної економіки і менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна, є провідним вченим Відділення аграрної економіки і продовольства НААН України та членом редакційної колегії збірника наукових праць «Продовольчі ресурси» Інституту продовольчих ресурсів НААН України, членом спеціалізованої вченої ради Д 41.088.04 та вчених рад факультету економіки, бізнесу і контролю та Навчально-наукового інституту прикладної економіки і менеджменту імені Е. Г. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету.

Окрім високої оцінки значних досягнень в науці, наданої відповідними установами, самовіддана праця Олександра Івановича отримала належне визнання й у державних установ. Його діяльність відмічена у 2022 році Грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом» (за вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки й освіти, плідну науково-педагогічну діяльність, високий професіоналізм), а роком раніше йому було призначено довічну стипендію Кабінету Міністрів України за видатні заслуги у сфері вищої освіти.

Наукові інтереси професора О. І. Павлова відобразилися і на тематичній спрямованості навчальних дисциплін, які він викладає студентам, серед яких — «Міжнародні економічні відносини», «Теорія фірми», «Вступ до фаху», «Глобальна економіка», «Основи права та університетська освіта», «Наукові основи економіки», «Просторові трансформації та управління регіонами», «Моніторинг стану та розвитку соціально-економічних систем». Завдяки творчому ставленню до змісту цих дисципліни студенти та аспіранти отримують якісні знання, які у майбутньому будуть використовувати на повоєнне відновлення та подальший розвиток рідної України.

Позаду багаторічна праця. Ми знаємо, що в Олександра Івановича багато творчих планів. Не все ще зроблено з того, що він хоче й може. Отож попереду у нього довгий шлях плідної праці на благо України, а навколо — однодумці, послідовники, учні.

Список використаних джерел

1. Павлов А. И. Идентификация и классификация сельских территорий: теория, методология, практика: монография. Одесса: Астропринт, 2015. 344 с.

2.5. ВИКЛАДАЦЬКИЙ ХИСТ

Олександр Іванович Павлов — видатний вчений та висококваліфікований педагог, завідувач кафедри, чий викладацький хист вражає своєю компетентністю та відданістю освітній справі.

У своїй викладацькій діяльності він відзначається не лише глибоким розумінням предметної області, але й здатністю чітко та доступно пояснювати складні концепції. Його лекції стають важливою ланкою у формуванні розуміння предмету студентами, надаючи необхідні знання та поглиблюючи їхнє інтелектуальне вирішення завдань.

Основними рисами викладацького хисту Олександра Івановича є індивідуальний підхід до студентів та висока відповідальність за їхнє навчання. Він стимулює активну участь студентів у дискусіях, сприяючи формуванню критичного мислення та самостійного аналізу.

Під керівництвом Олександра Івановича розкривається потенціал кожного студента. Він сприяє розвитку їхніх наукових інтересів, підтримуючи участь у студентських конференціях, наукових проектах та публікаціях.

Важливою частиною викладацького хисту є впровадження інноваційних методик та технологій навчання. Олександр Іванович активно використовує сучасні засоби інформаційно-комунікаційної техніки для підвищення ефективності навчання та стимулювання інтересу студентів.

Його педагогічний підхід базується на взаємодії теоретичного та практичного навчання, забезпечуючи студентам можливість застосування отриманих знань у реальних ситуаціях. Він сприяє розвитку навичок критичного мислення, вмінню працювати як в команді, так і самостійно.

Олександр Іванович активно підтримує та організовує науково-дослідницьку діяльність студентів, надаючи їм можливість здобути практичні навички та досвід у своїй галузі. Його студенти демонструють високий рівень підготовки.

Весь викладацький процес, проведений Олександром Івановичем, спрямований на гармонійний розвиток студентів як фахівців, оснащених не лише теоретичними знаннями, але й практичним досвідом, та готовими до викликів сучасного наукового та професійного середовища.

2.6. ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ

Спочатку треба відмітити, що громадянська позиція — справа суто особиста. Її формування та розвиток відбуваються під впливом багатьох факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх, протягом усього життя людини.

Зовнішні впливи на громадянську позицію професора О. І. Павлова мали свої прояви у змінах влади, політичного устрою, революцій і навіть війни. Однак за всі ці складні для нашої держави часи у позиції Олександра Івановича простежується прояв цілісної особистості та відповідального громадянина України.

Олександр Іванович не тільки підтримує курс України на зростання та незалежність, але й відкрито демонструє своє особисте ставлення до проблем і негараздів в управлінні державним рухом до суспільної стабільності та розвитку, що гальмують та заважають нашій країні досягти високих результатів у політиці, економіці, науці та інших сферах суспільного життя.

Громадянська позиція потребує передусім відповідального виконання своїх громадянських обов'язків. Хоча її ознаки та складові не вдасться закріпити на законодавчому рівні, можна окреслити загальні положення активної позиції українського громадянина: відданість своїй державі, прагнення до покращення усіх сфер її життя та активні дії до збереження її надбань та існування як розвинутого незалежного члена світового суспільства.

З цим громадянським обов'язком професор О. І. Павлов багато років справляється найкращим чином.

Олександр Іванович вміє та не боїться висловлювати свою позицію та ставлення до політичних, економічних, організаційних процесів, що відбуваються в українському суспільному середовищі.

Його громадянську позицію можна охарактеризувати як непримирене ставлення до здирництва, маніпуляцій, підміни понять, недобросовісного відношення окремих представників влади до своїх обов'язків перед державою та суспільством, до проявів негативного, а іноді й агресивного ставлення до права України на власний курс розвитку та існування як держави взагалі.

З іншого боку, викликає повагу послідовне дотримання своєї громадянської позиції та соціальної відповідальності, незважаючи на суспільний устрій та тенденції, що склалися у той чи інший час, у

спрямованості державної політики та якості й відповідальності української влади.

Своїм прикладом ставлення до української культури, української мови, української історії Олександр Іванович впливає на формування громадянської позиції студентів, аспірантів, колег, всього свого оточення.

Результатом багаторічного залучення в процеси управління на державному рівні стало видання книги «Становление независимости Украины: перестроечный «эндшпиль».

Дуже пізнавальна праця для всіх, кого хвилюють причини та наслідки невдалих рішень у сфері управління нашою державою та шляхи виходу зі стану, який склався роками та бере свій початок ще в далекі часи негативного ставлення до України та її народу.

Квінтесенцією громадянської позиції Олександра Івановича можна визнати його вислів у книзі:

«Один з уроків нашої історії міститься в усвідомленні особистої відповідальності кожного з нас за свою власну долю та долю нашої країни.

У сучасних умовах з'явилася реальна можливість для підвищення ролі окремої особистості в управлінні справами не тільки своєї територіальної общини, а й справами державними.

Суспільна гармонія не настане до тих пір, поки кожний окремий індивід не перетвориться на громадянина, здатного реалізовувати свої природні права як первинного суб'єкта самоуправління та представника народу — єдиного джерела влади в Україні» [1, с. 259–260].

Мабуть, якби окрім заснування наукових шкіл, хоча б на суспільних засадах, в Україні були впроваджені механізми заснування суспільних соціально-політичних шкіл, професор Павлов О. І. з повним правом міг би стати засновником нової наукової школи відданого ставлення до рідної держави, надбання політичної культури та майстерності патріотичного поведіння в сучасному українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Павлов А. И. Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль: исторический очерк. Одесса: Астропринт, 2021. 280 с.

2.7. ПУБЛІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Публікаційна діяльність Павлова Олександра Івановича охоплює широке коло досліджень, в тому числі, але не обмежуючись, такими напрями як: економіка, культурологія, історія та державне управління. Кожен обраний напрям, за яким Олександр Іванович проводить своє дослідження та відбиває, у наукових працях, відрізняється ємністю та глибоким аналізом. Аналіз причинно-наслідкових зв'язків із накладанням високої обізнаності обраного напрямку дослідження дозволяє професору, в рамках своїх робіт, провести всебічний аналіз проблематики, чітко підмити протиріччя та закономірності, підняти гострі питання, до яких не наважуються вдатися інші науковці, щоб у кінцевому підсумку сформулювати об'єктивний погляд із ємними висновками та рекомендаціями.

Вагому частку публікацій Олександра Івановича займає дослідження агропродовольчого напрямку в контексті аналізу динаміки, тенденцій, закономірностей, проблем та ролі територіальних громад. О. І. Павлов є одним із перших науковців, що сформулював поняття «руралістики» та започаткував дослідження її сутності та особливостей. У своїх працях стосовно руралістики Олександр Іванович детально висвітлює її теоретичні засади, сутність, прояви, методологію, класифікацію, наукові напрями. Також велику увагу було приділено руралізму як світогляду та ідейної течії, розглянуто феномен України як руральної країни та руралістичні засади сталого розвитку агропродовольчої сфери України. У своїх працях він аргументує переваги виділення руралістики у міждисциплінарну наукову галузь. Результати наукових досліджень з цієї актуальної теми відбилися у двох монографіях [1; 2] та понад 20 наукових статтях як українських, так і зарубіжних видань, численних тезах наукових конференцій.

Велика кількість праць Олександра Івановича присвячена дослідженню сільських територій, їх генезису, різновидам, структурі та функціональному призначенню, принципам та особливостям регіональному розвитку, а також управлінню їх соціально-економічним розвитком. Більше того, Олександр Іванович виокремлює агроєкономічний, фізикоєкономічний, соціоекономічний та руралістичний підходи до дослідження сільських територій, типізує сільські території за рівнем їх урбанізованості та за етнонаціональною ознакою [3; 4]. Професор Павлов у своїх працях висвітлює тенденції просторового розвитку сільських територій України, інституціональне за-

безпечення та фінансові механізми управління їх розвитком, окреслює модель сільського устрою в умовах ринкового середовища та формує світоглядні засади відродження сільських територій України. Також у працях Олександра Івановича розкрито рівні й типи сільських територій та визначено модель управління сільськими територіями України.

О. І. Павлов у своїй праці привертає увагу до проблеми деградації сільських територій у контексті прояву цивілізаційної кризи і на основі широкої бази знань та досвіду формує економічні механізми забезпечення розширеного відтворення сільських територій України та пропонує оптимізацію системи управління сільськими територіями на місцевому рівні.

Понад 150 праць, серед яких монографії, статті, навчальні посібники, тези, відбивають позицію вченого відносно того, що без сільського розвитку Україна не має майбутнього.

У межах дослідження проблематики агропродовольчої сфери Олександр Іванович приділяє увагу також ролі громад та їх об'єднань як важливої складової сільсько-місцевого континууму. Також розкриває їх суб'єктно-об'єктну сутність та розглядає як базовий конструкт сільсько-міського континууму. Більше того, у працях Олександра Івановича сільська територіальна громада виступає як складник політичної системи суспільства та інститут публічної влади, що відбиває фундаментальність та масштабність його дослідницької позиції.

Публікаційна діяльність ювіляра постійно спрямована на розширення меж дослідження, так сформувався напрям глобалістики, в рамках якого здійснюється аналіз причинно-наслідкових зв'язків не лише зсередини держави, а і поза її межами — у системі глобальних відносин. У своїх працях Олександр Іванович досліджує міжнародні економічні відносини як глобалізовану систему, висвітлює суперечливу природу глобальної економіки. В межах процесу глобалізації Олександр Іванович розглядає тенденції розвитку цивілізацій, сталий розвиток та безпеку агропродовольчої сфери України, зовнішньоекономічну діяльність України в системі глобальних конкурентних відносин. Олександр Іванович присвячує цьому напрямку три монографії [5–7], навчальний посібник, багато наукових статей.

За останні роки особливої наукової актуальності та практичної значущості набула проблематика інклюзивного розвитку, що також знайшло відображення у працях О. І. Павлова. Свої праці професор, як в співавторстві, так і самостійно, присвячує висвітленню мето-

дологічних засад інклюзивності, інклюзивного розвитку як системи та у контексті розвитку сільських територій України, інклюзивності об'єднаних територіальних громад та районів України. Окрема увага приділяється дослідженню передумов перетворення сільсько-міських агломерацій України на ноосферне інклюзивне середовище, розвитку сільсько-міських агломерацій України на засадах інклюзивності в контексті світової та української практик, інституціоналізації інклюзивного розвитку сільсько-міських агломерацій України. Напрацювання відбиваються в понад 20 наукових статтях, а також в тезах доповідей на наукових конференціях.

Праці Олександра Івановича Павлова є суттєвим вкладом у вітчизняну науку. Його публікаціям притаманна різносторонність підходів до розгляду досліджуваної проблеми. Професор О. І. Павлов безсумнівно є яскравим прикладом неперевершеного наукового діяча та викладача, який сіє розумне, добре та вічне.

Список використаних джерел

1. Павлов А. И. Руралистика: теория, методология, научные направления: монография. Одесса: Астропринт, 2018. 408 с.
2. Павлов О. І., Павлова І. О. Руралістичні засади брендингу сільських територій Південного регіону України: монографія. Одеса: Астропринт, 2019. 288 с.
3. Павлов О. І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 344 с.
4. Павлов А. И. Идентификация и классификация сельских территорий: теория, методология, практика: монография. Одесса: Астропринт, 2015. 344 с.
5. Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / О. І. Павлов, М. А. Хвесик, В. В. Юрчишин та ін.; за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. 760 с.
6. Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України: проблеми та шляхи їх розв'язання: монографія / О. І. Павлов, К. Б. Козак, Д. Ф. Крисанов [та ін.]; за ред. О.І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2015. 512 с.
7. Зовнішньоекономічна діяльність України в системі глобальних конкурентних відносин: агропродовольчий вимір: монографія / О. І. Павлов, В. А. Самофатова, Т. А. Кулаковська [та ін.]; за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2019. 272 с.

2.8. НАУКОВИЙ КЕРІВНИК ТА КОНСУЛЬТАНТ

Олександр Іванович — не просто науковець, а справжній ментор та провідник у світ науки та освіти. Під його керівництвом виросло ціле наукове покоління чотирьох докторів наук [1–4], які зробили вагомий внесок у розвиток економічної науки. Високий стандарт вимогливості Олександра Івановича та професіоналізм дозволяють йому не тільки формувати знання своїх підопічних, але й розвивати у них критичне мислення, науковий підхід та самостійність.

Важливою рисою його наукового керівництва є індивідуальний підхід до кожного студента, аспіранта, докторанта. Він не тільки допомагає у формулюванні наукових питань, але й активно сприяє розробці методології досліджень та аналізу результатів. Під його керівництвом вчені розкривають свій потенціал та досягають вражаючих наукових результатів.

Олександр Іванович, відверто кажучи, не просто викладач, а відмінний організатор та наставник, який створює сприятливу атмосферу для розвитку та обміну ідеями в колективі науковців. Акцентуючи увагу на практичне використання отриманих знань, він формує в учнів навички творчого підходу до розв'язання завдань, підтримує своїх підопічних у здійсненні наукових досліджень та публікацій, допомагаючи розвивати науковий потенціал кожного із них.

Олександр Іванович Павлов — людина, яка вкладає значні зусилля у створення інноваційного наукового середовища та розвитку академічної дисципліни. Його вплив на українську науку визнаний та високо оцінений як в академічних колах, так і серед його підопічних.

Олександр Іванович є яскравою постаттю в науці та освіті, він не просто займає високі посади, його вплив на розвиток науки й освіти важко переоцінити. Він не просто подає своїм учням знання, а й надихає на критичне мислення та самостійність, розвиваючи не лише фахове зростання, але і особисті якості.

Список використаних джерел

1. Меліх О. О. Стратегія територіально-виробничої оптимізації харчової промисловості регіону: проблеми теорії і практики: монографія. Одеса: Астропринт, 2015. 320 с.
2. Самофатова В. А. Сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону: теорія, методологія, управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2018. 312 с.

3. Кулаковська Т. А. Державне антициклічне регулювання розвитку агропродовольчого сектора України: теорія, методологія, практика: монографія. Одеса: Астропринт, 2019. 392 с.
4. Дідух С. М. Інклюзивний розвиток агропродовольчих вертикально інтегрованих компаній України: монографія. Одеса: Астропринт, 2020. 332 с.

2.9. ЕКСПЕРТНА РОБОТА У СКЛАДІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ

Олександр Іванович Павлов — це не просто професор чи науковець, він справжній ентузіаст своєї справи, який з любов'ю та відданістю веде своїх студентів та колег через світ економіки та науки. Багато років він стоїть біля керма кафедри економіки промисловості в ОНТУ, і це місце стало справжнім джерелом знань і натхнення для всіх, хто там навчається чи працює.

Завдяки своїм глибоким знанням та невтомній праці професор Павлов здобув широке визнання та повагу серед колег та студентів як талановитий науковець, досвідчений педагог та мудрий наставник.

Олександр Іванович зробив значний внесок у науку, ставши автором понад 350 наукових праць, включаючи фундаментальні монографії з актуальних питань сільського розвитку, руралістики, сталого та безпечного розвитку агропродовольчої сфери, інклюзивного розвитку. Його дослідження характеризуються глибиною аналізу та новизною підходів, завдяки чому вони знайшли визнання серед економістів-науковців.

Педагогічна діяльність в ОНТУ характеризується високими стандартами якості та серйозним підходом до навчання. Олександр Іванович славиться своєю вимогливістю до студентів, але разом з тим він завжди залишається справедливим та об'єктивним.

За свою багаторічну кар'єру Олександр Іванович не тільки передав свої знання та досвід наступним поколінням, але й залишив незабутній слід у серцях своїх студентів та колег. Неординарна особистість, глибоке розуміння людської природи та емпатія роблять його не тільки відмінним вченим, але й неймовірно харизматичним викладачем. Лекції завжди притягують увагу аудиторії, а його поради та рекомендації часто слугують джерелом натхнення для багатьох.

О. І. Павлов вважає, що тільки через високі стандарти та постійну працю можна досягти справжнього розуміння предмету. Його мето-

ди навчання завжди спрямовані на розвиток критичного мислення, самостійності та наукового підходу до вирішення проблем. Студенти високо цінують Олександра Івановича не тільки за глибокі знання, якими він щедро ділиться, але й за його вміння мотивувати, надихати та підтримувати їх у навчальному процесі.

Крім того, значна увага професора приділяється роботі у спеціалізованих вчених радах як експерта. В цій якості він дав путівку у наукове життя п'ятьом докторам та восьми кандидатам економічних наук. У складі спеціалізованої вченої ради Д 41.088.04 в Одеському національному технологічному університеті був опонентом кількох дисертаційних робіт [1–5], а також бере активну участь у оцінюванні та обговоренні дисертацій, що надходять на розгляд ради. Тобто ним проводиться ретельна перевірка кожної дисертації, звертається увагу на оригінальність дослідницької ідеї, методологічну коректність, практичну значимість результатів, а також на дотримання високих академічних стандартів.

У складі спеціалізованої вченої ради професор проявив себе як висококваліфікований експерт, здатний чітко і всебічно проаналізувати подані дисертації, надати слушні зауваження та рекомендації здобувачам.

Його фахова думка та рекомендації сприяли підвищенню якості багатьох дисертаційних досліджень, особливо в частині обґрунтування практичних рекомендацій. Експертний доробок професора Павлова є зразком об'єктивного, неупередженого та водночас доброзичливого ставлення до здобувачів наукового ступеня, а зауваження, поради та рекомендації спрямовані на подальше вдосконалення та практичне застосування результатів дисертаційних досліджень. Величезний досвід, ерудиція та інтуїція допомагають виявити слабкі місця у наукових роботах та запропонувати оптимальні шляхи їх удосконалення.

О. І. Павлов принципово підходить до оцінки обґрунтованості наукових положень, достовірності висновків та практичної значущості здобутих результатів.

Експертна діяльність Олександра Івановича відзначається конструктивним підходом та щирим бажанням допомогти здобувачам наукового ступеня вдосконалити свої дослідження.

Робота в спеціалізованій вченій раді для Олександра Івановича — це не просто обов'язок, а шанс допомогти молодим науковцям розкрити свій потенціал. Професор Павлов не просто оцінює, він на-

дихає та направляє, допомагаючи знайти і виправити слабкі місця в дослідженнях. Це по-справжньому творча праця, що вимагає глибоких знань, розвиненого аналітичного мислення та відчуття нового.

Попри всі свої заслуги та визнання, Олександр Іванович завжди відкритий до нових ідей та думок. Він вважає, що справжнє знання має бути доступним для всіх, і невпинно працює над тим, щоб його дослідження приносили практичну користь суспільству.

Олександр Іванович Павлов продовжує активно здійснювати свій внесок у розвиток економічної науки та підготовку наступних поколінь науковців. Його праця, енергія та натхнення залишаються незмінним джерелом мотивації для багатьох, хто прагне досягти вершин у науковому світі. Бажаємо йому невичерпної енергії, натхнення та подальших успіхів на ниві економічної науки!

Список використаних джерел

1. Замазеєва Г. В. Удосконалення інструментарію підвищення інвестиційної привабливості регіональної економічної системи: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.05 — розвиток продуктивних сил та регіональна економіка. Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2017. 19 с.
2. Боднар О. А. Формування стратегічних напрямів регіонального сільсько-го розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.05 — розвиток продуктивних сил та регіональна економіка. Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2019. 20 с.
3. Довгаль О. В. Регіональні особливості формування та розвитку ресурсного потенціалу сільських територій: автореф. дис. ... д-ра. екон. наук: спец. 08.00.05 — розвиток продуктивних сил та регіональна економіка. Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2019. 37 с.
4. Лондаренко Д. О. Концептуальні засади інноваційно-технологічної модернізації економіки регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.05 — розвиток продуктивних сил та регіональна економіка. Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2021. 24 с.
5. Чуб А. В. Регуляторна політика в АПК національної економіки: теорія, методологія, стратегія: автореф. дис. ... д-ра. екон. наук: спец. 08.00.03 — економіка та управління національним господарством. Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2023. 36 с.

2.10. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ, СПОРТИВНА ТА ВИХОВНА РОБОТА

Не є секретом, що Олександра Івановича Павлова виділяє серед іншого безмежна енергія, яка є одним із секретів його успіху. Напевно, однією з причин бадьорості духу та тіла є відданість професора Павлова спорту. Чи можете ви повірити що 75-річний професор є не поважним старцем, а надзвичайно активною, рухливою людиною, яка залишається відданою своїм різноманітним спортивним інтересам у будь-яку пору року.

Безумовно, Олександр Іванович любив і займався спортом із самого дитинства. Нескладно уявити, що дитинство миколаївського хлопця проходило на вуличках Залізничного селища на березі Південного Бугу у постійних змаганнях, у футбольних іграх із друзями, у боксерських поєдинках. Причому серед інтересів Олександра Павлова завжди були футбол, баскетбол, волейбол та інші ігрові види спорту. Але чи можете ви повірити, що ювіляра частіше можна зустріти на баскетбольному майданчику чи на трасі здоров'я на велосипеді, аніж його 20-річних студентів?

Своє ставлення до спорту не як до необхідності, а як до задоволення, до способу життя та засобу підтримки тіла і духу в тонусі Олександр Іванович проніс через роки і завжди намагається передати своїм учням.

Працюючи в Комінтернівському та Іванівському районах Одеської області, Олександр Іванович завжди гуртував навколо себе активних школярів, працюючи молодь, організовуючи та мотивуючи їх до участі у спортивних змаганнях. Очолюючи кафедру економіки промисловості ОНТУ, Олександр Іванович ввів за правило при святкуванні дня народження кафедри проводити змагання між студентами та викладачами з футболу та баскетболу. І навіть тоді, коли його команді викладачів протистояли молоді, сильні та навіть професійні у плані спорту студенти, Олександр Іванович ніколи не задовольнявся олімпійським принципом «Головне не перемога, а участь!» Він завжди прагне і підштовхує своїх колег до перемоги, мотивує не здаватись та викладатись на повну.

Олександр Іванович користується повагою у середовищі професійних боксерів, інших спортсменів, тонко розуміється на футболі, баскетболі, волейболі, гандболі, є вболівальником і завжди слідкує за останніми новинами спорту.

Олександр Іванович Павлов вирізняється унікальним поєднанням ролей науковця, завідувача кафедри та висококваліфікованого педагога, відданого культурно-освітній та виховній роботі. Його діяльність націлена не лише на розвиток наукової сфери, а й на формування цінностей та розширення культурного простору серед студентів.

Олександр Іванович відзначається великим інтересом до культури та освіти як складових гармонійного розвитку особистості. Його культурно-освітня програма охоплює різноманітні аспекти, спрямовані на розширення світогляду та глибше розуміння сучасних культурних тенденцій.

Завдяки активному впливу Олександра Івановича на культурно-освітні ініціативи на кафедрі студенти отримують можливість брати участь у заходах, що сприяють їхньому творчому та духовному розвитку. Серед таких заходів — тематичні дискусії, культурні заходи, дні кафедри та студентська самодіяльність, яка, на жаль, суттєво постраждала від впровадження карантину та початку війни.

Окрім того, Олександр Іванович активно сприяє розвитку культурного середовища в університетському колективі та за його межами. Він ініціює та підтримує організацію тематичних тижнів, прояви студентської та викладацької творчості, які сприяють створенню єдності та розбудові культурного капіталу.

Важливо відзначити, що Олександр Іванович впроваджує інноваційні методики в культурно-освітню діяльність, використовуючи сучасні технології та залучаючи студентів до креативних проєктів. Його підхід базується на ідеї взаємодії культурного розвитку та освіти для формування гармонійно розвиненої особистості.

У педагогічній діяльності Олександра Івановича важливі не лише передача фахових знань, але й виховання цілісної та гармонійно розвиненої особистості. Він активно сприяє формуванню студентів не лише як спеціалістів, але й як відповідальних громадян та активних учасників культурного життя. Такий комплексний підхід Олександра Івановича до культурно-освітньої, спортивної та виховної діяльності забезпечує глибокий та тривалий вплив на розвиток студентської спільноти, створюючи унікальні можливості для розкриття та самореалізації кожної особистості.

Частина третя

ПОЗАКАФЕДРАЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ СПРАВИ ЛЮДИНИ З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ

3.1. *ШЕВЧУК В. О.* ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ ПАВЛОВ: СТУПЕНІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

Війна... 10 років вона тяжіє над кожним із нас і над цілим світом. Кожний із нас прагне воювати, відстоюючи себе, свою родину, свою Батьківщину і цілий світ. «І один у полі воїн...» — писав автору цих рядків наш ювіляр минулого року у котромусь із грудневих електронних листів. «І один у полі воїн, коли йдеться про фізичну економію», — таким є напис на книжковому виданні роману «Орлова балка», удостоєному Шевченківської премії, котрий понад два десятиліття тому подарував мені видатний український інтелектуал і гуманіст, Герой України Микола Руденко.

Більше десятиліття минуло відтоді, як автор цих рядків, міркуючи над загадками творчості Шекспіра, в щоденникових записах у газеті «День» оприлюднив міркування щодо секретів його величчя. Бо ми й нині пересвідчуємося: в образі Гамлета великий шотландець понад чотири століття тому втілює для нащадків своє бачення майбутнього людства, заскоченого сучасними глобальними викликами, включаючи війну.

...Народився пан Олександр, як любить наголошувати, у місті адміралів і корабелів через кілька років після Другої світової війни, коли Миколаїв лікував завдані війною рани. Його рідне місто робить це й зараз, хоча дні завершення війни теперішньої залишаються загадкою прийдешності. «Університети», котрі йому судилося пройти, минали недалеко від Чорноморського суднобудівного заводу. Його батьки — Іван Іванович та Ольга Онисимівна — маючи скромні статки, у той же час зуміли так виховувати своїх дітей, аби давати їм найпосутніше — освіту і можливість самореалізуватися.

Загострене відчуття соціальної справедливості підліток успадкував від батька. Того доля кинула спочатку на шахти Донбасу, де 15-річний син куркуля розпочав свій трудовий шлях, далі — у вир світової війни, нарешті — у середовище Залізничного селища — одного з мікрорайонів

нів Миколаєва, де він трудився машиністом місцевої ТЕЦ. Батькові довелося чимало сьорбнути з чаші, котра мала бути випитою поодиноці чи гуртом розбитою, дезактивованою і захороненою — на кшталт поховання радіоактивних уламків у саркофазі...

Того, що нині іменується соціальним ліфтом, у ті часи і в тому середовищі, де зростав кмітливий юнак, не існувало, тож він мусив вибудовувати його самотужки. Замолоду володіючи гарними фізичними даними, він мав добрі успіхи в футболі та боксі і в подальшому саме футбол не раз ставав йому у пригоді, навіть у кар'єрному зростанні. Ще в юні роки він грав за ДСШ № 3 та юнацький склад «Суднобудівника», а шкільна команда, яку він очолював, перемагала у міських змаганнях Миколаєва. Та все ж з огляду на те, що спорт вважався радше любительським, ніж професійним видом діяльності, вибір майбутнього фаху старшокласник не пов'язував ані з футболом, ані з боксом.

Йшлося про серйозніше. Його вибором, що понині визначає долю пана Олександра, стала освітня діяльність. Маючи намір опанувати вищу освіту, він обрав Одеський державний (нині — національний) університет імені І. І. Мечникова, відомий в Україні і світі як своїми викладачами, так і випускниками.

Витримавши конкурс, котрий нині з багатьох міркувань видається дивовижним і абітурієнтам, і викладачам (13 осіб на одне місце), 19-річний юнак вступив на історичний факультет університету. Саме тут постали, а потім знайшли розв'язання проблеми визначення власної місії і місця у житті та свого призначення. Розпочався період становлення та визрівання принципово нової людини. Чим би і де б він не займався поряд із навчанням — участю в студентських наукових гуртках, спортивних змаганнях чи університетському хорі, — це було ґартуванням молодой особистості.

Успадкувавши від батька критичне ставлення до навколишньої дійсності, юнак уявляв, що, завершивши навчання, повернеться до рідного міста, де займеться практичною діяльністю, корисною улюбленому місту і його мешканцям. Бо змалечку ставив собі за мету робити все, аби Миколаїв ставав взірцевим містом, а життя містян — щасливішим. Але доля розпорядилася по-іншому...

Інтерес здібного юнака до історії, яку він обрав як майбутній фах, поширився на інші суспільні науки, першою чергою на філософію, політичну економію тощо. Підтвердженням цього стало його захоплення на старших курсах вивченням теорії систем і системного

підходу загалом. Тяжіння до філософії мало конкретну зумовленість. По-перше, кафедру філософії університету у той час очолював відомий учений, професор А. І. Уйомов. Навчатися у нього було мрією здібної молоді того часу. По-друге, професор став науковим керівником його дипломної роботи, присвяченої застосуванню системного підходу в історичній науці. По-третє, завдяки прихильному ставленню до юнака останній отримав як скромну посаду в лабораторії системних досліджень, так і шанс подальшого вступу до аспірантури.

На перешкоді майбутньому зростанню потенційного науковця стали ідеологічні чинники: на початку 1970-х вони все більшою мірою визначали людські долі. Знаменитий професор А. І. Уйомов раптом став опальним. Його дипломника, тобто студента Олександра Павлова, звинуватили у відсутності у списку літературних джерел його дипломної роботи відповідних постанов ЦК КПРС та радянського уряду; аргументи дипломника, який намагався пояснити відсутність згадок про системний підхід у партійних та урядових документах, сприйняли як нечувану зухвалість, що межує з антирадянщиною. Нарешті, суперечність, що виникла, формально розв'язувалася відсутністю партійного квитка у претендента на вступ до аспірантури.

Тож завершивши навчання в університеті, замість аспірантури він отримав направлення у Сербківську середню школу тодішнього Комінтернівського району, а невдовзі був обраний секретарем райкому ЛКСМ України. Розпочався період ідеологічної роботи, що тривав півтора десятиліття...

Винятком того періоду став час (1977–1981 рр.), коли доля повернула героя нашої оповіді до рідних місць, надавши можливість викладати у Миколаївському кораблебудівному інституті імені адмірала С. О. Макарова й одночасно працювати над кандидатською дисертацією. Тим часом обставини долі знову перенесли пана Олександра на Одещину, де він працював лектором, завідувачем відділу пропаганди та агітації одного з райкомів партії, а згодом (після захисту кандидатської дисертації) — у лекторській групі Одеського обкому партії.

Отож поворотом долі, котра володіє власними дороговказами, став 1990 рік, коли потенційний професор повернувся до намірів видати монографію за темою майбутньої докторської дисертації. Всупереч тому, що кмітливий науковець наполіг на виданні монографії, захист дисертації не відбувся: 1991 року СРСР розвалився, а спеціалізована вчена рада, в якій планувався захист дисертації, припинила свою діяльність. Усвідомлюючи як фахівець незворотність історич-

них змін, пан Олександр полишив наприкінці 1990 року посаду в обкомі партії і повернувся до педагогічної роботи — спочатку в Одеському інституті низькотемпературної техніки й енергетики (нині — це один з навчально-наукових інститутів Одеського національного технологічного університету), а потім — в Одеському обласному інституті удосконалення учителів (зараз це добре відома Одеська академія неперервної освіти).

На початку 1990-х років заради матеріального порятунку родини пан Олександр здійснював так звані човникові поїздки до Польщі (по кілька разів на рік), аби сформувати стартовий капітал для подальшої комерційної діяльності. Він достатньо успішно розгорнув цю діяльність, продаючи на місцевому ринку лакофарбову продукцію та будівельні інструменти. При цьому він продовжував займатися викладацькою діяльністю. Підприємництво він полишив на початку 2000-х років, тим самим продемонструвавши свій намір поновити свою наукову роботу, намагаючись глибше збагнути суть тодішніх соціально-економічних проблем.

У докторантурі Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України він підготував докторську дисертацію — з державного управління. Всупереч захисту, спеціалізована вчена рада не надала здобувачу ступеня доктора наук, мотивуючи це порушеннями у підрахунку голосів при голосуванні. Прагнучи здобути бажаний докторський ступінь, він розпочав підготовку четвертої дисертації: цього разу — з питань управління соціально-економічним розвитком сільських територій.

Через два роки після захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління навесні 2010 р. в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» він захистив докторську дисертацію з економіки. У 2011 році, прийнявши запрошення ректора, О. І. Павлов очолив кафедру економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій. З ініціативи пана Олександра співробітники кафедри розгорнули актуальні наукові дослідження. Під його орудою розпочалася підготовка науково-педагогічних кадрів за новими напрямками досліджень. За його редакцією продовжується оприлюднення актуальних навчальних та наукових видань. Так на сьомому десятку років героя нашої оповіді розпочався, на наш погляд, найбільш плідний період його наукової діяльності...

Наснажений інтелектуальними новаціями, цей творчий період триває. Побажаємо пану Олександру щастя і здоров'я на благородному шляху, а нашій Україні — швидшої перемоги над ворогом.

3.2. ЯКУБОВСЬКИЙ О. П. ЯСКРАВА, САМОБУТНЯ ОСОБИСТІСТЬ

З Олександром Івановичем я знайомий майже 50 років, з середини 70-х років минулого століття. Найбільше зблизила нас співпраця в Одеському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (ОРІДУ НАДУ при Президентові України) і особливо на кафедрі філософських та соціально-політичних наук (2007–2010 роки), яку в той час я очолював. Роки навчання в докторантурі і роботи в інституті були, на мій погляд, для нього дуже результативними, з точки зору його наукових та навчально-викладацьких досягнень. Олександр Іванович підготував і захистив докторську дисертацію, надрукував декілька книжок. За цими досягненнями ми, його колеги, побачили цілеспрямовану, енергійну і працьовиту людину, принципову і наполегливу в досягненні цілей, вимогливу до себе, чесну і чуйну по відношенню до оточуючих.

Перелічені мною й багато інших позитивних людських якостей безумовно успадковані професором Павловим від батьків і набуті на власному непростому життєвому шляху. Народився Олександр Іванович в 1949 році у місті Миколаєві. Загальновідомо, що місце становлення і дорослішання людини здійснює суттєвий вплив на формування її характеру. Місто Миколаїв має славне історичне минуле, на той час було одним із центрів світового суднобудування. Майже кожна друга миколаївська сім'я так чи інакше була пов'язана з корабельними справами. Його дитячі та юнацьки роки збіглися з надзвичайно нелегкими, буремними післявоєнними роками, з відбудовою зруйнованого війною народного господарства країни. Батько Олександра Івановича — Іван Іванович, який пройшов фінську та Велику Вітчизняну війни, працював машиністом ТЕЦ, а мати — Ольга Онисимівна була акушеркою. Саме вони, часто обмежуючи себе, надали можливість йому та двом іншим своїм дітям отримати освіту та реалізуватися в житті. Ключову роль відіграв батько, який пройшов через усі життєві випробування, почав свою трудову діяльність в 15-літньому віці на шахтах Донбасу, потім були важки роки воєнних випробу-

вань, із яких він вийшов з орденами і тяжкими пораненнями. Батьки Олександра Івановича з ранніх років прищеплювали синові любов до праці, виховували в ньому порядність, надихали його бути справедливою людиною. І він ніколи не забував і не зраджував настановам батьків. В такому мікросередовищі формувався характер майбутнього професора.

Після Миколаєва Олександр Іванович переїхав до Одеси, де він вступив на навчання в Одеський державний університет імені І. І. Мечникова на історичний факультет. Навчання в університеті завершив у 1973 році. За спогадами професора О. Дьоміна, колеги і однокурсника Олександра Івановича, серед випускників цього року він був однією з яскравих особистостей. Поруч з навчальними дисциплінами, передбаченими навчальним планом, сумлінно вивчав роботи великих французьких просвітників, цікавився ідеями Жана-Жака Руссо. На старших курсах багато часу приділяв вивченню загальної теорії систем і системного підходу. Невипадково, мабуть, темою своєї дипломної роботи він обрав системний підхід і його використання в історичній науці. Керівником дипломної роботи був відомий радянський вчений філософ А. І. Уйомов. Олександр Іванович не став філософом, однак інтерес до філософських методів дослідження у нього не пропав, що проявилось не тільки в тематиці його публікацій, а і в наукових підходах при вивченні історичних та соціально-економічних проблем, аналізі практики державно-управлінської діяльності. Слід зазначати, що уже в студентські роки Олександр Іванович відмічався активною життєвою позицією, критичним ставленням до оточуючої його дійсності, існуючих у той час порядків.

По завершенню навчання в університеті майбутній професор отримав направлення на роботу в сільську середню школу, а через півроку розпочалася його комсомольська та партійна робота переважно на посадах лектора та керівника лекторської групи. Роки трудової діяльності в партійних органах були дуже складними. КПРС стрімко втрачала свій авторитет серед населення, у якого зростало невдоволення рівнем життя. Через непослідовність політичного курсу партії, відсутність чіткої стратегії розвитку країни з кожним днем погіршувалася морально-психологічна атмосфера як у середовищі партійних працівників, так і у суспільстві в цілому.

В ті роки як лектору, за його словами, доводилось виступати в різних колективах з лекціями і бесідами понад 100 раз у місяць, відповідати на численні, непрості питання, нести відповідальність за не-

ефективну роботу влади того часу. В силу його характеру і життєвої позиції в ту пору йому доставалось більше, ніж будь-кому.

В листопаді 1990 року Олександр Іванович прийняв рішення залишити, за мотивами морального характеру, займану посаду у партійному органі і перейти, маючи науковий ступінь кандидата історичних наук, на викладацьку роботу. Спочатку це був Одеський інститут низькотемпературної техніки та енергетики, а потім — Одеський обласний інститут удосконалення учителів. До викладацької роботи ставився активно, творчо і відповідально, про що свідчить серія методичних посібників, які були позитивно оцінені учителями і використовуються в навчальному процесі й у наші дні.

Багато хто не знає, що на життєвому шляху Олександра Івановича був відрізок часу, коли паралельно з викладацькою він займався і комерційною діяльністю, задля забезпечення нормальних умов життя своєї родини. Вчорашній партробітник, хоч і почував деяке збентеження, особливо коли зустрічався зі знайомими на промисловому ринку, він дотримувався своєї точки зору: що куди більш морально торгувати товарами, які користуються суспільним попитом, ніж своїми принципами і переконаннями. Це нова, і по суті побічна лінія його діяльності, яка розпочалася з початку 1990 року, закінчилася тільки на початку 2000 року з його переходом на роботу в Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, а потім вступом до докторантури ОРІДУ НАДУ при Президентіві України.

Перебування Олександра Івановича протягом семи років у стінах інституту ознаменувалися дуже вагомими досягненнями. Тут він став доктором наук, надрукував три монографії, понад п'ятдесят наукових статей. Під час роботи в інституті він зробив суттєвий внесок у розвиток науки, а саме — обґрунтував концептуальні засади розбудови управління соціально-економічним розвитком сільських територій України та розробив на цій основі практичні рекомендації для органів публічної влади щодо їх втілення в життя. Обіймаючи посади доцента, а потім і професора, значну увагу приділяв науковому та методичному забезпеченню навчального процесу, впровадженню новітніх технологій навчання, чим відігравав вагомий роль у підготовці висококваліфікованих фахівців для сфери державного управління та місцевого самоврядування.

В інституті на Олександра Івановича випало і тяжке, дуже неприємне випробування. Не часто так буває, щоб досліднику доводилось готувати і захищати дві докторські дисертації за різними науковими

напрямами. На жаль, першу свою докторську дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління він підготував своєчасно і навіть захистив її у 2008 році на засіданні спеціалізованої ради в Національній Академії державного управління при Президентові України (Київ), однак через місяць позитивні результати голосування були переглянуті і скасовані з причини недотримання спеціалізованою радою процедурних вимог, які були допущені при підрахунку голосів після захисту дисертації. Олександр Іванович не став витрачати багато часу на відстоювання своїх прав, а визначився з новою темою свого наступного дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня тепер уже доктора економічних наук і отримав його у 2010 році. Зрозуміло, що таке випробування може бути під силу тільки людині з обширними науковими знаннями, глибокою загальною ерудицією, яка володіє методологією і технологією наукових досліджень, стійким характером, неабиякою працездатністю, умінням зібрати все до купи і досягати визначених цілей. Саме такі якості проявив Олександр Іванович в той час і в такій неординарній ситуації.

У жовтні 2011 року Олександр Іванович був призначений на посаду завідувача кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, якою керує і в даний час. Уже на другий рік перебування на цій посаді створив і очолив наукову економічну школу академії. В рамках її наукової проблематики підготовлено плеяду досконалих науковців, чотири доктори і один кандидат економічних наук захистилися безпосередньо під його керівництвом.

За значний внесок в сучасну економічну науку шановного Олександра Івановича справедливо віднесено до засновників і послідовних розробників вчення про сільський розвиток, сталий та безпечний розвиток агропродовольчої сфери. Його фундаментальні наукові дослідження, які пов'язані з брендингом сільських територій, громадівською моделлю децентралізації влади і управління, новим баченням публічного державного управління, випередили час і отримали значне суспільне визнання. Ознакою визнання особистого внеску Олександра Івановича Павлова у розвиток економічної науки є його нагородження Грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом». За видатні заслуги у сфері освіти йому призначено довічну стипендію Кабінету Міністрів України. Рішенням загальних зборів Відділення аграрної економіки і продовольства

НААН від 26 січня 2023 року Олександра Івановича обрано до складу провідних вчених Відділення аграрної економіки і продовольства НААН України.

Дорогий Олександре Івановичу! Дякую тобі за доброзичливе і поважне ставлення до мене, за те, що я мав можливість працювати разом з тобою в одному колективі, читати твої книжки, інші наукові праці. Пишаюсь твоїми видатними досягненнями в науці і повсякденній практичній діяльності. У мене особисто немає сумніву, що свої можливості вченого і різнопланового дослідника, значний організаторський потенціал ти ще не реалізував. Нехай кожний день додає тобі життєвих сил, оптимізму та творчої наснаги для реалізації планів і задумів. Від усього серця зичу тобі міцного здоров'я, щасливого довголіття та усіх земних благ.

3.3. ГИЖУЛ В. П. ОЛЕКСАНДР ПАВЛОВ ПРОДЕМОНСТРУВАВ ЗДАТНІСТЬ ПРОДОВЖИТИ СЛАВУ СВОГО ВЕЛИКОГО ОДНОФАМІЛЬЦЯ

Взагалі доля була прихильна до мене, дозволяючи спілкуватися з багатьма цікавими людьми. Одним із позитивних моментів було знайомство із Сашком Павловим. Це сталося у другій половині 1960-х років під час навчання у медичному училищі міста Миколаєва, де було сформовано спецгрупу учнів чоловічої статі, нібито з метою підготовки фельдшерів для роботи на судах закордонного плавання.

Ця спецгрупа змінила стиль традиційно інертного дівочого закладу на активного учасника учнівського та студентського життя міста. Медичне училище стало займати призові місця у спортивних змаганнях з футболу, баскетболу, гандболу, волейболу. Й у складі усіх цих команд ключові позиції обіймав Сашко Павлов. Він бу запрошений до збірних команд ДСО «Спартак» з зазначених видів спорту.

На базі групи було створено вокально-інструментальний ансамбль, в якому роль вокаліста та за сумісництвом барабанщика виконував Сашко.

О. Павлов з однаковою легкістю засвоював знання з різних навчальних дисциплін, вирізнявся винахідливістю під час практичних занять, з зацікавленістю ставився до відвідувань лікарняних закладів. А під час проходження практики біля маніпуляційного кабінету терапевтичного відділення Варварівської районної лікарні вибудовува-

лася черга до «медичного брата» Олександра: всім, особливо літнім хворим, подобалося, як він робив уколи.

Попри те, що в нашій групі було багато активних та талановитих хлопців, одним з формальних та неформальних лідерів був Сашко Павлов. З часом він одним із перших серед нас здобув вищу освіту, солідну посаду і незважаючи ні на що підтримував дружні стосунки з багатьма одногрупниками.

Сашко підтримував дружні стосунки з усіма хлопцями. На спортивній ниві він зійшовся з Олександром Діденком, з часом у сім'ї якого народився майбутній, знаний в усій Україні футболіст Анатолій Діденко. Тонке відчуття гумору об'єднувало О. Павлова з Сашком Юрченком. Повертаючись з занять, ми часто заходили до моєї домівки, де проводили свій вільний час за бесідами на медичні та філософські теми, слухали музику.

З тих пір пройшло майже шість десятиліть — ціла епоха. У кожного з нас склався свій життєвий шлях, але приємні спогади про наше навчання в медичному училищі та особисте життя юнацьких років, що було пов'язане з ним, залишаються в нашій пам'яті. Ми з об'єктивних причин не так часто зустрічаємось один з одним, тому надовго запам'ятовуємо ці цікаві життєві моменти.

Особисто мені завжди було приємно бачитися з Олександром, і кожна зустріч з ним залишала після себе приємне враження, оскільки я мав нагоду спілкуватися з непересічною людиною.

Олександр Іванович невдовзі перетинає чергову вікову межу й перейде до нового вікового статусу — людини поважного віку. На мій погляд новим тут є слово «віку», оскільки Сашко був, є і буде поважним. Він не став гарним лікарем, досконалим науковцем у медичній сфері, але має всі ознаки справжнього мислителя, залишаючись чудовою людиною. Бажаю другу моїх юнацьких років нових звершень на новому життєвому етапі.

3.4. ГОНЧАРУК Г. І. ШЛЯХ ВІД СТУДЕНТА — ДО КОЛЕГИ

Не кожна людина має можливість висловити власне ставлення до колеги, а в минулому свого студента напередодні його 75-річчя.

Сталося так, що після закінчення військового училища, чотирьохрічної офіцерської служби, закінчення з відзнакою історичного факультету мені запропонували викладацьку посаду в Одеському дер-

жавному університеті імені І. І. Мечникова. Деякий час мені довелося проводити семінарські заняття зі студентами першого курсу історичного факультету. Серед студентів був і Олександр Павлов — високий, міцний, красивий парубок, який відзначався нестандартним мисленням та юнацьким максималізмом в оцінці проблем суспільного життя. В історію увійшла одна з його витівок на занятті, яке вів мій колега, що отримала гучний відголос на кафедрі. Справа в тому, що студент О. Павлов мав нахабність вступити в полеміку з викладачем з двох питань, які публічно в той час мало хто наважувався обговорювати, за виключенням певної частини студентства, яка перебувала під впливом молодіжних зарубіжних рухів, у тому числі й французького студентства.

Що стосується Радянського Союзу тих часів, під заборонаю перебувало критичне ставлення не тільки до діяльності КППРС як правлячої партії, а й до її історії. Хто порушував таку вимогу, мав ризик «увійти в історію» з характеристикою якщо не ворожого елемента, то вільнодумця як мінімум.

Але, як виявилося потім, це не про студента О. Павлова, який вважав, що його думки щодо історії КППРС будуть в нагоді державі і її народу. Тому він дозволив собі поставити під сумнів історичну виправданість встановлення замість всевладдя пануючого класу у період до жовтня 1917 року — влади пролетаріату як пригноблюваного, але малочисельного класу, у формі його диктатури по відношенню до інших прошарків населення. На його думку, хоча б через десятиліття, мала відновитися соціальна справедливість у вигляді такої форми як всенародна держава. Потрібно зазначити, що «привид всенародності» не тільки витав у повітрі, а й переходив до солідних наукових видань. Проте в суспільстві, не кажучи вже про владні кабінети, до цієї ідеї ставилися насторожено. Друга проблема, яку оприлюднив на занятті студент О. Павлов, випливала з першої. На його думку, саме неготовність влади до кардинальних змін була наслідком суспільно-політичного консерватизму, який був пов'язаний з відсутністю серед партійного керівництва справжніх теоретиків, якими були В. Ленін, а пізніше критики сталінського режиму — Л Троцький, М. Бухарін, О. Риков, М. Томський та інші. Що стосується позиції студента О. Павлова, на мою думку, вона не мала «дитячої хвороби», а була ознакою визрівання в головах, душах і серцях певної категорії молодих людей справжньої громадянської позиції, якої часто-густо бракувало більшості дорослих людей, які можливо були навчені придбаним життєвим досвідом.

Як би там не було, але з позиції сьогодення професор О. І. Павлов. на щастя, так і не «подорослішав». В цьому я мав можливість переко-
натися десь через десятиліття потому, коли мій колишній студент зай-
няв посаду лектора Одеського обкому Компартії України, захистив-
ши перед цим кандидатську дисертацію з історії. Це сталося десь за
рік до «перебудови». Після початку цієї політичної реформи, особли-
во після звернення М. Горбачова з запитом до народу, його намаган-
ня «порадитися» з наболілих питань суспільного життя країни, було
створено благодатний ґрунт для активізації діяльності харизматичних
особистостей, до яких безперечно належить О. І. Павлов. Крім того,
до прояву власного «я» його зобов'язувала й сама посада лектора пар-
тійного комітету, який мав «іти в народ» для роз'яснення нового полі-
тичного курсу КПРС. Тим більше, що з часом М. Горбачов примусив
«перебудовуватися» й саму КПРС, в тому числі партійних працівників
різного рівня. В цьому сенсі у найбільш «незручному» становищі опи-
нилися ідеологічні працівники партійних комітетів. Зокрема функція
лекторів обкому партії полягала не тільки у їх виступах перед ідеоло-
гічним та партійно-господарським активом, а й у зобов'язанні давати
відповіді на незручні запитання, які вони отримували при зустрічах в
різного роду колективах. В таких умовах роботи лектор, а згодом ке-
рівник лекторської групи обкому партії О. І. Павлов набув популяр-
ності в масових аудиторіях, у тому числі серед представників нових
громадських організацій та рухів. Навіть його ідеологічні опоненти
цінували в ньому такі риси як чесність, відкритість та відвертість, які
органічно поєднувалися з його здатністю обґрунтовувати свою точку
зору на складні події суспільного життя. Сміливість О. І. Павлова як
партійного працівника доповнювалася його прозорливістю, що про-
явилася в тому, що наприкінці 1990 року він добровільно залишив
свою посаду. При цьому в тих складних життєвих умовах він не шукав
для себе «теплого» місця, що не може не викликати до нього поваги
як до особистості.

Разом з тим, відзначу, що в ті роки мені подобалося не все, до чого
докладали зусилля партійні працівники, у тому числі і О. І. Павлов,
оскільки я розділяв позицію представників нових демократичних
сил, які були уособлені їх лідерами — Іваном Драчем, Дмитром Пав-
личком, В'ячеславом Чорноволом. До речі, О. І. Павлов за своїми
службовими обов'язками був приреченим на конфронтацію з пред-
ставниками одеського осередку НРУ, одним з яких був і науковий ке-
рівник його дипломної роботи професор А. І. Уйомов.

З часом, коли відійшла в минуле напруженість у стосунках між людьми з різними ідеологічними уподобаннями, я розумію, що в основі мого доброго ставлення до Олександра Івановича є його зріла громадянська позиція, висока моральність, які не дозволяли йому перейти межу порядності у міжлюдських стосунках.

Під час наших зустрічей з нагоди моїх ювілейних свят, обговорення моїх книжок серед інших учасників цих подій завжди присутній й О. І. Павлов, іноді разом зі своєю чарівною дружиною Людмилою.

Професор О. І. Павлов користується повагою й моїх синів — Тараса та Анатолія, які в різні роки працювали з ним в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова та в Одеському національному технологічному університеті.

Я не знайомий з науковими працями О. І. Павлова як економіста, але знаю, що він є авторитетним вченим не тільки в цій царині знань.

Можу лише поділитися своїми думками з приводу його історичного нарису [1], подарованого мені не так давно при нашій зустрічі. У ній читач, крім аналізу процесу становлення суверенності України, має можливість ознайомитися зі світоглядом та політичними поглядами автора, його державницькою позицією як дослідника і громадянина.

Список використаних джерел

1. Павлов А. И. Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль: исторический очерк. Одесса: Астропринт, 2021. 280 с.

3.5. МАКСИМОВИЧ В. Я. ПРОФЕСОР О. І. ПАВЛОВ — ЗАРУЧНИК ЧЕСТІ

Нещодавно мені потрапив до рук історичний нарис з незвичною для нашого часу назвою — «Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль». Автор цього твору — відомий в Одесі професор Олександр Іванович Павлов, з яким ми знайомі з 1980-х років.

В цій цікавій за своїм змістом та незвичній за манерою подання матеріалу книзі міститься ретроспективний аналіз історичних, соціально-економічних та політичних передумов становлення України як суверенної держави.

В нарисі міститься оцінка процесу трансформації економіки із соціалістичної у ринкову, з повним зубожінням громадян, суспільною кризою кінця 1980-х — початку 1990-х років, політичним протистоянням, які супроводжувалися формуванням в Україні громадянського суспільства.

Дуже компетентно та переконливо висвітлено авантюрну сутність «перебудови», періоди та форми її прояву в СРСР загалом, в Українській РСР та в Одеській області зокрема.

Дуже цікавими є судження автора про альтернативу «перебудови», її прихильників та противників про роль у цих важливих суспільних перетвореннях М. С. Горбачова та Б. М. Єльцина.

Цілком доступно й переконливо в книзі викладено витоки, причини та перебіг процесу суверенізації України. Надано оцінки провідних політичних діячів як «перебудовних» часів, так і політиків уже незалежної України. Я назвав би цей період «часом втрачених можливостей».

В епілозі нарису є дуже цікавий розділ, який має назву «гра з непередбачуваним результатом». Можливо, що я буду виглядати більш прозорливим, ніж радянські реформатори, але сьогодні, а не вчора, проте було очевидним, що руйнація економіки без будь-якої розумної програми трансформації, зміни форми власності, втрата традиційних галузей промисловості та ринків збуту призведе до стагнації економіки, безробіття, соціальних протестів та протистояння різних верств суспільства.

Олександр Іванович відомий своєю принциповістю та високими моральними устоями, головний з яких я б сформулював так: «честь дороже за гроші».

Про ерудицію та глибину знань О. І. Павлова, його філософські судження та життєве кредо відомо не лише нашим спільним знайомим, а й величезній аудиторії його колишніх та нинішніх студентів.

Ми познайомилися у 1987 році на його публічній лекції для ідеологічного активу області у Будинку політосвіти Одеського обкому партії. Тема була дуже актуальною, що викликала запеклі суперечки у науковому середовищі Одеси, — «Радянський Союз у період переходу від капіталізму до соціалізму». Лектор виступав на таку актуальну тему після чергового Пленуму ЦК КПРС, на якому її Генеральний секретар партії зробив доповідь на тему «Великий Жовтень та перебудова», а в країні загострилося політичне протистояння М. С. Горбачова та Б. М. Єльцина, яке відбувалося на тлі повної політичної та

економічної невизначеності, а також дефіциту більшості товарів народного споживання. Можна собі уявити пожвавлення і напругу, що панували в залі. Лекція була дуже відвертою, компетентною та політично сміливою. Висновки з прочитаної лекції напрошувалися дуже крамольні — на нас чекають важкі часи зі ще більшим падінням рівня життя, дефіцитом товарів першої необхідності, стагнацією економіки та безробіттям. Про «парад суверенітетів» республік і розпад СРСР в лекції не йшлося, але такі висновки напрошувалися самі собою.

Сміливість людини, лектора Одеського обкому партії, кандидата наук у багатьох викликала не просто здивування, а й повагу до нього. Адже з більшістю тез О. І. Павлова практично всі присутні були згодні, це були їхні думки, але висловити їх ось так, переконливо, публічно мало б хто з них наважився.

Подальші події, що розгорнулися в Україні після горбачовської перебудови та катастрофи СРСР, показали вірність висловлених Олександром Івановичем думок. Сьогодні можна вже сказати, що найгірші очікування тих часів виправдалися і висловлювання про те, що «перебудова може перейти в перестрілку» стало реалістичним.

Але на початку 1990-х років у всіх був стан не тільки невизначеності, тривоги і розгубленості, багато хто втратив роботу на державних підприємствах, в установах та організаціях. Деякі з громадян зайнялися підприємницькою діяльністю, або, як тоді висловлювалися, — бізнесом. Хоча назвати бізнесом човникові поїздки з різним товаром до Польщі, Югославії, Чехословаччини, Румунії та Болгарії, а також торгівлю з лотка на одеських ринках не можна.

З метою послаблення в суспільстві соціальної напруги та задоволення мінімальних потреб у продуктах харчування у середині 1990-х років Президент України Л. Д. Кучма ухвалив рішення щодо виділення кожному громадянину України земельних паїв.

Було розпайовано близько тридцяти мільйонів гектарів землі. Земельна реформа супроводжувалося розвалом колгоспів, падінням сільськогосподарського виробництва, занепадом тваринництва та поливного землеробства. Надалі в країні вирощувалися переважно зерно, сояшник та технічні культури. Соціальна інфраструктура сіл опинилася у занедбаному стані, їх мешканці почали переїжджати до міст і за кордон на заробітки, а сільські населені пункти почали вимирати.

Всі ці проблеми суспільного розвитку не могли не турбувати таку небайдужу людину як Олександр Іванович Павлов, який присвя-

тив їх розв'язанню декілька своїх монографій та понад 100 наукових статей, перетворившись на одного з фундаторів наукового напрямку, пов'язаного з різними аспектами розвитку сільських територій та сільського розвитку.

Мій життєвий шлях та шлях професора О. І. Павлова багато в чому схожі.

Ми обидва одночасно працювали в партійних органах, у середині 1980-х років захистили кандидатські дисертації. Олександр Іванович, через свою принциповість і високу моральність, чесність і рішучість, змушений був кілька разів змінювати місце роботи, залишаючись при цьому вірним своїм переконанням. Але йому в житті вдалося головне — він живе у злагоді зі своєю совістю! Маючи спільних знайомих у науковому середовищі, колишніх партійних працівників та студентів, я часто чув висловлювання про його принциповість та охайність. Студенти, яким він викладав, могли запросто до нього звернутися з будь-яким питанням крім одного — ніяких дарів, тим більше хабарів він не приймає!

В силу свого характеру та життєвих принципів довелося Олександрові Івановичу повертатися викладачем у своє рідне місто Миколаїв та навіть попрацювати в Іванівському райкомі, а потім вже у вищих навчальних закладах Одеси.

Показовим є захист ним докторської дисертації з державного управління у Національній академії державного управління при Президентові України. За результатами захисту вчена рада присудила йому науковий ступінь доктора наук з державного управління, а через місяць скасувала своє рішення, посилаючись на порушення під час голосування процедурних питань.

Проте вже за півтора року О. І. Павлов блискуче захистив докторську дисертацію з економіки в ННЦ «ІАЕ».

У житті професора О. І. Павлова є і період життя, коли він займався бізнесом на Малиновському ринку, коли спочатку не було торгових павільйонів, а торгували з розкладних столів чи просто з газет на асфальті.

Життя професора О. І. Павлова цілком можна охарактеризувати словами з пісні: «життя носило мене, як осини́вий лист, був я сміливий і вдалий...»

Отож, ідентифікація професора О. І. Павлова як заручника честі повною мірою підтверджується його характеристикою як особистості!

Список використаних джерел

1. Павлов А. И. Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль: исторический очерк. Одесса: Астропринт, 2021. 280 с.

3.6. НЕУСТРОЄВ Ю. Г. НЕМАЄ КІНЦЯ-КРАЮ ТВОРЧОМУ РУХУ ДУШІ

Важко писати про людину, яка стала твоїм старшим другом і вчителем. Зараз ми можемо говорити відверто про ті тяжкі часи, коли звело нас життя.

Олександр Іванович Павлов — вчений та людина.

Отже — людина...

Після закінчення школи я вступив до Одеського технологічного інституту харчової промисловості імені М. В. Ломоносова. Як і більшість студентів, я прагнув добре навчатися у цьому престижному навчальному закладі. Але життя того часу вимагало уміння поєднувати навчання та заробляння грошей.

Країна здобула незалежність і звичні підвалини ламалися. Потрібно було розбудовувати своє життя.

Ішов 1993 рік. Життєві обставини привели мене до роботи на Малиновському ринку. Вони ж подарували мені незабутню зустріч із чудовою людиною — Олександром Івановичем Павловим, який як скромна людина своєю поведінкою ніяк не демонстрував свої переваги перед іншими на ґрунті своїх особистих досягнень як науковця та успішної людини, за плечима якої був значний багаж знань та досвіду роботи на керівних посадах.

Всі його вчинки в цей період відкривали в ньому ЛЮДИНУ з великої літери. Олександр Іванович завжди був прикладом для молодих. Його відрізняла з інших трудова активність, відмінна манера поведінки, вміння своїм глибоким інтелектом вчити людей морально-етичним правилам організації бізнесу.

У 2011 році перед початком роботи над кандидатською дисертацією на кафедрі менеджменту та логістики в Одеській національній академії харчових технологій я був здивований, коли зустрівся з Олександром Івановичем, якого в той час призначили на посаду завідувача кафедри економіки промисловості. І тільки тоді я дізнався, що він є поважним вченим.

Через рік Олександр Іванович Павлов очолив Навчально-науковий інститут прикладної економіки і менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна.

Ітак — вчений...

Як відомо, саме талант, наполегливість та працездатність є тими рисами, якими справжній вчений відрізняється від інших людей. Відтак жага до особистого розвитку економічного спрямування, інші наукові інтереси стали тими об'єктами, в які з головою поринув у той час Олександр Іванович.

Осягаючи справжнє і відкриваючи нове для себе в процесі реалізації свого величезного потенціалу, О. І. Павлов за короткий період часу зробив багато корисних справ на благо і процвітання нашого університету.

Після захисту кандидатської дисертації мені запропонували працювати на кафедрі економічної теорії та фінансово-економічної безпеки, яку наприкінці 2020 року мені довелося очолити. Так, будучи колегою Олександра Івановича і маючи можливість спілкуватися і радитися з ним з усіх питань, завжди відчував його щирі підтримку та допомогу. У О. І. Павлова є життєвим правилом — щедро ділитися своїми знаннями та досвідом з усіма, хто цього потребує, звертаючись до нього.

Людинолюбство, небайдужість, душевна щирість і відвертість, високий професіоналізм і мудрість — риси, завдяки яким думка Олександра Івановича з будь-якого питання сприймалася колегами завжди як важлива та безцінна.

Наприкінці 2022 року я був прийнятий до докторантури за спеціальністю 051 «Економіка», за якою Олександр Іванович є керівником робочої групи. Тому вважаю, що мені дуже пощастило, оскільки я маю можливість завжди прислухаюся до його зауважень та безцінних порад.

Що виділяє Олександра Івановича Павлова у науковій сфері? Це — найвища культура, найширший діапазон наукових інтересів.

Дякую долі за те, що вона дала мені можливість бути знайомим і спілкуватися з професором О. І. Павловим — світилом науки, справведливою, доброю та чуйною людиною.

3.7. НАЗАРЧУК Н. В. ТВОРЕЦЬ СВІТУ І ЛЮДЕЙ

Людина творить світ і світ творить людину. Якщо виходити з другої частини цього постулату, то у творенні моєї особистості брали участь: Володарська середня школа, Білгород-Дністровське педучилище, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеська школа № 99 (гімназія № 4), Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, Одеська приватна школа «Гармонія». Колективи цих закладів вчили, виховували, збагачували мене знаннями, досвідом. Я їм щиро вдячна.

Так от, на моєму напруженому життєвому шляху доля дала мені можливість познайомитись з людиною, яку можна класифікувати за Ніцше: ступень духовного розвитку — «дитина», ознака класифікації (ступінь «олюднення») — висока, сутнісна характеристика ступеня духовного розвитку — людина, відкрита для всього нового, чистий аркуш, сама встановлює собі закони та керує своєю долею [1]. Саме так можна охарактеризувати Олександра Івановича Павлова, доктора економічних наук, професора. Правда, під час нашого знайомства він був доцентом Одеського обласного інституту удосконалення вчителів. У 1998 році я брала участь в обласному конкурсі «Вчитель року». Викладачі і методисти інституту нам плідно допомагали. Олександр Іванович має свій погляд на історичні події, цікаво та на науковій основі може впевнити у правильності своєї точки зору. Виходячи з такої позиції, він учив нас вміло структурувати матеріал уроку, виокремлювати проблеми того чи іншого періоду в історії, давав методичні рекомендації щодо проведення уроку. Під час підготовки до конкурсу він познайомив вчителів зі своїм науково-методичним посібником «Національно-визвольні та соціальні рухи в Україні: 1917–1920 роки» [2], в якому реалізовано новий підхід до типології і періодизації національно-визвольних та соціальних рухів в Україні позначеного в назві посібника історичного періоду. Розумінню авторської концепції, творчому засвоєнню учбового матеріалу сприяють графіки, схеми, завдання для учнів у вигляді таблиць, текстів, методичні поради та рекомендації по проведенню уроків. В першому виданні не вистачало довідкового матеріалу про події на місцях та діяльність регіональних політичних організацій. Саме таке зауваження я написала в рецензії на роботу. І дуже вдячна авторові, що він зрозумів, наскільки важлива для роботи з учнями така інформація. Через декілька тижнів вийшло з друку друге видання посібника, в якому були враховані побажання вчителів історії.

Тепер протягом двох десятиків років я вчу учнів робити конспекти наукових праць на основі посібника Олександра Івановича. Текст, написаний в науково-публіцистичному жанрі, зрозумілий учням. Посібник містить конкретний історичний матеріал, який подано системно, з чітко окресленими проблемами, з врахуванням історичного контексту висвітлюваних подій та розглядом крізь призму українського інтересу. Текстовий матеріал посібника створює умови для розвитку критичного мислення. До речі, під час роботи з посібником свого часу влаштувала зустріч з автором. Учні висловлювали свої думки: що їм сподобалось, що було корисним, з чим вони згодні, а що викликає питання, якщо порівняти посібник з текстом підручника.

Під час конспектування посібника учні знайомляться з його структурою, вчать висувати гіпотезу, добирати факти і текстовий матеріал для підтвердження гіпотези чи її спростування, робити висновки. Така творча робота на уроках допомагає їм якісно підготувати випускний проєкт, коли треба зібрати за його темою інформацію, структурувати її, застосувати різні інформаційні технології, щоб створити презентацію чи відео та приготуватись до захисту.

Коли вчителям Одеської області запропонували взяти участь в тренінгах «Читання і письмо для розвитку критичного мислення», я відразу погодилась. Під час цих семінарів утворилась творча група вчителів історії і викладачів Одеського обласного інституту удосконалення вчителів. Важливу роль в ній відігравав О. І. Павлов. Група збиралась, обговорювала важливі концептуальні проблеми, методику викладання історії, ділились досвідом, цікавими новинками. Олександр Іванович приніс для спільного обговорення нові свої роботи. Для вчителів історії став цікавим науково-методичний посібник «Міжнародні відносини після Другої світової війни» [3]. В ньому була використана сучасна література різних дослідників, по-новому висвітлювалися міжнародні відносини повоєнного часу.

Хочу звернути увагу на характерну рису всіх робіт О. І. Павлова, з якими я знайома. Вони представляють собою певний навчально-методичний комплекс, в якому передбачено все. Для учня цікавим є науково-публіцистичний текст, який сприяє розвитку критичного мислення, схеми, таблиці. В тексті також міститься аналітичний огляд відповідних розділів посібників, в основу якого покладено наступні параметри: структуризація матеріалу, періодизація, методологічне і методичне забезпечення. При цьому приймаються до уваги такі кри-

терії, як інформаційна насиченість і точність, оригінальність та новизна, доказовість і актуальність. Для вчителя — розписана методика розгляду тих чи інших тем на уроках, їх програмне та навчально-методичне забезпечення.

В цьому посібнику корисною є «Таблиця фактологічних і смислових неточностей, які зустрічаються в підручниках з історії».

Таблиця складається з розділів «Теза підручника (вказана сторінка) і антитеза (вказане джерело)». Цей матеріал використовую залюбки на уроках, звертаю увагу учнів, як треба читати підручник, привчаю до критичного мислення. Також у посібнику автором надаються методичні рекомендації до проведення уроків.

Щось я все тільки про школу. А професійна діяльність Олександра Івановича Павлова пов'язана в основному з вищими навчальними закладами. Мені було дуже приємно, що автор запропонував мені, рядовому вчителю історії, познайомитись у посібником, розрахованим на студентів та фахівців з історії, політології, соціології, культурології. Мова йде про навчальний посібник для студентів з його авторського спецкурсу «Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації» [4].

Структура навчального посібника складається з вступу, трьох змістовних частин, списку літератури, предметного й іменного покажчиків, словника основних термінів та додатків, до яких віднесено розподіл годин, відведених на лекції, тематику творчих робіт і тестові завдання. Таким матеріалом легко користуватись і викладачам, і студентам. За думкою автора, досвід викладання даного спецкурсу на випускних курсах історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова виявив значний пізнавальний інтерес до проблематики спецкурсу з боку студентів.

Для мене посібник — це цікаве дослідження філософського бачення розвитку цивілізацій, яке складається з двох блоків. Крім основоположних теорій цивілізації та сучасних концепцій, що розкривають сутність цивілізаційного розвитку людства наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття, певне місце у ньому посідають вчення теоретиків євразійства, світсистемний та етнологічний підходи. Викладений матеріал збагачує пам'ять знаннями, які виробило людство, розумінням того, що відбувається навкруги. А також вчить сучасної методології досліджень. Для учнів школи, особливо тих, хто цікавиться історією, я пропоную тему проєктного дослідження «Теорії цивілізацій» і пропоную попрацювати над деякими адаптованими текстами із посібни-

ка, щоб відповісти на питання: Яку теорію цивілізацій вони взяли б за основу для вивчення історії людства?

І на завершення про Олександра Івановича Павлова не тільки як про чудового викладача, творчого науковця, який виховав велику кількість учнів: студентів, аспірантів, докторів наук, — але й про людину: цікавого співрозмовника, друга. Ось саме тому я визначила певні «зерна успіху» Олександра Івановича.

1. Якщо хочеш розвіяти темряву, — запали світло.
2. Якщо хочеш, щоб твої учні були творчими, — сам будь творчим.
3. Не наздоганяти своїх учнів, а вести їх за собою.
4. Творча праця починається там, де загорається іскра живої думки.

Я думаю, що всі, хто знайомий з О. І. Павловим, погодяться зі мною, що він несе світло знань, прищеплює творчість, веде за собою, запалює іскру живої креативної думки.

Список використаних джерел

1. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Книжка для всіх і ні для кого. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3781> (дата звернення: 11.12.2023).
2. Павлов О. І. Національно-визвольні та соціальні рухи в Україні: 1917—1920 рр.: навчально-методичний посібник. Одеса: Астропринт, 2001. 36 с.
3. Павлов О. І. Міжнародні відносини після Другої світової війни: навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2000. 80 с.
4. Павлов О. І. Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації: навчальний посібник. 2-ге видання. Одеса: Астропринт, 2011. 288 с.

3.8. ДЬОМІН О. Б. ПОВЕРНЕННЯ ДО АЛЬМА-МАТЕР

Поступивши влітку 1968 року до Одеського національного університету імені І. І. Мечникова на його історичний факультет, Олександр Павлов з часом увійшов до його славетної історії. Про це свідчать університетські та факультетські книжки 2005—2015 років видання. В них він постає, по-перше, викладачем, доцентом кафедри нової та новітньої історії історичного факультету. Тобто, однієї із тих кафедр, яка йому була знайома за студентськими роками, так само як й традиції та прізвища деяких її викладачів. По-друге, ці публікації засвідчують, що він включений до лав університетських дослідників, які продовжили поступ попередніх поколінь університетської науки.

І це цілком закономірний результат його студентського та університетського життя вже постстудентського часу.

Загалом однією із визнаних особистих рис Олександра Павлова є його надзвичайна комунікативність та комунікабельність, прагнення зберігати добрі людські стосунки. Правда й те, що іноді емоції беруть верх над дійсністю... Але для Олександра велику роль у його житті відігравали і відіграють студентські роки. Він майже завжди бере участь у зустрічах випускників історичного факультету ОДУ 1973 року і тому й після років навчання зберіг тісні зв'язки із університетом. Не випадково й те, що, провівши два із половиною роки у віддаленні від викладацької роботи, Олександр Іванович відчув певну духовну задуху, яка підштовхувала його до повернення у науковий і викладацький світ. Цей потяг співпав у часі із кадровими змінами на кафедрі нової та новітньої історії історичного факультету ОНУ після уходу професора М. Ю. Раковського.

Так Олександр Павлов повернувся до альма-матер. Роки, проведені в університеті, відкрили для нього незнані напрями досліджень та нові шляхи, які кінець кінцем, стали доленосними. Весь час його роботи в ОНУ (2003–2009 роки) розподіляється на два етапи. Перший — із 01.09.2003 року по 15.11.2004 року, коли він працював тільки на кафедрі, та другий із 15.11.2004 року по 31.08.2009 року, коли, поступивши до докторантури іншого навчального закладу, продовжив роботу на кафедрі за сумісництвом.

Власне 1 вересня 2003 року стало офіційною датою початку роботи доцента О. І. Павлова в університеті, бо обопільні рішення були прийняті ще влітку того року. В протоколі № 1 засідання кафедри від 29 серпня 2003 року він вже фігурує як позабюджетний викладач на 0,5 (половину) ставки. Проте таке становище продовжувалось недовго, оскільки 9 вересня того ж року кафедра прийняла рішення про організацію конкурсу на посаду доцента кафедри і проведення відкритих лекцій для викладачів, що були спроможні претендувати на цю посаду. На цьому ж засіданні кафедри Олександра Івановича офіційно призначають науковим керівником трьох дипломних робіт студентів денного відділення (протокол № 2 від 09.09.2003 р.).

Не гаючи часу Олександр Іванович взявся за підготовку відкритої лекції за темою «Етнополітичні процеси в СРСР епохи перебудови» і вже 14 жовтня 2003 року кафедра активно обговорювала результати її проведення. Протокол засідання відбив діловий, колегіальний, але конкретний, серйозний та зацікавлений обмін думками щодо зміс-

ту лекції та характеристики викладацького вміння лектора. Викладачі кафедри вказали на ряд позитивів лекції: висока відвідуваність лекції студентами, структурованість змісту лекції, широка джерельна та історіографічна база, вільне володіння матеріалом. Спеціально вказувалось на творчий підхід лектора до методичного забезпечення лекції: широке залучення студентів до обговорення основних питань теми лекції. З одного боку, студенти брали участь в обговоренні різних варіантів домашніх завдань на загальну тему «Матриця політичної культури», із іншого боку, були присутні елементи лекції-діалогу, коли студенти брали участь в обговоренні деяких проблем при засвоєнні нового матеріалу. Основний підсумок зводився до того, що «лекція відповідає університетському рівню», його високим методичним та науково-теоретичним вимогам (протокол № 4 від 14.10. 2003 року). Безсумнівно, зазначив один із викладачів, кафедра отримала високо-професійного колегу.

Із позицій сьогодення можна констатувати, що тема відкритої лекції буде залишатися в думках Олександра Івановича впродовж багатьох років і нарешті в 2021 році втілиться в історичний нарис [1].

30 жовтня 2003 року, після того, як кафедра обговорила відкриту лекцію іншого претендента на конкурсну посаду, на тому ж засіданні було розглянуто питання про обрання за конкурсом на посаду доцента кафедри. Зважаючи на попередній етап — обговорення відкритих лекцій, вирішили після вступної частини відразу перейти до голосування. За О. І. Павлова голосувала переважна більшість кафедри (два колеги утримались), за іншого претендента виборчих голосів не було навіть подано (протокол № 5 від 30.10.2003 року). В результаті на листопадовій вченій раді історичного факультету 2003 року на посаду доцента кафедри нової і новітньої історії обрали О. І. Павлова.

Він органічно влився до складу кафедри, поринувши в її повсякденні будні. У лютому 2004 року захворіла одна із викладачок кафедри і Олександр Іванович поряд із іншими підставив своє плече, взявши на себе частину її навантаження. При цьому йому довелося викладати також і свої дисципліни, до яких він ніколи, крім студентських років, не мав стосунку: «Новітня історія країн Азії та Африки», «Історія країн Латинської Америки». Крім цих загальних курсів, він вів спеціальні курси «СРСР між двома світовими війнами» та «Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації». Лекції та практичні заняття вимагали серйозної підготовки, що займало багато часу. А ще курсові та дипломні роботи, які вчитувались надзвичайно ретельно, внаслідок

док чого студенти отримували розгорнуті рецензії із рекомендаціями щодо необхідності удосконалення представлених текстів.

Так само вимогливо, але дружньо ставився він до робіт молодого кафедрального покоління аспірантів. Із особливою зацікавленістю ним був прочитаний перший варіант дисертації Ю. Шахіна «Еволюція економічної політики Югославії в 1947–1960 роки». Доцент О. І. Павлов як рецензент прагнув зрозуміти визначення аспірантом соціальної обумовленості змін економічної політики. Відмітивши позитивні моменти роботи, він наголосив на дискусійних питаннях тексту, в тому числі зазначивши недооцінку впливу органів самоврядування та приватного сектора, особливо сільського, на державну політику. Тобто, він вважав за доречне надавати конкретні пропозиції, в першу чергу, з тих питань, із якими він стикався і в практичній своїй діяльності, і при підготовці своєї майбутньої докторської дисертації (протокол № 11 від 05.04.2004 р.).

Не обходилося без зауважень і оцінки роботи колег, що загалом було нормою кафедральної атмосфери. Так мені він побажав «ще більшого спілкування зі студентською аудиторією» (протокол № 12/2 від 26.04.2004 р.).

Колеги із розумінням ставились до різноманітності уподобань Олександра Івановича, вбачаючи у цьому запоруку успіху. Але потрібно було й спеціалізуватись, стати учасником і розробником наукової кафедральної теми «Питання нової і новітньої історії: глобальний та регіональний аспекти». Як нагадав мені сам О. І. Павлов, під час двостороннього обговорення цього питання я особисто запропонував йому не тільки продовжити тематику попередніх наукових досліджень, але й піти в докторантуру і підготувати докторську дисертацію, враховуючи вже значний зібраний матеріал.

Після вступу до докторантури Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України в 2004 році наочна присутність Олександра Івановича на кафедрі істотно зменшилась. Значну зацікавленість колег викликали його монографії, присвячені розвитку сільських територій України [2; 3]. Незважаючи на те, що вони виходили за тематичні рамки кафедральних дисциплін, їх актуальна спрямованість, поєднання історичного матеріалу із сучасністю імпували кафедральній спільноті.

Не поривав Олександр Павлов контактів із факультетськими колегами, беручи участь не тільки в засіданнях кафедри, але й у спор-

тивному житті факультету й університету. Так, команда викладачів та співробітників факультету із баскетболу, до складу якої входив і він, у 2008 році зайняла перше місце в університетських змаганнях професорсько-викладацького складу. Збереглися фотографії тієї події і тієї команди, яка виборола перемогу.

Завантажений викладацькою роботою в Одеському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України і підготовкою до захисту дисертації, він ще знайшов час і для підготовки навчального посібника в рамках тематики кафедри нової та новітньої історії. Із наочною силою проявилась його самоорганізація та велика працьовитість. Підготовлений ним і прочитаний спочатку спецкурс «Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації» сприймався надзвичайно актуально і входив до тематичного блоку кафедральних спецкурсів історико-політологічного спрямування та носив яскраво виражений авторський характер.

Матеріал прочитаного спецкурсу саме і ліг в основу навчального посібника, виданого в 2009 році [4]. Посібник складається із трьох частин-блоків, нерівномірних за обсягом, але рівноцінних за змістовним навантаженням. В першому містяться визначення та характеристика основних понять цивіліографії, насамперед терміни цивілізація та глобалізація, їх взаємозв'язок. Зважаючи на те, що курс викладався для студентів історичного факультету, основний матеріал було представлено у другій, суцільно історичній частині посібника. В ній послідовно, в окремих главах подано огляд концепцій цивілізаційного розвитку провідних цивіліографів світу. Важливим елементом структури глав стали короткі біографічні довідки про авторів теорій цивілізаційного розвитку. Це вводило студентів і загалом читачів у світ індивідуальності, окреслювало, щоправда, стисло і час, коли з'явилися їх публікації, і долю, і науковий доробок. Навіть у цих коротеньких довідках проявилась творча майстерність автора — штрихами охарактеризувати особистість.

Історіографію цивілізаційних теорій подано у хронологічній послідовності. Спочатку представлені ідеї цивіліографів XIX — першої половини XX ст.: теорія культурно-історичних типів М. Данилевського, концепції О. Шпенглера та К. Ясперса, «філософічна історія» А. Дж. Тойнбі, теорія соціокультурної динаміки П. Сорокіна, погляди теоретиків євразійства М. М. Алексеєва, Г. В. Вернадського, П. М. Савицького, П. П. Сувчинського, князя М. С. Трубецького,

Г. В. Флоровського. В цій же частині подані етнологічні напрацювання Л. М. Гумільова на підставі того, що «значне місце в науковій творчості Льва Миколайовича займала євразійська проблематика».

Особливо важливою є третя частина посібника, в якій подано бачення цивілізаційного світу в контексті технологічної парадигми, світсистемного підходу, конфліктології в контексті вчень таких мислителів як Д. Белл, Е. Тоффлер, Ф. Бродель, І. Валлерстайн, А. Франк, Ф. Фукуяма, З. Бжезінський, С. Гантінгтон. Виклад цього матеріалу, авторські роздуми є надзвичайно продуктивними як для становлення молодих науковців, так і для розширення знань студентства. Але виклад цих концепцій не менш важливий і для старшого покоління істориків та політологів, бо ж в конкретних дослідженнях вони надзвичайно мало зустрічаються, але все-таки присутні. Так в моїй монографії 2001 року «Біля витоків англійського атлантизму. Зовнішня політика Англії кінця 50-х — кінця 80-х років XVI ст.» ідеї світсистемного бачення представлені ледь не вперше в пострадянській історіографії історії міжнародних відносин.

Особливе прогностичне навантаження припало на розділи десятий і одинадцятий. В першому з них розглядаються роботи цивілізографів кінця XX — початку XXI ст. В другому — представлені авторські прогнози щодо розвитку майбутнього людства. Як колись в дипломній роботі, так і тепер, Олександр Іванович вносить до тексту схеми і таблиці для наочності та роз'яснення цивілізаційного поступу народів світу. Недаремно він підкреслює багатовимірність моделі сучасного світового співтовариства як ознаку майбутнього поступу. Його прогностичні уявлення багато в чому підтверджуються і конкретно, і загалом. Справедливим залишається висновок О. І. Павлова про те, що у людства є «вибір між двома варіантами: втрати соціокультурної самоідентифікації в умовах суцільної глобалізації цивілізаційного простору або переведення цивілізаційного протиборства в геополітичну площину». Ми є зараз не тільки свідками, а й заручниками реалізації другого варіанту цього протиборства.

Таким чином, у сукупності 2003–2009 роки, які в біографії О. І. Павлова пов'язані із Одеським національним університетом імені І. І. Мечникова, стали трампліном для його подальшої долі як науковця і викладача. Альма-матер, як і на початку 1970-х років надала можливість втілити в життя власні авторські задумки та реалізувати себе як практика, так і творця.

Список використаних джерел

1. Павлов А. И. Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль: исторический очерк. Одесса: Астропринт, 2021. 280 с.
2. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 360 с.
3. Павлов О. І. Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 208 с.
4. Павлов О. І. Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації: навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2009. 288 с.

3.9. КРИСАНОВ Д. Ф. ПАВЛОВ ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ: ШЛЯХ ВІД МІСТЯНИНА ДО ТЕОРЕТИКА УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

Олександр Іванович Павлов є уродженцем м. Миколаєва. Його трудова діяльність не завжди і не скрізь була пов'язана із теоретичними перспективами і практичними проблемами соціально-економічного розвитку села в умовах відмирання патерналістської ролі держави та переходу аграрного сектора на ринкові засади господарювання. Більше того, навіть навпаки — яку б посаду він не обіймав, але сучасні проблеми села були постійно предметом його наукових пошуків і здобутків. І такий творчий підхід знайшов своє логічне продовження у вступі його на навчання до докторантури Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, після закінчення якої у 2007 році він підготував до захисту докторську дисертацію зі спеціальності 25.00.01 — теорія та історія державного управління «Теоретико-методологічні засади становлення в Україні системи управління сільськими територіями». Саме тут Олександр Іванович написав та видав свої перші три монографії з сільсько-територіальної проблематики, низку актуальних статей, які повною мірою розкрили його якості як надзвичайно глибокого та багатогранного, різносторонньо ерудованого і вдумливого дослідника, який знайшов головну мету свого творчого єства (его) — проблеми українського села і його активної частини — селянства в пореформених умовах, на стадії становлення ринкової моделі економіки.

Необхідно віддати належне Олександру Івановичу — він з великим бажанням брався за вирішення найскладніших теоретичних

проблем українського села, причому історичний зріз проблеми був надзвичайно глибокий і широкий: від стародавнього слова «село», яке тоді означало власне рілля, а вже потім рільницьке поселення, до експериментально-показових сіл 1960–1980-х років України і сільських територій — не тільки просторового базису виробництва, а й природного середовища та місця життєдіяльності людей. У своїй першій монографії він точно і дуже тонко підмітив, що сільські територіальні утворення мають подвійну природну сутність. По-перше, вони безпосередньо взаємодіють із природним середовищем, яке є менш урбанізованим, ніж міська територіальна підсистема суспільства. По-друге, результати їх господарської діяльності значною мірою визначаються залежністю від природно-кліматичних умов, природних ресурсів і передусім від якості землі як головного засобу виробництва, переривчастим технологічним циклом, сезонним характером праці, непередбаченістю її результатів, уповільненим оборотом капіталу, нерозвиненістю аграрного ринку. У цьому зв'язку О. І. Павлов робить обґрунтований і далекосяжний висновок, що за нинішніх умов сільські території можна віднести до складних систем, які характеризуються відкритістю, непередбаченістю, невірноваженістю і нестабільністю, тому функціонування сільських територіальних утворень відбувається за внутрішньою логікою, алгоритм якої задається характером взаємовідносин їх окремих елементів [1].

Олександром Івановичем було сформульовано одну з головних цілей розвитку сільських територіальних утворень, — вона полягає у створенні сприятливого середовища життєдіяльності населення як необхідної передумови ефективного господарювання, збереження селянства — носія української ідентичності і духовності. І, нарешті, логічною квінтесенцією його наукових пошуків стало визначення сільських територій як гетерогенної багаторівневої системи, що дало можливість позбутися спотвореного уявлення про них як виключно ресурсної бази функціонування і розвитку сільського господарства. Передусім, оскільки це основне місце життєдіяльності сільського населення, то, і це головне, при аналізі суспільних процесів, які відбуваються в межах сільських територіальних утворень, необхідно використовувати не секторальний (галузевий), а територіальний підхід [2].

Олександр Іванович у рамках запропонованого ним територіального підходу щодо сприйняття сутності сільських територій як соціально-просторових утворень ідентифікує їх як агроєкосистему, еко-

номічний простір, соціальне середовище та ментальний простір [3, с. 87, 102, 115, 136].

О. І. Павлов розробив концепцію сільського розвитку, яка є не галузевою, а територіальною за визначенням і своєю сутністю та креативною за своєю спрямованістю [4]. Її креативність полягає в можливості більш повно, об'єктивно і своєчасно оцінювати функціональність сільських територій як на рівні їх складових, так і в цілому як певної системи. Об'єктом дослідження в контексті сільського розвитку виступають не окремі компоненти територій, а території як системне утворення. Важливе методологічне значення має положення про те, що вся життєдіяльність соціуму відбувається в межах не аграрної, а руральної (сільської) сфери.

Цій проблематиці присвячена його наступна монографія про руралістику як про наукову галузь знань [5].

У 2019 році О. І. Павловим разом з І. О. Павловою було видано монографію про руралістичні засади брендингу сільських територій Південного регіону України [6].

Отже, і це було надзвичайно важливо з наукових позицій, у контексті концепції сталого розвитку взаємовідносини села і міста розглядаються Олександром Івановичем не в площині подолання суттєвих відмінностей між ними, що було предметом наукових досліджень до початку 1990-х років, а під кутом зору досягнення балансу. З поглибленням глобалізаційно-інтеграційних процесів розвиток сільських територіальних утворень стає дедалі менш відособленим від міських. Використання природно-ресурсного потенціалу, перерозподіл трудових ресурсів за сферами зайнятості та галузями господарства, переміщення населення в межах системи розселення дедалі більше набувають спільних рис. З огляду на це можна говорити про органічне поєднання концепції сталого розвитку з ідеєю спільного, солідарного розвитку сільських та міських територій. Цей висновок О. І. Павлова і став наріжним каменем не тільки його докторської дисертації, яку він успішно захистив у 2010 році в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки», але й подальших його наукових пошуків.

Фактично новий етап в житті Олександра Івановича пов'язаний із запрошенням його на посаду завідувача кафедри промисловості Одеської національної академії харчових технологій (ОНАХТ). Це, з одного боку, змусило освоювати новий пласт навчальних дисциплін, до яких раніше він не мав відношення, з другого, — свої наукові напрацювання необхідно було вписати в дослідження ОНАХТ, а з тре-

того, — теоретичні розробки актуалізувати на прикладі особливостей Одеського регіону. І йому це великою мірою вдалося. Зокрема ним підготовлено чотирьох докторів, одного кандидата економічних наук та двох докторів філософії зі спеціальності 051 «Економіка», започатковано наукову школу, в рамках якої постійно діє науковий колектив.

Побажаємо відомому вченому, який цього року перейшов у нову вікову категорію — людей поважного віку, довгих років життя, творчого довголіття, сімейного благополуччя. Удачі та всіяких благ, шановний Олександр Івановичу! Хай щастить завжди й у всьому!

Список використаних джерел

1. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 368 с.
2. Павлов О. І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 344 с.
3. Павлов О. І. Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 208 с.
4. Павлов А. И. Идентификация и классификация сельских территорий: теория, методология, практика: монография, Одесса: Астропринт, 2015. 344 с.
5. Павлов А. И. Руралистика: теория, методология, научные направления: монография. Одесса: Астропринт, 2018. 408 с.
6. Павлов О. І., Павлова І. О. Руралістичні засади брендингу сільських територій Південного регіону України: монографія. Одеса: Астропринт. 2019. 288 с.

3.10. КІСЛІВ М. І. ПАВЛОВ ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ — ВИДАТНА ОСОБИСТІСТЬ, ОСВІТЯНИН І ВЧЕНИЙ

У людському середовищі є особистості, на яких, образно говорячи, тримається світ. Таким є Олександр Іванович Павлов, видатна особистість, освітянин і вчений, суспільна сутність якого значуща.

Вперше його як особу я закріпив у 2005 р. на зібранні Всеукраїнського конгресу вчених економістів аграрників, який тоді в черговий раз проходив у Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки». Як на нового члена конгресу він почувалася комфортно, активно комунікував з багатьма колегами і за зовнішніми поведін-

ковими ознаками справляв на мене позитивне враження. Розміщені на розкладці наукової літератури його книжки привертали посилену увагу учасників зібрання. Окрім інших учасників, декілька екземплярів його книжки придбали співробітники представництва Світового Банку в Україні й іноземної грантової організації. Все це викликало у мене зацікавленість ним і напрямом його наукових досліджень. Як пізніше виявилось, він чув про мене від спільних наукових друзів. У розмовах з колегами ми познайомилися, а після засідання разом з львів'янином Павлом Михайловичем Музикою перенесли розмову до мого службового приміщення. Подальше наше спілкування переросло в товариські відносини, у яких проявилася схожість наших поглядів на характер й умови розвитку економічних і соціальних процесів у аграрній сфері та сільській місцевості, економічні аспекти проблеми збереження довкілля та багато чого іншого.

Оцінку конкретної особи в науковому, освітньому та й інших середовищах людської діяльності доцільно робити як творчої особистості, що я й намагаюся здійснити, характеризуючи суспільне значення діяльності О. І. Павлова. З цієї метою почну з того, що в продуктивних комунікаціях та економічних відносинах освітнього й наукового характеру важливі довіра один до одного, порядність і дотримання етичних принципів. На жаль, прояви лицемірства, прихованих недружніх відносин, наукових компіляцій, плагіату та інших випадків неетичного поведіння в освіті і науці не лише поширені, а й мають особливо витончений характер. Олександр Іванович, навпаки, вирізняється своєю порядністю, відсутністю фальші, доброчисністю, а також неприйняттям поведінкових пороків освітян і науковців, та й не лише їх. Знаю випадок, коли він відмовився давати хабар перед захистом своєї першої докторської дисертації, після чого у нього виникли проблеми.

Одним з важливих чинників посилення результатів діяльності творчої особистості, який нерідко недооцінюється, є стан сімейних відносин. Олександр Іванович люблячий чоловік і батько, так самолюбимий. На його потреби члени сім'ї адекватно реагують. Це проявляється навіть у деталях. Помітивши якимось відсутність в моєму робочому кабінеті коробочки для мила, наступного разу він привіз її, додавши, що на його прохання цю річ придбала донька. Відкритість, взаєморозуміння і готовність до взаємодопомоги навіть у дрібницях характеризують його з цього боку найкращим чином. Людина, яка любить і яку люблять у сім'ї, поширює це на своїх учнів, колег,

суб'єктів наукових досліджень, наукові положення і пропозиції. І це видно з його наукових праць і відносин з колегами.

Осмислюючи проявлені Олександром Івановичем поведінкові ознаки, я дійшов думки, що він видатна творча особистість, яка потенційно могла б проявити своє суспільне значення у будь-якій сфері діяльності, але те, ким він став, найкраще відповідає його внутрішній основі. Ця основа цільна, міцна, збалансована і світла. Вона спонукає його виявляти першопричину явищ і є рушійною силою формування наукових поглядів і зусиль щодо необхідності встановлення справедливих економічних взаємовідносин між з людьми і сприйняття їх лише в єдності з природним оточенням, що особливо важливо на сільських територіях. Його наукові здобутки з цього напрямку можуть дати поштовх для формування механізму надання вартісної оцінки використовуваних в економічній діяльності природних ресурсів, включення їх в кругообіг і обіг капіталу та розподіл доданої вартості, а також поєднання положень теорії капіталу з фізіократичною, соціальними й екологічними концепціями. У зв'язку з масштабним присвоєнням окремими державами і компаніями цінностей надр та інших природних ресурсів, а також спрямування їх на військові та інші непродуктивні проекти, це теоретико-методологічне завдання нині настільки актуалізувалося, що ООН звернулася із закликом до урядів держав вирішувати його під гаслом «встановлення миру з природою».

Якщо збуджувальним чинником підвищеної суспільної діяльності значної частини талановитих людей є їх внутрішні комплекси, що можуть викликати негативні прояви в суспільних діях, егоїзм і дріб'язковість, то особистісна поведінка і наукові погляди О. І. Павлова вказують на його порядність, самодостатність, бажання досягти справедливості та формування засад для наступного етапу покращення світу.

У здоровому тілі міститься здоровий дух, який спонукає науковця бачити великі проблеми. І в фокусі його уваги якраз і є великі проблеми теорії і практики економіки, зокрема в контексті філософії, біосфери, соціуму, екології. Як особистість він піднявся до сприйняття світу в його єдності. Це поки що мало розвідана науковцями проблема, подальше вивчення теоретичних аспектів якої може призвести до поєднання теорій економічного розвитку не лише з фізіократичними положеннями, а й із теологією, зокрема щодо необхідності виділення унормованої частки новоствореної в процесі

економічної діяльності вартості на цілі духовного, екологічного та гуманітарного характеру.

Я меншою мірою ознайомлений з освітньою діяльністю О. І. Павлова, але навчальні посібники та інші матеріали, підготовлені ним, а також ставлення до нього колег, учнів, аспірантів, докторантів і спільних друзів, вказують на те, що його діяльність з викладання навчальних дисциплін і організації навчального процесу успішна. Ця діяльність, яка охоплює значне коло людей, передбачає передачу їм як зібраних у посібниках базових професійних знань, так і нових, отриманих у процесі наукових досліджень. Нові погляди на економічні процеси і світосприйняття професор О. І. Павлов відображає в своїх лекціях, навчальних посібниках, наукових доповідях і публікаціях, рекомендованих студентам для ознайомлення. Його досвід і вклад у формування та передачу знань заслуговує поширення.

На час нашого знайомства Олександр Іванович завершив наукову роботу, у якій запропонував нове вирішення проблеми розбудови управління соціально-економічним розвитком сільських територій, обґрунтував концептуальні засади розбудови цього управління та розробив на їх основі практичні рекомендації щодо удосконалення управлінської діяльності з відтворення сільської територіальної підсистеми суспільства. Результати досліджень він оприлюднив у трьох монографіях, присвячених проблемам теорії, політики й практики, а також функціонально-управлінській моделі управління сільськими територіями України. Окрім того, різні аспекти проблеми знайшли відображення в 113 наукових статтях, розділах монографій, тезах доповідей на наукових конференціях. Я знайомий з цими результатами і впевнений, що на їх основі можна було сформувати прийнятні базові умови для послідовного соціально-економічного розвитку сільських територій України.

Оскільки частина наукових досліджень, здійснюваних в ННЦ «ІАЕ» і координованій ним мережі в системі НААН, пов'язана з проблемами інвестування розвитку соціальної сфери села та сільських територій, я добре розумію важливість використання результатів наукових досліджень О. І. Павлова з цієї проблеми. Її успішне вирішення можливе лише у комплексі з економічними та іншими заходами. Тому в процесі зростання як особистості його увагу почали привертати проблеми розвитку суміжних та інших складових цього комплексу.

За результатами активної наукової та освітньої діяльності Олександр Іванович підготував 19 монографій і навчальних видань, де-

кілька сотень статей та інших публікацій, відображених у відповідних наукових базах. Свою основну тематику досліджень, пов'язану з розвитком сільських територій, він розширив додатковими аспектами, зокрема щодо: сталого розвитку та безпеки агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів та її соціо-еколого-економічного розвитку; теорії, методології і практики руралістики; соціальної, поведінкової та адаптивної економіки; зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропродовольчої галузі України в системі глобальних конкурентних відносин; основ інформаційно-аналітичної діяльності; сільських поселень як елементів інтегральної системи розселення та територіального устрою; агропродовольчих холдингів, інклюзивного розвитку об'єднаних територіальних громад та районів; ризиків безпечного соціально-економічного та політичного розвитку в умовах децентралізації влади та управління; суперечливої природи глобальної економіки; конвергенції пбіс-технологій та проблемами розвитку глобальної економіки; теорії людського капіталу.

За останні роки еволюція наукових пошуків О. І. Павлова проходила в напрямі від часткових до загальних проблем, на що вказують його публікації з філософських, політичних та інших тем загальнонаукового характеру. Це зокрема публікації щодо: помсти як комплексу меншовартості та чинника російської війни проти України, фізичної економії у вимірах теорії та практики господарювання, ніцшеанського образу надлюдини та сучасності, філософії економіки, цивілізаційної ідентичності України у світлі теорії культурно-історичних типів М. Данилевського, В. І. Вернадського і концепції осьового часу, вчення Вернадського про ноосферу, трансформації політичної системи України від тоталітаризму до демократії, тенденцій розвитку цивілізації у контексті глобалізації.

Багатоаспектність, теоретична, методологічна і практична актуальність досліджуваних аспектів, суспільна значимість результатів наукових пошуків і здобутків, а також значний вклад О. І. Павлова у поширення освітніх знань характеризують його як видатного науковця й освітянина. З огляду на суспільне значення він є видатною творчою особистістю, розвиток якої має висхідний характер. Вбачаю, що окрім досліджуваних напрямів, еволюція його наукових поглядів може зокрема відбуватися в напрямках: посилення в економіці і соціумі принципів гуманізму, етики і справедливості в економічних відносинах; значення розвитку агропродовольчих секторів для розвитку усієї економіки, доцільності створення потужної агропромислової

індустрії на сільських територіях і відродження поселенської мережі; встановлення миру з природою, включення природного капіталу в економічні відносини; необхідності підпорядкування фінансових потоків потребам реальної економіки, створення потужних виробництв штучних продуктів харчування з метою послаблення тиску на природу, космічного значення земної агросфери тощо.

Щиро бажаю Олександрю Івановичу здоров'я, сімейного благополуччя, надійного захисту від усіх негараздів, щасливого життя під мирним українським небом, а також нових творчих особистісних, освітніх і наукових здобутків! Многая і благая літа!

3.11. *МАРМУЛЬ Л. О.* ПРОФЕСОР О. І. ПАВЛОВ — ГЕНЕРАТОР НОВИХ ІДЕЙ І ФУНДАТОР АКТУАЛЬНИХ НАУКОВИХ НАПРЯМІВ

Шановні колеги! Щиро дякую Вам за честь і можливість приєднатися до привітань з нагоди ювілею знаного в Україні, глибоко шанованого відомого вченого — доктора економічних наук, професора Олександра Івановича Павлова. Для мене особисто, як і для багатьох людей, хто його знає, Олександр Іванович — це справжній приклад, взірць науковця, який завжди йде на крок попереду у наукових пошуках та ідеях. До всіх великих достоїнств і чеснот (а вони надзвичайно різнопланові, унікальні і справедливі), про які пишуть і говорять його вдячні колеги, що працюють поряд, учні та однодумці, я б хотіла додати ще одну — генератор наукових ідей і фундатор надзвичайно актуальних наукових напрямів.

На підтвердження такої думки слугують наукові публікації вченого та його наукова школа з розробкою принаймні двох напрямів сучасної аграрної економіки, — це організація і розвиток сільських територій 15–20 років тому й інклюзивний розвиток — тепер. Я і познайомилася спочатку з працями Олександра Івановича, а вже потім — з ним. Думаю, так відбувається з багатьма науковцями, які досліджують тематику розвитку сільських територій. Дійсно, для України село — це не просто населений пункт та його територія. Це колиска нашої нації, її генофонд, джерело культурно-етнічної та побутової самобутності, звичаїв і обрядів, народної творчості і краси.

То ж треба мати і неймовірну наукову та загальну ерудицію, і почуття любові до своєї країни, і великий практичний досвід та розу-

міння державотворчих процесів, щоб написати такі фундаментальні наукові роботи. Адже і тоді, і тепер — це були піонерні розробки. Маю на увазі цілий цикл монографій та статей у провідних періодичних наукових виданнях економічного профілю: Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 368 с.; Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 208 с.; Сільські території України: функціонально-управлінська модель: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 344 с.; Парадигма сільського розвитку. *Економіка України*. 2006. № 7. С. 41–48.

У перелічених та інших публікаціях вченим глибоко досліджено умови та чинники формування сільських територій, з виявленням та додаванням до сукупності виробничо-економічних і, по-суті, вперше в такій інтерпретації природничо-географічних, соціально-економічних та культурно-історичних чинників та з їх системною обґрунтованістю; історичного аналізу процесу розвитку сільських територій з оцінкою тих проблем і тенденцій, які вплинули на їх теперішній стан; розробкою принципів, механізмів та моделей організації сільських територій та управління ними. Без перебільшення, ці праці та ідеї, обґрунтовані в них, займають почесне місце в обов'язкових рубриках «Теоретико-методологічні засади дослідження» у багатьох роботах на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора наук з економіки, доктора філософії та в інших наукових роботах з сільської тематики.

Цей висновок підтверджується великою кількістю цитувань, які показує профіль вченого у наукометричній пошуковій системі Google Scholar. Тому можна сміливо говорити про поширення наукових ідей Олександра Івановича далеко за межі його наукової школи. Взагалі ж, якщо подивитися на тематику дисертаційних робіт учнів професора О. І. Павлова, то вона досить різнопланова і не обмежується тільки сільським розвитком і сільськими територіями та виходить за ці межі. Це свідчить про демократизм та любов до своїх учнів, коли вчитель готовий підтримати й розвивати інші актуальні наукові починання, тим самим відкриваючи можливості для організації нових наукових напрямів і шкіл.

Наступний важливий напрям наукових інтересів О. І. Павлова та його учнів, на якому необхідно наголосити і який доцільно наслідувати і продовжувати, — це інклюзивний розвиток. Навіть за кордоном у передових країнах світу інклюзії, інклюзивний розвиток започатковані і в теорії, й у практиці соціально-економічної та господарської

діяльності порівняно недавно. Однак його актуальність та значущість не викликає сумнівів і пояснюється необхідністю пошуку нових джерел економічного зростання в умовах поступового вичерпання традиційних ресурсів. У найбільш широкому розумінні інклюзивний розвиток розуміється як економічне, екологічне та соціальне зростання, що створює можливості для всіх верств населення і розподіляє дивіденди збільшення процвітання як у грошовому, так і в негрошовому відношенні.

У 2019 році у Програмі діяльності Уряду України інклюзивне економічне зростання назване життєво необхідним. 2020 року у рамках Стратегії «Європа 2020» було об'єднано концепції сталого, розумного та інклюзивного розвитку. У надзвичайно актуальній та видатній за змістом статті О. І. Павлова та С. М. Дідуха «Методологічні засади дослідження інклюзивного розвитку України» (Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія: Економічні науки. 2020. № 3. С. 61–77) зазначається, що саме протягом останнього десятиріччя «концепція інклюзивного розвитку... еволюціонувала до певної загальнонаукової доктрини інклюзивного суспільства з її різними галузево-науковими течіями».

Саме одна з таких важливих «галузево-наукових течій» стала предметом докторської дисертації С. М. Дідуха, яка була успішно захищена за наукового консультування професора О. І. Павлова у 2021 році. Як одна з перших масштабних фундаментальних праць з цього напрямку, вона здобула визнання й стала помітною віхою у розвитку вітчизняних розробок теорії і практики інклюзивного суспільства. Це дуже промовистий приклад, коли талановитий учень продовжує справу свого вчителя, є автором солідного наукового доробку у молодому віці й сам вже має вчене звання професора.

Загалом, Олександр Іванович Павлов цілком обґрунтовано і зрозуміло пишається своєю науковою школою, любить і поважає своїх учнів. На жаль, мені мало довелося спілкуватися з Олександром Івановичем особисто, особливо в останні складні роки. Спочатку пандемія, потім — страшна війна. Але що я відмічаю: коли ми спілкуємося по телефону, Олександр Іванович на запитання про його справи, здоров'я відповідає коротко: «Все добре», — і дуже мало розповідає про себе. Натомість, з великим захопленням та ентузіазмом розказує про здобутки своїх учнів, кафедру, плани і щедро запрошує до них долучатися. Знаю, що він вимоглива, принципова, пряма і чесна людина. Тому визнання науковця такого рівня й керівника є особливо цінним. Це, безумовно, надихає його колег, учасників наукової школи

на нові наукові й освітні звершення. Дійсно, що може бути більшою нагородою для Вчителя, ніж визнання учнів, у перемогах яких, професійному зростанні знаходиться часточка учительової душі.

А ще — це щоденна методична й викладацька робота, організаційна й виховна, керівництво кафедрою, невтомна праця з підготовки фахівців економічного профілю, технологів-харчовиків, менеджерів; у складі наукових журналів і збірників наукових праць; наукових рад і спеціалізованих вчених рад; консультування виробничників, працівників державних установ, органів місцевого самоврядування. Прекрасний, відомий на всю країну заклад вищої освіти з понадвіковою історією та підготовкою понад 60 тис. фахівців для національного господарства й господарств інших країн — Одеський національний технологічний університет, в якому працює і славу якого примножують доктор економічних наук, професор О. І. Павлов та його учні і колеги, безумовно, є добрим середовищем для наукової творчості і наукового зростання прекрасних, талановитих людей.

У рік ювілею хочеться побажати Олександрові Івановичу Павлову, відомому вченому, освітянину й організатору науки, наставнику й патріоту свого чудового університету, прекрасного міста й найкращої країни України здоров'я; нових ідей і мрій, їх виконання і реалізації; цікавого і плідного спілкування зі студентами, колегами й однодумцями; родинного затишку і тепла; довгих років життя та насолоди своєю працею та її результатами. Велике спасибі Вам за Вашу невичерпну енергію та життєву мудрість, які Ви щиро нам всім даруєте, надихаєте, є прикладом.

3.12. АНАНЧЕНКО Ю. Г. ПРОФЕСОР О. І. ПАВЛОВ — АРИСТОКРАТ У НАУЦІ

Марудна справа — жити без баталій.
Людина від спокійного життя жиріє
серцем і втрачає талію.

Ліна Костенко

При знайомстві з Олександром Івановичем я побачив перед собою міцної статури, високого, впевненого у собі чоловіка, з прямим відкритим поглядом, що відразу ж надихнуло до довіри та бажання спілкуватися. Вразила його манера вести розмову: безапеляційно, твердо,

по-справжньому, з огляду на людські цінності, громадянську позицію та відданість справі. При усій, на перший погляд, некомфортній з точки зору дипломатії та компромісу, що як правило прийнято у спілкуванні між людьми в суспільстві, його позиції, О. І. Павлов різко відрізнявся її чіткістю і вираженістю. Згодом, упродовж певного періоду підтримання стосунків з ним, я зрозумів, чому така його поведінка та манера спілкування. Це були 2007–2015 роки в історії нашої держави, названі ще у народі «вікторіанською епохою», коли за часів президентства Віктора Ющенка та Віктора Януковича, на ґрунті тотальної корупції, що мала місце в органах державної влади, процвітала у нових формах та проявах маніпуляція свідомістю доброчесних громадян країни, домінувала їх професійна неспроможність забезпечити реалізацію вимог статті 1 Конституції України про те, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою.

Громадянська позиція Олександра Івановича, з огляду на ті стійкі негативні процеси, що відбувалися в усіх сферах життя українського суспільства та функціонування держави на той час, спонукала його до нетерпимості стосовно конформістської позиції так званих «розумників» та а ля державних діячів та науковців, коли практична робота з виконання конкретних, корисних суспільству функцій підмінялася мудруванням та формалізмом, не кажучи вже про зловживання владою та вчинення корупційних злочинів.

О. І. Павлов зневажливо ставиться до ледарів, випадкових людей як на державній службі, так і в науці, його обурює позиція окремих індивідів (а їх кількість, на жаль, все збільшується в арифметичній прогресії) та їх груп, що «заслужено» посіли ключові місця в усіх гілках влади, сферах впливу на життя громадянського суспільства.

Однак Олександр Іванович настільки самоорганізувався в повсякденній науковій роботі, що, як дійсний майстер, повністю присвятив себе цій нелегкій та дуже вимогливій справі. Мені неодноразово доводилося телефонувати йому з Києва у різні дні та години доби, щоб дізнатися, як він живе, як його здоров'я та благополуччя його сім'ї, поцікавитися його професійною діяльністю, але на моє здивування, після доброзичливого привітання та короткої дружньої розмови, я кожного разу переконувався, що вчений О. І. Павлов перебуває у «науковій майстерні».

Тобто, приємно і корисно відмітити, що Олександр Іванович ніколи не зупиняється у своєму зростанні як вчений, він переніс центр

тяжіння своєї збалансованої прогресивної громадянської позиції в науку, причому взяв найбільш актуальні проблемні питання у сферах, що в той час, а в деякій мірі і на сьогодні, замовчувались, де з боку держави не вчинялось будь-яких системних підходів та дієвих заходів щодо їх відтворення та подальшого ефективного розвитку, хоча вони відіграють визначальну роль у житті громадян та є нагально необхідними для суспільства у цілому.

Тому у вченого О. І. Павлова в його наукових працях застосовано інтегральний підхід з точки зору інтересів людини, суспільства, держави, розвитку окремих галузей національної економіки.

Це зокрема стосується питань розвитку сільських територій, теоретичних, методологічних, практичних засад регулювання розвитку аграрного сектора України, управління сталим та безпечним розвитком агропродовольчої сфери в умовах глобалізаційних викликів, зовнішньоекономічної діяльності України в системі глобальних конкурентних відносин.

У своїй статті «Сільські території як об'єкт впливу консолідованої державної політики» Олександр Іванович чітко вказав, що сільські території перебувають у процесі системного реформування, від результатів якого значною мірою залежить подальша доля української держави. Це потребує підвищеної уваги до цього складного об'єкта політичного впливу з боку вищих органів державної влади, а також наукових установ. Вчений зробив висновок про те, що виклад результатів дослідження дозволяє визначити політику розвитку сільських територій України як територіальну, а не як галузеву, й має забезпечити відродження сільських територій. Саме така політика здатна консолідувати загальнодержавні, місцеві та галузеві інтереси. По-перше, вона охоплює своїм впливом усі рівні сільських територій, по-друге, за своїм змістом відображає всі компоненти об'єкта, по-третє, поширюється на приміські зони, по-четверте, виходить із визнання взаємопов'язаності сільської та міської соціально-територіальних підсистем суспільства, по-п'яте, за рівнями впливу є адекватною відповідним рівням сільських територій. Актуальним завданням подальшої наукової розробки зазначеної проблеми визнано дослідження взаємопов'язаності базового, районного та регіонального рівнів консолідованої політики розвитку сільських територій [1].

Вчений, враховуючи системний глобальний виклик, який постав перед людством, спонукає до переосмислення позиціювання сучас-

ної економіки, не тільки як наукової дисципліни, але й як важливої сфери життя та способу суспільного відтворення.

Разом з тим, професор Павлов у своїх наукових працях, зокрема у статті «Ніцшеанський образ надлюдини та сучасність» [2], спираючись на досвід відомих вчених — філософів, економістів: Ф. Ніцше, К. Ясперса, В. Вернадського, розкриває ідею всебічного удосконалення сучасної людини, яка набула вселенського значення, а її системне дослідження потребує зосередження уваги вчених на міждисциплінарному підході, що і є одним із перспективних напрямів здійснення подальших наукових розвідок, більш всебічно аналізує роль і місце індивіда, людини-громадянина в сучасних умовах розвитку світових процесів та безпосередньо у суспільстві.

Усвідомлюючи практичну відсутність в нашій країні творчої меншості, тобто інтелектуальної та високоморальної правлячої еліти, в скрутних умовах, в яких опинилася країна на сучасному етапі, О. І. Павлов як науковий велетень закликає кожного з нас цю функцію взяти на себе в умовах децентралізації влади та управління та розуміти кінцеву мету своєї державотворчої місії — досягнення суспільної гармонії шляхом перетворення окремого індивіда на громадянина, спроможного реалізувати свої природні права як первинного суб'єкта самоврядування та представника народу — носія суверенітету та єдиного джерела влади в Україні [3].

Доктор О. І. Павлов за своїм громадянським переконанням та патріотичною позицією не може залишитись осторонь виклику, пов'язаного з військовою агресією путінського злочинного режиму проти вільного українського народу, російської широкомасштабної війни проти України. У своїй науковій статті «Помста як комплекс меншовартості та чинник російської війни проти України (2014–2022 роки)» на підставі психологічної теорії А. Адлера він здійснює діагностику прагнення до помсти РФ по відношенню до України, як прояву комплексу меншовартості, ставить під сумнів майбутнє Росії як федеративної держави, визначає перспективність подальших наукових розвідок за зазначеним напрямом стосовно обґрунтування моделі нового світового порядку, що в свою чергу передбачає створення нових міжнародних інститутів, ініційованих останнім часом керівництвом України [4].

Підсумовуючи викладене, я зробив для себе цікаве відкриття, що доктор економічних наук, професор Олександр Іванович Павлов за своїм покликанням, громадянською позицією та рівнем відповідаль-

ності, особистими людськими якостями є представником справжньої аристократії в наукових колах України. Оскільки аристократія — це символ та реальне, матеріальне буття всього, що відбулось та досягло кінцевого результату. Аристократ — це представник людей, які щось суттєве зробили в історії та власною доблестю встановили ім'я. Аристократія — це образ завершеності та взятої на себе відповідальності.

Р. С.: ἀρίστος — грецьке слово, яке означає найкращий, довершений, закінчений, скрупульозний, великодушний, благородний, шляхетний. Тобто, по суті це означає стати найкращим в тому, чим ти живеш, чим займаєшся і при цьому зберігши великодушність та шляхетність власної душі.

З ювілеєм Вас, доктор О. І. Павлов, Ви справжній аристократ у науці.

Я пишаюся Вашою відданістю науці та суспільству. Ви слугуєте для мене прикладом працездатності, самопожертви заради інтересів українського народу, його держави та майбутнього країни. Бажаю Вам насаги до життя та нових творчих наукових звершень!

Ваш друг і молодший побратим.

Список використаних джерел

1. Павлов О. І. Сільські території як об'єкт впливу консолідованої державної політики. *Ефективна економіка*. 2009. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=41>
2. Павлов О. І. Ніцшеанський образ надлюдини та сучасність. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Випуск 32. С. 74–79. URL: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i32.1029>.
3. Павлов О. І., Павлова І. О. Громадівський вимір публічного управління в умовах децентралізації влади та управління. *Економіка харчової промисловості*. 2020. Том 12, вип. 2. С. 91–98. DOI: 10.15673/fie.v12i2.1745.
4. Павлов О. І. Помста як комплекс меншовартості та чинник російської війни проти України (2014–2022 роки). *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. Випуск 36. С. 130–135. URL: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i36.1124>.

3.13. *ТЕРЕЩЕНКО С. І., БОГИНСЬКА Л. О. ПАВЛОВ ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ: У САМОРОДКА ВСЕ ВІД БОГА*

З Олександром Івановичем Павловим нас пов'язує багаторічна (понад 15 років) плідна наукова співпраця і справжня дружба. Цінуємо його як непересічну особистість; як людину, яка не тільки має власну життєву позицію, але й активно та аргументовано її відстоює. Його доповіді на конференціях, конгресах, перед чисельною аудиторією відрізняються своїм оригінальним поданням, глибоким змістом, різнобічним поглядом на проблему. Олександр Іванович талановито робить експертні огляди і системний аналіз сучасної економічної кризи, яка має місце у світі і зокрема в нашій країні. Він є філософом по суті, його міркування у сфері економіки, історії глибинні. Йому не чужа соціологія: він є автором праць про сенс буття людини, яка за покликанням долі має перебувати у постійному русі на шляху самовдосконалення не тільки тіла, а й духу та розуму.

Коло наукових інтересів професора О. І. Павлова вражає. Він також є відомим економістом-аграрником, який опрацьовував такий напрям відродження України, як розвиток сільських територій, враховуючи як економічні, так і екологічні його аспекти.

За родом своєї професійної і наукової діяльності ми ознайомилися з багатьма працями О. І. Павлова, деякі з них: монографії «Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів», «Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах: проблеми та шляхи їх розв'язання», «Идентификация и классификация сельских территорий: теория, методология, практика», «Сільські території України: історична трансформація парадигми управління», «Сільські території України: функціонально-управлінська модель»; фундаментальні публікації у фахових періодичних наукових виданнях: «Сільські території: теоретико-методологічні засади дослідження», «Парадигма сільського розвитку», «Проблеми українського села та їх вирішення у контексті аграрних трансформацій», «Агропродовольча сфера України як об'єкт національної безпеки», «Регіональні особливості розвитку сільських територій України», «Сільський розвиток як результуюча функціонування сільських територій та аграрної сфери», «Модель управління сільськими територіями України: просторовий вимір». Він є автором понад 350 наукових праць. Питання і проблеми, підняті в них, мають доленосне значення для нашої країни.

За його книжками виросло кілька поколінь студентів, науковців та виробничників-економістів України. Олександр Іванович Павлов є людиною, вимогливою до себе. Не сумніваємося в тому, що така ж вимогливість проявляється до здобувачів освіти і сприяє їх наполегливості у навчанні і, як наслідок, оволодінню справжніми знаннями.

Коли мова заходить про професора О. І. Павлова, мимоволі приходять на пам'ять мудрі висловлювання, які можна адресувати цій неординарній, чудовій Людині з великої букви, до якої наша повага і захоплення безмежні: «Є люди, які хочуть чогось, є люди, які мріють про щось, а є люди, які це роблять», «Тільки наполеглива праця дає бажаний результат. Тільки наполеглива праця зазнає бажаних змін», «Успіх — це результат схрещування удачі та важкої праці», «Скільки високих цілей ви б не досягли, потрібно ставити нові ще вище».

Ми хочемо привітати із 75-річчям вельмишановного Олександра Івановича і від душі побажати йому, щоб всі 7 днів кожного тижня були добрими і ясними, щоб у його житті завжди були присутні 5 важливих елементів — здоров'я, достаток, любов, гармонія і щастя.

І хоча добрі слова, висловлені на адресу дорогого ювіляра, є короткими та простими, відлуння від них просто нескінченне....

3.14. БАЛАНЮК І. Ф. ВИЗНАЧНА ПОСТАТЬ, ЯКА ТВОРИТЬ НАУКУ СЬОГОДЕННЯ

У пошуках наукових досліджень доля звела мене з чудовою людиною, гуром економічної науки у галузі аграрного сектора, визначним науковцем, професором Олександром Івановичем Павловим у Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» під час захисту його докторської дисертації. Перше враження від зустрічі з Олександром Івановичем — це розуміння того, як людина, досягнувши видатних висот у науці та житті загалом, змогла залишитися Людиною (з великої букви).

Непересічна особистість із неймовірним світосприйняттям! Свою наукову долю Олександр Іванович пов'язав з кількома науковими напрямками — вчений ступінь кандидата наук здобуто у 1984 році за напрямом «Історичні науки»; наукове дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук присвячено проблематиці управління соціально-економічним розвитком сільських територій України (доктор економічних наук з 2010 року).

Професора Олександра Павлова можна назвати «ветераном» науково-педагогічної праці — з 1990 року працює у вищих навчальних закладах м. Одеси — Інституті низькотемпературної техніки та енергетики, обласному інституті удосконалення вчителів, національному університеті імені І. І. Мечникова, регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. З жовтня 2011 року — завідувач кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій (з 2022 року — Одеського національного технологічного університету). В цілому, науково-педагогічній роботі у вищих закладах освіти III–IV рівня акредитації присвячено 34 роки.

Важко переоцінити внесок професора О. І. Павлова у розвиток наукових досліджень. Так, Олександр Іванович — один із розробників фундаментальних наукових напрямів, пов'язаних із сільськими територіями, сталим та безпечним розвитком агропродовольчої сфери України, інклюзивним розвитком громад та районів України, засновник руралістики як нової міждисциплінарної наукової галузі.

Олександр Павлов вперше в економічній науці видав монографічні дослідження з історичної трансформації парадигми управління сільськими територіями та проблематики сільського розвитку в Україні. Результати його досліджень із зазначеної проблематики сприяють вирішенню практичних проблем соціально-економічного розвитку сільських територій, що в свою чергу гарантуватиме продовольчу та національну безпеку України.

Наукові праці професора Олександра Павлова зі світоглядних, теоретичних та методологічних засад сталого та безпечного розвитку агропродовольчої сфери сприяли формуванню національної парадигми розвитку та впровадженню ноосферних принципів функціонування територіальних природно-господарських комплексів. Практичне значення наукового підходу професора полягає в обґрунтуванні шляхів подолання міжгалузевого дисбалансу між сільським господарством та харчовою промисловістю, міжрегіональних диспропорцій, інтеграції сільської та міської територіальних підсистем суспільства.

Результати, рекомендації та пропозиції наукових досліджень професора О. І. Павлова використано: Інститутом регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України у процесі виконання науково-дослідних тем «Соціально-економічний потенціал розвитку сільських територій Західного регіону України: шляхи нарощування

та перспективи використання», «Загрози та виклики розвитку сільських територій Західного регіону України в умовах реалізації Угоди про Асоціацію з ЄС»; Інститутом економіки та прогнозування НАН України при підготовці наукових доповідей «Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір» (2012), «Політика сільського розвитку на базі громад» (2015); Інститутом економіки природокористування та сталого розвитку НАН України при розробленні теоретико-методологічних основ формування еколого-економічного інструментарію державної стратегії сталого розвитку; Інститутом аграрної економіки НААН України при підготовці Стратегії розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 року (2013), Концепції розвитку сільських територій (2015); при удосконаленні системи механізмів забезпечення сталого розвитку на об'єктному та державному рівнях; при проведенні експертизи законодавчих і нормативних документів з питань сільського розвитку, а також впроваджено в діяльності суб'єктів господарювання.

Слід відмітити, що крім наукової праці, професор О. І. Павлов — є вчителем, вихователем. Він виховав та вивів у науку не одну плеяду молодих науковців, а найголовніше, прищепив їм любов до науки і праці. І цим виконує свій священний обов'язок Учителя. Олександр Іванович намагається передати своїм аспірантам та молодим вченим усі знання, вміння, яким він сам володіє.

Професор Олександр Павлов є засновником та керівником наукової економічної школи Одеського національного технологічного університету «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності», ініціатором відкриття докторантури з економічної спеціальності та створення кафедри управління бізнесом; він очолює випускову кафедру, яка здійснює підготовку здобувачів вищої освіти ступенів бакалавр, магістр та доктор філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Ми неодноразово співпрацювали з ним. Олександр Павлов — людина високих моральних якостей, працююча, наполеглива і комунікабельна. Він завжди є прикладом науковця для мене. Це людина широких поглядів, високої самоорганізованості та любові до праці.

А ще я ціную Олександра Івановича за чітку громадянську позицію, незмінність патріотичних поглядів. Йому притаманні творча наполегливість і працювистість. Він є постійним учасником найважливіших наукових форумів, всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій. Він автор 15 монографій та 10 навчальних

посібників, загальний доробок його наукових та навчально-методичних праць складає понад 350 публікацій.

Залишаючись прекрасною Людиною, професор Павлов завжди готовий відгукнутись на будь-яке звернення до нього, допомогти кожному, кому потрібна його поміч. Послідовник всіх вчителів-наставників, він сприйняв від них відкритість до світу науки, тягу до знань, знайшов своє «я» в науці і педагогіці.

3.15. ХВЕСИК М. А. ПРОФЕСОР О. І. ПАВЛОВ — ВИЗНАЧНИЙ ДОСЛІДНИК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

Моє знайомство з Олександром Івановичем Павловим відбулося влітку 2011 року під час нашого спільного перебування на міжнародній науково-практичній конференції у болгарському місті Варні.

Якось раненько наступного після пленарного засідання конференції дня, під час ранкової зарядки на морському узбережжі я звернувся до Олександра Івановича з питанням щодо ініціативи академічної спільноти стосовно висунення його кандидатури для обрання членом-кореспондентом НААН України. У відповідь спочатку вислухав байку про асоціації, які у пересічних громадян пов'язані зі словами «професор» та «член-кореспондент», а потім надійшла відповідь по суті — його невідповідність віковим вимогам науковців зазначеного рангу (на той момент діяло вікове обмеження для претендентів на це звання — 60 років). З часом це обмеження було знято завдячуючи вагомим науковим здобуткам таких «вікових» вчених, як і О. І. Павлов.

Щодо наукових здобутків О. І. Павлова, то передусім мою увагу привернула його монографія [1], в якій вперше у вітчизняній аграрній економічній науці сільські території були піддані всебічному аналізу з позицій системного та історичного підходів. В цій праці сільські території охарактеризовані як базова категорія наукового дослідження та об'єкт управління. В ній зроблено історичний екскурс до трансформації системи управління аграрною сферою; висвітлено природні та соціально-політичні умови функціонування сільських територій; обґрунтовано новітню парадигму управління розвитком цих соціально-просторових утворень.

У 2008 році вийшла наступна монографія О. І. Павлова [2], в якій викладено визначення сільського розвитку як об'єктивного суспіль-

ного процесу, що відбувається в межах сільської соціально-просторової підсистеми суспільства, яка у попередній монографії позиціонува-лася як сільські території. Таким чином, автором було обґрунтовано взаємозв'язок між сільськими територіями як об'єктом сільського розвитку, й останнім як суспільним процесом, що відбувається в ме-жах цих соціально-просторових утворень. Крім того, було проана-лізовано динаміку сільського розвитку в контексті її пов'язаності з функціональністю сільських територій; визначено концептуальні основи, сутність та пріоритети напрями політики сільського розвитку, її рівні та суб'єкти політичного впливу.

Наступна монографія [3] поглиблює раніше сформовані науко-ві уявлення щодо об'єкта дослідження, які знайшли свій відбиток у попередніх працях О. І. Павлова, щодо комплементарності функці-онального та управлінського підходів до оцінки тенденцій розвитку сільських територій.

Зазначені та інші наукові здобутки О. І. Павлов представив у ви-гляді дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у спеціалізованій вченій раді ННЦ «Інститут аграр-ної економіки», яка була успішно захищена у травні 2010 року.

Варто зупинитись на деяких основних результатах наукових дослі-джень О. І. Павлова. Зокрема доречно виділити такі наукові резуль-тати дисертаційного дослідження, що характеризуються новизною і мають фундаментальне й прикладне значення [4, с. 22–24]:

- запропоновано визначення сільських територій як гетерогенної багаторівневої системи, що дало можливість позбутися спотвореного уявлення про них як виключно ресурсної бази функціонування і роз-витку сільського господарства. Передусім це місце життєдіяльності сільського населення, тому при аналізі суспільних процесів, які від-буваються в межах сільських соціально-просторових утворень, запро-поновано використовувати не секторальний (галузевий), а територі-альний підхід, що дозволяє проаналізувати соціально-економічний розвиток сільських територій крізь призму усієї їх вертикалі — від базового до загальнодержавного рівнів;

- сільські території посідають визначальне місце у національній стратегії розвитку, виступають основою процесу державотворення та відіграють ключову роль у системі економічних відносин, що зу-мовлює необхідність постійного впливу з боку держави та дієвого контролю за розвитком цієї територіальної підсистеми суспільства. Саме в розгляді сільських територій не в розрізі існуючого адміні-

стративно-територіального устрою, а в контексті зазначеного територіального сегмента державної території і полягає наукова новизна дисертаційного дослідження. З огляду на територіальний підхід установлено, що хоча сільське господарство та сільські соціально-просторові утворення мають неоднакові джерела суспільного відтворення й функціонують кожне за власним алгоритмом, між ними існує тісний зв'язок, вони співвідносяться між собою як частина і ціле. У цьому сенсі з управлінської точки зору сільські території виступають як макрооб'єкт управління, а сільське господарство як мікрооб'єкт;

— розгляд функцій сільських територій під кутом зору територіального підходу сприяв виявленню видів господарської діяльності, конкурентних та альтернативних сільськогосподарській. Як свідчать результати проведеного дослідження, розвиток у межах сільських соціально-просторових утворень несільськогосподарських видів діяльності не тільки вирішує проблему зайнятості населення, подолання його бідності, а й створює умови для поліпшення демографічної ситуації на селі, послаблення міграційних процесів, відтворення трудових ресурсів, збереження сільської поселенської мережі;

— сільський розвиток — це процесний прояв розвитку сільських територій, тобто такий, що охоплює усі складові сільської територіальної підсистеми суспільства, яка перебуває у тісному взаємозв'язку з міською підсистемою. Тобто сільський розвиток асоціюється з сільськими територіями як його об'єктом та середовищем розгортання суспільного процесу й протиставляється міському розвитку як дихотомічному. Проте він, по-перше, не обмежується аграрною галуззю, по-друге, як певний спосіб життєдіяльності поширюється й у міських поселеннях, а за функціональністю є домінуючим у місцях сполучення сільської та міської територіальних підсистем суспільства, а саме у приміських зонах;

— соціально-економічний розвиток сільських територій залежить від глобалізаційних процесів, завдяки чому посилюється інтеграція сільської та міської територіальних підсистем суспільства. Відбувається не тільки посилення урбанізації, а й розвиток зустрічної, протилежної їй тенденції руралізації, наслідком чого є утворення сільських урбанізованих зон і ареалів, які визначаються як перехідні, «змішані» території. Це контактні місця розвитку сільських та міських соціально-просторових утворень, які не мають чітко визначених функцій та одночасно перебувають під самоврядним впливом міської та сільської територіальних громад, хоча й мають різну адміністратив-

но-територіальну підпорядкованість. Саме останнє й породжує певні проблеми, пов'язані з пошуком оптимальної моделі самоврядування. Суперечності виникають також з приводу того, що, на відміну від сільських територій, віддалених від великих міст та міських агломерацій, цьому різновиду соціально-просторових утворень притаманні функції, за вектором дій спрямовані, передусім, на обслуговування міста. Їх можна розглядати як просторовий резерв останнього;

– здійснено типізацію сільських територій за різними критеріями: ступенем ресурсозабезпеченості; видом та режимом використання території; домінантними функціями; рівнем урбанізації; політико-правовим статусом; ступенем соціально-економічного розвитку; значенням функцій; етнічною ознакою; складністю тощо. Крім того, сільські соціально-просторові утворення різняться між собою за рівнем. Базовий рівень сільських територій склався природно, тому у визначенні змісту його розвитку пріоритет належить територіальним громадам. Території районного рівня створені актами держави. Регіональний та загальнодержавний рівні не є інституціонально визначеними, що негативно позначається на їх управлінні, яке здійснюється за галузевим принципом, без чіткого розмежування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

– потребують економічного, законодавчого й організаційного врегулювання земельні відносини у напрямі формування ринку земель сільськогосподарського призначення шляхом включення їх вартості як активу в економічний оборот, підвищення ролі цінового механізму в функціонуванні аграрного ринку та досягненні еквівалентного обміну між промисловістю і сільським господарством, дотриманні збалансованості, узгодженості та гармонійності розвитку економічної, соціальної й екологічної складових сільських територій як необхідної умови їх розширеного відтворення;

– консолідована державна політика соціально-економічного розвитку сільських територій позиціонується як територіальна, а не як галузева й має на меті забезпечення відтворення сільських територій. Саме така політика здатна консолідувати загальнодержавні, місцеві та галузеві інтереси. По-перше, вона охоплює своїм впливом усі рівні сільських територій; по-друге, за своїм змістом відображає всі компоненти об'єкта; по-третє, поширюється на сільські урбанізовані зони й ареали, а також території зі спеціальним режимом функціонування; по-четверте, виходить із визнання взаємопов'язаності сільської та міської територіальних підсистем суспільства; по-п'яте, за рівнями

впливу є адекватною відповідним рівням сільських соціально-просторових утворень;

— територіальний підхід передбачає перехід від безпосереднього управління галузями до управління суспільним процесом. Це створює умови, з одного боку, для підвищення ефективності управлінської діяльності органів державної влади за рахунок заміни адміністративних методів управління на економічні, правові й організаційні, послаблення владно-примусового характеру управління та його децентралізації шляхом розширення владних повноважень органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та громадських організацій — з іншого. За таких умов підвищується роль у суспільному житті села територіальних громад як природної основи самоврядування, що свідчить про тенденцію демократизації управлінських відносин, їх еволюцію у напрямі від державно-управлінських до самоврядних;

— відповідно до структури та специфіки об'єкта вибудовується й система управління соціально-економічним розвитком сільських територій, яка є не тільки багаторівневою, а й розгалуженою. Поняття «система управління розвитком сільських територій» подано в широкому розумінні. Глобально й узагальнено управлінська модель проявляється у просторовому вимірі: базовому рівню сільських територій відповідає самоврядно-громадівська, районному районно-самоврядна, регіональному регіонально-самоврядна й загальнодержавному — державно-управлінська моделі. Така цілісна модель управління віддзеркалює також компонентну структуру об'єкта, враховує його різні типи, території перехідного, «змішаного» типу сільські урбанізовані зони й ареали та території зі спеціальним режимом функціонування.

Унікальність О. І. Павлова як науковця — у його характеристики як міждисциплінарника. Ним в різні роки захищено три дисертаційні роботи: перша — кандидатська з історичних наук, друга — на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління, третя — доктора економічних наук. Разом з тим, ним не була захищена докторська дисертація з історії. Ця подія була запланована на кінець 1991 року, але не відбулася через втрату актуальності об'єкта дослідження внаслідок розвалу СРСР. Проте залишилася його перша монографія, яка має назву «Социальные процессы на селе в 60–80-е годы: вопросы методологии и историографии». Крім того, О. І. Павлов відразу після закінчення університету склав кандидатські іспити з філософської спеціальності, не реалізувавши свої подальші плани у зв'язку з професійною переорієнтацією.

О. І. Павлову властиві такі риси характеру та людської натури, які не дозволяють йому зупинятися на досягнутому й завдяки яким він перебуває у стані постійного самовдосконалення, в пошуку нових напрямів наукової діяльності.

Так у 2015 році побачила світ його нова монографія [5], в якій сільські території ідентифікуються як агроєкосистема, економічний простір, соціальне середовище, ментальний образ; виявлено рівні, різновиди та типи цих соціально-просторових утворень.

Особливе місце у творчому доробку Олександра Івановича займає по суті новаторська наукова праця [6], в якій представлено його розуміння розробленого ним нового наукового напрямку — руралістики як системи відповідних поглядів на сільськість — певний образ та стан життя значної частини населення, простір існування якого не обмежується власне сільськими територіями. Перші сторінки цієї монографії присвячені пам'яті академіка В. В. Юрчишина. В авторському есе під назвою «Историко-социально-экономическое достояние академика В. В. Юрчишина как научная основа возрождения украинского села и крестьянства» шановний академік визнається передвісником руралістики.

У 2019 році О. І. Павлов у співавторстві з молодшою донькою Іриною опублікували монографію [7], яка є логічним продовженням руралістичної дослідницької парадигми. В цій праці розкрито роль та місце брендингу сільських територій у системі руралістичних знань, визначено його пізнавальне призначення, соціально-психологічна сутність, обґрунтовано інтегровану модель та суспільне значення бренду сільських територій у контексті руралістичного підходу.

Мною охарактеризовано лише одну зі сторін діяльності О. І. Павлова як дослідника. Проте наукова спільнота ознайомлена з його творчістю як історика, філософа та фахівця в галузі науки з державного управління, результатами його діяльності як керівника наукової школи, завідувача кафедри, наставника молодих науковців, які вже отримали визнання наукової спільноти.

Впевнений, що Олександр Іванович ще далеко не вичерпав свій творчий потенціал і талант, тому щиро зичу йому подальшого нахнення, міцного здоров'я, людського щастя.

Список використаних джерел

1. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 368 с.
2. Павлов О. І. Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 208 с.
3. Павлов О. І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 344 с.
4. Павлов О. І. Управління соціально-економічним розвитком сільських територій України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. 40 с.
5. Павлов А. И. Идентификация и классификация сельских территорий: теория, методология, практика: монография, Одесса: Астропринт, 2015. 344 с.
6. Павлов А. И. Руралистика: теория, методология, научные направления: монография. Одесса, 2018. 408 с.
7. Павлов О. І., Павлова І. О. Руралістичні засади брендингу сільських територій Південного регіону України: монографія. Одеса: Астропринт. 2019. 288 с.

3.16. РАБОТИН Ю. А. НА ЧЕСТЬ 75-РІЧЧЯ ОЛЕКСАНДРА ІВАНОВИЧА ПАВЛОВА

13 — це цифра для нього везуча...

Один із трьох...

Це подорож твого життя

Долю нашу не обирають поодиночі,
її батьки нам спадком додають.

А далі... тяжкий, легкий...

А може із випробування наш шлях і путь,
а місто корабелів — Миколаїв
ще містом наречених тут зовуть...

Тут пощастило народитись Олександрю,
а далі до Одеси — юнацька і студентська путь.

Героїчне місто до
науки спонукало —
історія ця не проста...

Але освіту вишу — історичну дала.
Путівку по життю і не просту...

Був спорт. Футбол і бокс
і суперечки по науці, —
а він відстоював своє, —
бо це і нині в нього є...
А ювілей — це тільки цифра —
дата,
яку повинен пам'ятать...
Бо за життя подій
було багато,
які не треба забувать.
Ти пам'ятаєш все.
І зліт з падінням
той держави,
де ми з тобою жили теж...
Її вже немає...
В минулому її кортеж...
А сьогодні — це у Вас в науці сила
і ті проекти, що ведеш,
вони потрібні людям дуже,
а для селян — без меж...
А виш, — де викладаєш —
і кафедру свою ведеш,
в державі він потрібен дуже,
а це досягнень Ваш прогрес.
Багато докторів наук і кандидатів
пройшли через твоє життя,
а головне, що Ти завзято
з сім'єю мандруєш
в майбуття.
Є доньки, теж в науці — кандидати.
Бо шлях в науку батько підказав.
А далі ювілеїв буде купа.
Мені ще дехто підказав.
А взагалі, кохай, люби свою
дружину..
Твого життя стежини — протоптані ногами,
де ти з дитинства бігав
босоніж,
бо бачив Південний Буг, Інгул наш величавий

та Атлантиду під вербою...
Але завжди — лишаєшся собою.
Будь впевнений, мій старший
брате,
земляк, колега з ОНУ, МКІ, ОНАХТ і ОНТУ.
Вітаєм Вас,
це Ваше й наше свято
по всій українській землі.

3.17. *СТОРОВ Б. В.* СПРАВУ ВИДАТНИХ ЕКОНОМІСТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ПРОДОВЖУЄ «МОЛОДИЙ ВЧЕНИЙ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ»

Наукові школи Одеського національного технологічного університету багаті своїм розмаїттям і здобутками. Тон задає лідер, який виступає в ролі або засновника, або продовжувача наукової школи. Економічна наукова школа в нашому університеті складалася впродовж декількох десятиліть минулого століття. Назавжди увійшли в історію славні імена таких видатних вчених, як М. С. Вайнштейн, Г. Г. Подзолов, О. К. Павлюченков, Г. К. Тунтія, О. П. Антонюк, В. О. Стоколос, О. А. Турецький, П. В. Осипов, Л. Л. Лобоцька, В. Р. Кучеренко. І впевнено, яскраво вписав свою сторінку у життя і розвиток цієї наукової школи Олександр Іванович Павлов.

Я добре пам'ятаю нашу першу зустріч. Це було у 2011 році. В кабінет ректора Одеської національної академії харчових технологій (як ми тоді називались) увійшов огрядний, моложавий чоловік, який міцно стиснув мою долоню у своїй майже удвічі більшій. Перший погляд, потискання руки і обмін думками одразу виявили неординарну людину. Це був Олександр Іванович Павлов. Гострий розум, гостра промова, все було направлено на розвиток економічної науки. Справжній професіонал своєї справи, відданий вболівальник своєї професії. Секрет його успіху криється у його життєвій долі. У життєвому шляху.

Після школи Олександр Іванович опановує важливу спеціальність електромонтера у далекому 1966 році. Працює електромонтером Миколаївської теплоелектроцентралі. Але не заспокоюється обраним шляхом, а вступає до медичного училища. І це ще далеко не все. Після двох років навчання стає студентом історичного фа-

культету Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, який успішно закінчує у 1973 році. Працює вчителем, викладачем історії у Миколаївському кораблебудівному інституті імені адмірала С. О. Макарова, доцентом Одеського національного університету імені І. І. Мечникова й у 2004 році робить несподіваний поворот у своєму життєвому маршруті, вступивши до докторантури при кафедрі державного управління і місцевого самоврядування Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України. І ось після такого аналізу стає цілком зрозумілою обізнаність Олександра Івановича як фахівця в галузі економіки. Мабуть, нічого дивного немає у тому, що економіст як науковець має формуватися, дякуючи не тільки теоретичному, але у першу чергу практичному впливу виробничої сфери різних галузей економіки. На мій погляд, саме так і має бути! Адже найсильніші економісти формувалися завдяки різнобічному впливу різних сфер діяльності. І чим більше їх було, тим було краще. Адже економіка це не просто наука. Її теоретична частина покликана заохочувати нас вивчати процеси, які невинно розвиваються, отримують неочікувані продовження і зовсім несподівані результати. А практична частина змушує відповідати на запитання «Ну то що, тепер все так, як ти казав?»

Олександр Іванович Павлов у свої роки (які дуже влучно «охрестила» наша завідувачка відділу кадрів Т. В. Базутова підчас виступу на вченій раді 14 листопада 2023 року, як «молодого вченого пенсійного віку!») вкотре довів тезу про важливість всебічного розвитку для дійсно реального успіху за обраною спеціальністю.

Професор О. І. Павлов є продовжувачем традицій економічної школи нашого вишу, засновником та керівником наукової економічної школи «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності», членом спеціалізованої вченої ради з захисту докторських та кандидатських дисертацій з економіки; рецензентом двох зарубіжних фахових періодичних наукових видань, експертом з проблем сільського розвитку Університету Менделя (м. Брно, Чехія), активним учасником Європейської та Всеукраїнської мереж сільського розвитку, інших громадських об'єднань та організацій. Професор О.І. Павлов очолює випускову кафедру, яка здійснює підготовку здобувачів вищої освіти ступенів бакалавр, магістр та доктор філософії за спеціальністю 051 «Економіка». З жовтня 2011 року на кафедрі підготовлено п'ять докторів економічних наук і шість кандидатів економічних наук. За-

гальний доробок наукових та навчально-методичних праць професора О. І. Павлова складає понад 350 публікацій, 24 з яких видано за межами України. Результати наукових досліджень і розробок професора О. І. Павлова представлено на 88 міжнародних науково-практичних конференціях, у тому числі в Болгарії, Іспанії, Казахстані, Молдові, Німеччині, Польщі, Сербії, Угорщині, Чорногорії та Чехії.

А ще який він як людина, як особистість. Знаєте? Так от, з ним дружити непросто, бо як я вже писав, він «гострий» на все. Але він уміє цінувати справжні дружні стосунки. Крім того, мене по-доброму вразило його ставлення до спорту. Олександр Іванович боксер зі стажем. Бокс — попри абсурдні висловлення, спорт для інтелектуалів. Ціна інтелектуальної помилки висока. Саме це змушує приймати правильні і виважені рішення за дуже короткий проміжок часу.

Дякую долі, яка поєднала наші з Олександром Івановичем життєві шляхи. Дякую за підтримку і розвиток нашої наукової економічної школи. Дякую за правду, за позицію, за внесок у розвиток нашого університету. І хочу цими словами нагадати, ми не прощаємося. Ми продовжуємо наш спільний шлях. Просто у ці надзвичайно складні часи ми повинні знаходити час зупинитися, щоб встигнути сказати важливі слова один одному і встигнути їх почути.

Бажаю ювіляру довгих років життя, міцного здоров'я, творчих успіхів і нових вершин. І головне — бажаю перемоги, спокою і миру!

3.18. ІВАНЧЕНКОВА Л. В. ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ ПАВЛОВ — МУДРА ТА ЧЕСНА ЛЮДИНА, ТАЛАНОВИТИЙ ВЧЕНИЙ, НАСТАВНИК МОЛОДІ, НЕБАЙДУЖИЙ ДО ДОЛІ СВОЄЇ КРАЇНИ ГРОМАДЯНИН

Олександр Іванович Павлов — відомий український вчений, економіст-аграрник, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету.

Олександр Іванович у 1973 р. закінчив Одеський державний, нині національний університет імені І. І. Мечникова за історичним фахом. Далі був успішний захист кандидатської та докторської дисертацій, які стали міцним фундаментом у подальших наукових дослідженнях.

Життєвий шлях О. І. Павлова, присвячений науковій і викладацькій діяльності, непростий та пов'язаний саме з періодом суспільних

трансформацій. Олександр Іванович людина творча, про нього можна сказати, що він займається улюбленою справою та знайшов своє місце в житті. Бере активну участь у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та наукових семінарах присвячених різним аспектам розвитку економіки України.

Незаперечним є вагомий внесок вченого у підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації, організацію економічних досліджень в Одеському національному технологічному університеті. Завдяки своєму неординарному розуму, працьовитості та завзятті у досягненні мети Олександр Іванович підготував та видав понад 350 наукових публікацій, у тому числі 7 індивідуальних монографій та 9 у співавторстві, а також 6 навчальних посібників, два з яких — з грифом МОН.

Талановитий вчений має учнів, які займаються перспективними науковими розробками. З 2013 року на кафедрі підготовлено та захищено п'ять докторських та шість кандидатських дисертацій. Зокрема особисто професором О. І. Павловим підготовлено чотири доктори та один кандидат економічних наук. Наприкінці 2023 року одна з аспіранток Олександра Івановича захистила дисертацію на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка, дисертаційна робота іншої — рекомендована до захисту. Хочеться відзначити його вміння генерувати ідеї. Крім невтомної роботи, як науковця та викладача, вражають і захоплюють його життєва мудрість, глибокі знання, науковий досвід, високий професіоналізм.

Завідувач кафедри економіки промисловості, а в минулому — перший директор Навчально-наукового інституту прикладної економіки і менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна, професор Олександр Іванович Павлов — це приклад потужного керівника та Вчителя з великої букви.

З Олександром Івановичем я познайомилася у 2011 році. Понад десятиріччя праці поряд з ним навчили мене з почуттям глибокої поваги та розуміння ставитися до кожної людини. Олександр Івановичу притаманні такі риси як людяність, порядність, мудрість, чесність, комунікабельність, відповідальність. Під суворим обличчям криється добрий, щедрий чоловік, який розуміє кожного студента, аспіранта, колегу.

Професор О. І. Павлов — відомий вчений, один із розробників фундаментальних наукових напрямів, пов'язаних із сільським розвитком, сталим та безпечним розвитком агропродовольчої сфери, ін-

ключивним розвитком об'єднаних територіальних громад та районів України, засновник руралістики як нової міждисциплінарної наукової галузі.

Олександр Іванович одним з перших в економічній науці видав монографічні дослідження з історичної трансформації парадигми управління сільськими територіями та проблематики сільського розвитку в Україні. Результати досліджень професора О. І. Павлова з зазначеної проблематики сприяють вирішенню практичних проблем соціально-економічного розвитку сільських територій, що в свою чергу гарантуватиме продовольчу та національну безпеку України.

Олександр Іванович Павлов — професіонал, науковець, педагог, громадянин з високим почуттям власної гідності та соціальної відповідальності.

3.19. СТРАХОВА Т. В. ЛЮДИНА, ЯКІЙ ДО ВСЬОГО Є СПРАВА

Слова «Хліб всьому голова» та те, що Україна — аграрна зернова держава, завжди мали для нашого університету особливе значення. Зерно стало тим фундаментом, на якому починаючи з 1902 року Одеська школа мукомелів постійно розвивалась, відкривались все нові й нові спеціальності. Крім фахівців борошномелів почали готувати механіків, хлібопекарів. А вже у 1935 році був створений Одеський інститут технології зерна та борошна і до його складу увійшли три факультети: технологічний, механічний та інженерно-економічний. Можна вважати, що саме ці факультети стали фундаментом для подальшого розвитку нашого закладу, створення розгалуженої системи факультетів, спеціальностей, кафедр.

Кафедра економіки промисловості була заснована у вересні 1954 року, змінювався склад кафедри, її завідувачі, але назва кафедри не змінювалась ніколи.

Колектив кафедри зберіг і через роки проніс традиції викладання економічних дисциплін, тісно пов'язаних з виробництвом. З жовтня 2011 року кафедру очолив доктор економічних наук, професор Олександр Іванович Павлов — один із засновників та активних послідовників практичної реалізації фундаментальних наукових напрямів, пов'язаних із сільським розвитком в Україні, сталим та безпечним розвитком агропродовольчої сфери України, а також руралістикою як новою міждисциплінарною науковою галуззю. Також Олександр

Іванович є засновником щорічної міжнародної науково-практичної економічної конференції, членом редакційної колегії збірника наукових праць «Продовольчі ресурси» Інституту продовольчих ресурсів НААН, спеціалізованої вченої ради, керівником наукової економічної школи «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності».

Цікаво, що Олександр Іванович закінчив Одеський державний університет імені І. І. Мечникова за спеціальністю історія. Та своє життя він присвятив розвитку сільських територій, опікуючись питаннями неоціненності аграріїв у минулі роки та продовольчою безпекою країни. Вражає його високий науковий потенціал, за останні 20 років щорічно кількість наукових праць у середньому складає 10–12, а в окремі роки — 25–30, у 2009 році — 45.

Олександр Іванович не залишається осторонь всіх викликів, які постають перед колективом, його думка, аналіз тієї чи іншої ситуації завжди цікаві і глибокі. Окремо треба відзначити те, що як завідувач кафедри він піклується про кожного працівника, сприймає проблеми членів кафедри як свої особисті. Профспілковий комітет працівників університету неодноразово отримував слухні поради та підтримку у своїй діяльності, за що дякуємо Олександру Івановичу та бажаємо міцного здоров'я, поваги колег, підтримки рідних, невичерпної енергії, результативної діяльності.

3.20. КОЗАК К. Б., МИРОНЕНКО Б. В. ЛЮДИНА З АКТИВНОЮ ГРОМАДЯНСЬКОЮ ПОЗИЦІЄЮ

Громадянська позиція людини з ученим званням «професор» характеризується її активною участю у громадських обговореннях, написанні статей та експертних висловлювань, спрямованих на вирішення актуальних суспільних проблем. Важливим аспектом є сприяння розвитку критичного мислення та формування громадянської свідомості серед студентів.

Громадянська позиція професора О. І. Павлова виявляється в його дослідницьких роботах, у педагогічній діяльності, спрямованій на формування у студентів цінностей громадянської активності та відповідальності за долю суспільства. Усі ці аспекти, що визначають громадянську позицію Олександра Івановича, слугують формуванню громадянського суспільства в Україні.

Олександр Іванович Павлов завжди вирізняється активною громадянською позицією не тільки як професор, але й як особистість з власним неповторним стилем мислення. Найбільш яскраво ми можемо спостерігати його громадянську та світоглядну позиції в історичному нарисі, виданому у 2021 році [1]. У нарисі прослідковуються погляди автора на події, які відбувались до 1991 року та стали знаменними у здобутті незалежності України. Сам автор чітко формує власне світобачення на історичні події та надає філософський фідбек словами: «Я аж ніяк не закликаю жити минулим, але рекомендую думаючій частині суспільства розібратись у своєму минулому та намагатись діяти з дотриманням трьох життєво важливих принципів, як для країни, так і для кожного її громадянина. Перший принцип — пізнай себе, другий — реалізуй себе, третій — залишайся самим собою» [1, с. 254].

Про стійку та неупереджену громадянську позицію професора О. І. Павлова, а також про його свідоме ставлення до національних інтересів та розвитку українського суспільства свідчать слова з епілогу історичного нарису: «Таким чином, історія сучасної України, точкою відліку якої є складні і далеко неоднозначні процеси завершального етапу її радянського періоду, заслуговує на більш уважне і шанобливе ставлення до неї, в іншому випадку можна впасти в непритомність. Будь-яка поважна політична нація, як і особистість, приймає свою біографію такою, якою вона є, без купюр.

Один із уроків нашої історії полягає в усвідомленні особистої відповідальності кожного з нас за свою власну долю та долю нашої країни.

У сучасних умовах з'явилася реальна можливість підвищення ролі окремої особистості в управлінні не тільки справами своєї територіальної громади, а й справами державними.

Суспільна гармонія не настане доти, доки кожен окремий індивід не перетвориться на громадянина, здатного реалізувати свої природні права як первинного суб'єкта самоврядування та представника народу — єдиного джерела влади України.

Тільки вільний громадянин, який шанобливо ставиться до свого минулого і сьогодення, має право усвідомленого вибору у прийнятті доленосних рішень за майбутнє своєї країни, по-справжньому може давати оцінку тим, кому він делегує свої владні повноваження як єдине джерело влади в Україні» [1, с. 259–260].

Отже, в даній роботі О. І. Павлов засвідчує власну стурбованість про майбутнє України та її подальший розвиток не лише в загально-

му економічно-політичному просторі, але й розвиток індивідуальної усвідомленості кожного українця та його особистісного становлення, що і є основоположним чинником у формуванні громадянського суспільства.

24 лютого 2022 року розпочалась повномасштабна війна РФ проти України. Вже майже 2 роки минуло з того часу і ми продовжуємо нашу визвольну боротьбу за право жити в рідній країні. Професор О. І. Павлов, як людина з активною громадянською та життєствердною позиціями, опублікував політично-соціологічну статтю «Помста як комплекс меншовартості та чинник російської війни проти України (2014–2022 роки)» [2]. У статті ми чітко прослідковуємо небайдужість автора не лише до теперішніх подій, але й до майбутнього існування нашої держави, при цьому автор чітко засуджує дії РФ та наголошує на силі та мужності українського народу:

«Сьогодні Україна, а з нею й увесь цивілізований світ, стикнулися з викликом, пов'язаним з військовою агресією путінського злочинного режиму проти вільного українського народу. Російська широкомасштабна війна проти України стала продовженням послідовної ворожої політики керівництва сусідньої країни. Ця війна, як і будь-яка інша має рано чи пізно закінчитися, що залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх чинників. Проте наразі ми маємо також замислитися над тим, якими будуть умови нашого подальшого мирного життя поряд з ядерною державою, яка, м'яко кажучи, нехтує міжнародною безпекою, тим самим загрожуючи мирному майбутньому усього людства» [2, с. 130].

О. І. Павлов не соромиться називати речі своїми іменами, аналізує поведінку та політику країни-ворога, співставляє факти та проводить історичні паралелі і засвідчує незламну позицію України та її народу:

«Наочною ознакою таких комплексів є жадоба помсти, основу якої складає ненависне ставлення РФ до українського народу, який не хоче перебувати під впливом «дружнього сусіда». Було обрано й відповідне покарання — «спеціальна військова операція», з її міфічними цілями демілітаризації та денацифікації України. Насправді ця так звана операція є ніщо інше як фізичне знищення мирного населення переважно російськомовних міст, яке супроводжується численними фактами військових злочинів з грубим порушенням усталених цивілізаційних цінностей та норм міжнародного права. Навіть у порівнянні з Катинським злочиним, здійсненим сталінським режимом у 1940

році, який сучасний російський керівник виправдовував як помсту полякам за загибель червоноармійців у польських таборах військовополонених в 1920 році, розбещена поведінка російських військовослужбовців на окупованих територіях виглядає як геноцид проти місцевого населення. Тим самим помста постає не тільки як спосіб покарання українців за уявну образу і як людський порок, а й як один з головних чинників російської війни проти України. З огляду на таку розширену ідентифікацію помсти, вона насправді є реакцією ворога на відмову українців від визнання себе складовою частиною «єдиного народу», його небажання виступати знаряддям утворення різного роду євразійських економічних і політичних об'єднань, намагання інтегруватися до ЄС та НАТО, а головне — за зусилля будувати вільну та квітучу українську державу, свідченням чого є героїчний супротив російській орді нескореного миролюбного народу України та його збройних сил» [2, с. 133].

Отже, можемо зробити висновок, що громадянська позиція О. І. Павлова базується на принципах відповідальності, справедливості, етичності та демократії. З огляду на всебічну діяльність професора можемо стверджувати про:

- етичність та професійну чесність, оскільки Олександр Іванович дотримується високих стандартів етики та професійної чесності у своїй науковій, викладацькій та громадській діяльності;

- активну громадську позицію, оскільки професор бере участь у громадських обговореннях, ініціативах та подіях, спрямованих на розвиток суспільства;

- суспільну відповідальність: громадянська позиція професора полягає в розумінні та взятті на себе відповідальності за соціальні проблеми та вплив на їх розв'язання, що ми бачимо з публікацій;

- захист людських прав та свобод: Олександр Іванович виступає за захист прав та свобод громадян, підтримуючи принципи справедливості та рівності;

- підтримку громадянської свободи: громадянська позиція ювіляра свідчить про підтримку свободи слова, демократії та інших основних принципів громадянського суспільства.

Громадянська позиція професора Павлова відкрита до різноманітності поглядів, сприяє розвитку критичного мислення та відображає зобов'язання перед суспільством та майбутніми поколіннями.

Список використаних джерел

1. Павлов А. И. Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль: исторический очерк. Одесса: Астропринт, 2021. 280 с.
2. Павлов О. І. Помста як комплекс меншовартості та чинник російської війни проти України (2014–2022 роки). *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. Випуск 36. С. 130–135. DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i36.1124>.

3.21. КУПІРИНА Н. М. ПРОФЕСОР О. І. ПАВЛОВ: КОЛЕГА ТА НАСТАВНИК

Ніколи не здавайтесь — ніколи, ніколи, ніколи,
ні у великому, ні в малому, ніколи не здавайтесь,
якщо це не суперечить честі і здоровому глузду.
Ніколи не піддавайтесь силі, ніколи не піддавайтесь
вочевидь більшій силі вашого супротивника.

Уінстон Черчілль, 29 жовтня 1941 року

Я вітаю шановного Олександра Івановича з ювілеєм. Дуже важко писати про людину, з якою працювала й працюєш багато років пліч-о-пліч, тому що можна писати багато і не відобразити все, що відбиває широту її душі та поглядів. Тому, на мою думку, все, що я хотіла побажати ювіляру, відображено в цитаті Уінстона Черчілля, яку я дуже люблю та яка є й моїм життєвим кредо.

Про особистість, як людину й фахівця, судять по її справах та тому, що вона робить корисного для суспільства. Олександр Іванович — вчений, викладач, Чоловік, з яким я, як декан працювала 10 років. Думаю, що не потрібно перелічувати всі його здобутки та досягнення в професії, науці, адміністративній діяльності, по життю, й які, я думаю, в цій книзі відмітили мої колеги. Я хочу тут написати про Людину та Чоловіка — Олександра Івановича Павлова, який відстоював та відстоює свій колектив — кожного співробітника і науковця кафедри, здобувача, кафедру економіки промисловості, факультет економіки, бізнесу і контролю, наш університет. Під час роботи в деканаті я завжди спиралась на його могутнє плече та відчувала його підтримку мене як декана, факультету, й мене особисто. Я дуже ціную наші стосунки, як науковців і колег, так й щирі людські, й дякую за поради та особисте спілкування. Дуже непросто мені писати, та я так не вмію, як мій колега — Олександр Іванович.

Але, на мою думку, наукове та фахове життя Олександра Івановича тільки починається, тому що саме визнана професійна людина може зробити ще більше цікавого та наукового у своєму житті!

Від усього серця вітаю з ювілеєм — колегу, науковця, професіонала, та хорошу людину — шановного Олександра Івановича!!! Я Вам бажаю: міцного здоров'я, особистого щастя та Вашій родині, нових цікавих досліджень, публікацій і монографій, талановитих та вдячних учнів та здобувачів-науковців! Своє вітання я хочу завершити словами великого У. Черчилля, саме з того, з чого я почала писати це вітання: Олександр Івановичу, я Вам бажаю ніколи, ніколи, ніколи не здаватися, ні у великому, ні в малому, ніколи не піддавайтеся силі, ніколи не піддавайтеся вочевидь більшій силі вашого супротивника!!!

З великою шаною, моему колезі та наставнику, Олександру Івановичу Павлову в день його ювілею — 75-річчя!

3.22. БАРАНЮК Х. О. СИЛЬНІ ДУХОМ ЛЮДИ ЗАВЖДИ ДОСЯГАЮТЬ ВИСОКИХ ЦІЛЕЙ

Лише той, хто має силу, може давати її іншим.

Лао-цзи

На довгій життєвій стежині є великим везінням зустріти людей, які навчають, підтримують, поряд з якими відчуваєш себе впевнено та надійно.

Саме такою людиною для мене є Олександр Іванович Павлов — видатний вчений, широкий педагог, надійний керівник та сильна людина, сильна як зовні, так і внутрішньо.

Олександр Іванович — людина широкої, вільної та десь навіть бунтарської душі. Саме в нього ти вчишся бути незалежним, бути самим собою, бути щирим у кожному слові та вчинку.

У будь-якій сфері діяльності, до якої б не долучився Олександр Іванович, у нього, як сильної людини, все обов'язково здійснюється і здійснюється якісно, на високому професійному рівні. Він завжди дотримується у своїх вчинках правила переможця, а саме — не здаватися і залишатися стійким, навіть у моментах, коли здається, що все стоїть на місці і не видно перспективи розвитку, — це і є справжня сила.

Я пишаюсь, що Олександр Іванович — мій Вчитель. Вчитель у житті, Вчитель за фахом, Вчитель у науці. Заняття в аспірантурі,

слушні поради щодо написання дисертаційної роботи, підтримка на всьому моєму науковому шляху, підтримка та розуміння зараз, у спільній роботі на благо всього нашого факультету економіки, бізнесу і контролю — весь час відчуваєш його міцне плече.

Впевнена, що так буде й надалі, але відчуваю постійну потребу зі словами подяки висловлювати побажання залишатися таким самим стійким, сильним і незламним.

Олександр Івановичу, бажаю Вам працювати ще багато років на благо вітчизняної науки, кафедри, факультету та університету. Виховати ще не одне покоління молодих вчених та фахівців. Бажаю міцного здоров'я, розуміння та терпіння, удачі, натхнення, благополуччя та особистого щастя. Нехай всі труднощі, через які Ви пройшли, залишаться позаду. Але впевнена, що якщо буде потрібно для досягнення благородних цілей подолати усі негаразди на цьому шляху, Ви впораєтесь з усіма викликами долі.

Щиро вдячна, за Вашу щоденну працю, душевність та розуміння, за Ваш професіоналізм, за спільну роботу на факультеті економіки, бізнесу та контролю.

Напередодні Вашого славного ювілею хочу побажати так тримати ще багато років!

3.23. БОНДАР Л. П. ШЛЯХ ДО УСПІХУ

Маю велику вдячу та бажання поділитися своїми враженнями про нашого видатного колегу, професора Олександра Івановича Павлова. У його компанії кожен день стає унікальним досвідом і неймовірним навчанням.

Будучи першим секретарем Савранського райкому комсомолу, в 1987 році я познайомився з Олександром Івановичем Павловим, який приїхав до Савранського району Одеської області у відрядження, як лектор Одеського обкому партії. На той час йому було 38 років. Справив враження ерудованої, досвідченої людини, а зійшлися на темі спорту. Олександр Іванович великий прихильник спорту, грав у футбол, волейбол та баскетбол.

Пройшло чимало часу, коли доля нас знову звела. Я мав честь двічі очолювати екзаменаційну комісію з захисту кваліфікаційних робіт студентів Одеського національного технологічного університету з економічної спеціальності. Завідувачем випускової кафедри,

яка здійснювала фахову підготовку цих студентів, є саме Олександр Іванович. Так, через багато років наші життєві шляхи знову перетнулися, але вже на ґрунті спільних професійних інтересів. Це дало можливість для сприйняття О. І. Павлова вже як викладача, науковця та керівника кафедри.

Після кількох років спільної роботи та дружнього спілкування маю всі підстави стверджувати, що професор Павлов — справжній професіонал у своїй галузі. Вражаючим є коло його наукових інтересів: розвиток сільських територій; сталий та безпечний розвиток агропродовольчої сфери; політика сільського розвитку; руралістика; інклюзивний розвиток громад та районів; децентралізація публічної влади та управління. Це тільки перелік наукових напрямів, які охоплюють галузь економічних знань. Крім цього, Олександр Іванович відомий у наукових колах і як автор цікавих наукових публікацій з історії, соціології, політології, державного управління та філософії. Тому недарма, за відгуками колег, його лекції являють собою справжнє мистецтво передачі знань, яке змушує всіх студентів не тільки замислюватися над сенсом буття, а й свідомо обирати свій життєвий шлях та впевнено рухатися по ньому, приносячи користь суспільству й отримуючи власне задоволення від зробленого.

Олександр Іванович — не тільки відомий науковець, а й лідер у навчальному закладі. Він є організатором та активним учасником міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, наукових симпозіумів, колоквіумів, семінарів, присвячених різним аспектам розвитку економіки України, у тому числі й агропродовольчої сфери.

Будучи протягом тривалого часу головою фахової екзаменаційної комісії, не можу не відмітити високий рівень спеціалістів, яких готує кафедра, яку багато років очолює О. І. Павлов.

Його особисті наукові здобутки неймовірні — це понад 350 наукових праць, серед яких близько 20 монографій, як індивідуальних, так і у співавторстві та під його науковою редакцією. Але головним науковим надбанням професора О. І. Павлова є його наукова школа. За останні дев'ять років ним особисто підготовлено чотирьох докторів, одного кандидата економічних наук, одного доктора філософії зі спеціальності «Економіка», ще одна здобувачка цього наукового ступеня отримала рекомендацію до захисту.

Крім своїх значних професійних досягнень, Олександр Іванович — чудова людина. Він завжди готовий вислухати, допомогти і під-

тримати колег, студентів і всіх, хто звертається до нього. Поза роботою Олександр Іванович — відданий сім'янин. Значну частину свого вільного часу він приділяє своїй чудовій сім'ї.

Загалом, професор Павлов — не просто колега і друг, а справжній лідер, наставник і джерело натхнення. Я пишаюсь тим, що маю змогу співпрацювати з ним і отримувати від нього знання, мудрість та велике задоволення від спілкування на різні теми.

3.24. СИЧЕВСЬКИЙ М. П. УЧЕНИЙ З ПРИНЦИПАМИ ТА ВЛАСНОЮ ДУМКОЮ

Враження про Олександра Івановича Павлова як людину і науковця є результатом формування у моїй свідомості його образу протягом десятиліття від початку нашого знайомства.

Історія цього знайомства пов'язана з ситуацією навколо науково-практичної конференції «Проблеми розвитку продовольчих ресурсів України», яка відбулася у квітні 2013 року в Інституті продовольчих ресурсів НААН України, керівником якого я був на той час. Це було перше знайомство. Мене вразила постать професора О. І. Павлова, його принциповість у дискусії, комунікабельність з оточуючими колегами, відчутний досвід освітянина, гострий розум і доброзичливість.

З тих пір О. І. Павлов став незмінним учасником наших конференцій, у тому числі і ювілейних. Під час перебування на них він із задоволенням зазначав, що це дає йому можливість для спілкування з колегами, з якими він познайомився під час проведення зборів Всеукраїнського конгресу економістів-аграрників, а головне — ознайомитися зі здобутками науковців нашого інституту з проблем забезпечення продовольчої безпеки та розвитку харчової промисловості, корисними для викладачів, які навчають майбутніх економістів.

Отже, перше враження про О. І. Павлова підтвердилось і в подальшому він сприймався як людина не байдужа до долі держави, якій притаманна турботливість про справу, яку вона намагається довести до досконалості та неперевершеності. Тому враховуючи його південноукраїнське походження та одеське поточне місцеперебування на відповідальній посаді, візуально я порівнюю його з велетенським пловцем, з широким розмахом рук, що розтинає морські хвилі.

Ознайомлення з працями професора О. І. Павлова дає підстави для висновку щодо різноманітності його наукових інтересів. Переду-

сім приваблює їх тематика, що пов'язана з безпечним та сталим розвитком агропродовольчої сфери.

В першій монографії [1], виданій за участю та під редакцією О. І. Павлова, обґрунтовано світоглядні засади, теоретичні та методологічні основи сталого розвитку, безпеки агропродовольчої сфери; виявлено проблеми її економічної та екологічної безпеки; розкрито значення соціальної складової сталого розвитку.

В іншій монографії [2] представлено наукові підходи до виявлення та розв'язання проблем соціо-еколого-економічного розвитку; обґрунтовано інституціональні та політико-управлінські засади збалансованого розвитку агропродовольчої сфери.

В наступній за часом видання монографії [3] охарактеризовано агропродовольчий вимір зовнішньоекономічної діяльності; розкрито місце та роль базового, районного, регіонального, національного рівнів агропродовольчого сектора України, а також ринку екологічно чистих агропродовольчих виробництв у системі глобальних конкурентних відносин.

Із зазначеної проблематики за останні десять років представниками наукової школи професора О. І. Павлова проведено понад два десятки наукових колоквиумів, семінарів, симпозіумів, конференцій. Один з них [4] був присвячений темі, пов'язаній з обґрунтуванням теоретичних та методологічних засад, інструментів, механізмів та напрямів стратегічного управління сталим та безпечним розвитком підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу.

Перед тим як перейти до характеристики О. І. Павлова як рураліста, хочу звернути увагу на її обґрунтованість, про що свідчить наступне: за результатами дисертаційного дослідження на тему «Управління соціально-економічним розвитком сільських територій України», захищеної у в ННЦ «ІАЕ» було опубліковано 116 наукових праць загальним обсягом 100,2 друк. арк., з них: три одноосібних монографії — обсягом 53,2 друк. арк.; 37 статей у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, — 16,15 друк. арк.; 45 публікацій в інших наукових виданнях — 23,2 друк. арк.; 31 публікація тез доповідей і науково-практичних конференцій — 7,65 друк. арк. [5, с. 8].

Термін «руралістика» було введено у науковий обіг у його системному розумінні саме професором О. І. Павловим у монографії, виданій у 2018 році [6].

О. І. Павлов як інклюзивіст виглядає і як колективіст, оскільки близько двох десятків статей з цієї проблематики були підготовле-

ні ним як у співавторстві з колегами по кафедрі — С. М. Дідухом (у 2021 році захистив докторську дисертацію саме з теми інклюзивного розвитку), В. Д. Барвіненком (наразі очолює раду Одеського району), так і з донькою Іриною (докторантка) [7], онуком Олександром (аспірант).

Ніхто зі знайомих О. І. Павлова не заперечуватиме, що він є людиною не тільки аналітичного складу розуму, а й достатньо критичною. Чого тільки вартий в цьому сенсі його історичний нарис (до речі, неоднозначного тлумачення в окремих випадках), виданий перед війною. Аналізуючи причини суспільних метаморфоз на прикладі нашої недавньої історії, Олександр Іванович надає слушну пораду нащадкам: «пора перестати бути народними масами та стати особистостями, що не дозволяють розпоряджатися своїми долями випадковим попутникам, в який би одяг вони не приряджалися і які б ролі не грали у виставі за назвою «ЖИТТЯ». Воно у нас, у кожного одне і воно наше й нічیه більше. І в ньому треба постаратися бути господарями» [8, с. 23–24].

Впевнений, що О. І. Павлов — професор не тільки економіки або історії. Він переймається проблемами й інших наук.

Намагання поділитися своїми роздумами щодо такої колоритної особистості як О. І. Павлов має початок, але потребує продовження. Мною зроблено лише перший крок. Оскільки неможливо досягнути увесь спектр проблематики, пов'язаної з його науковою та суспільною діяльністю, впевнений, що Олександр Іванович ще багато в чому перевершить себе самого.

Я ставлю собі питання: «Чи можливо в зрілому віці знайти друга?» Відповідь: «Можливо!» І ним є Олександр Іванович Павлов, якому я бажаю натхнення, міцного здоров'я та радощів на подальшому життєвому шляху.

Список використаних джерел

1. Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / О. І. Павлов, М. А. Хвесик, В. В. Юрчишин [та ін.]; за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. 760 с.
2. Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах: проблеми та шляхи їх розв'язання: монографія / О. І. Павлов, К. Б. Козак, Д. Ф. Крисанов [та ін.]; за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2015. 512 с.

3. Зовнішньоекономічна діяльність України в системі глобальних конкурентних відносин: агропродовольчий вимір: монографія / О. І. Павлов, В. А. Самофатова, Т. А. Кулаковська [та ін.]; за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2019. 272 с.
4. Павлов О. І. Управління соціально-економічним розвитком сільських територій України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук.: 08.00.03. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. 40 с.
5. Адаптивні стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу: матеріали наукового симпозиуму з міжнародною участю (19 травня 2017 р., м. Одеса) / Наукова школа «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності»; за ред. О. І. Павлова; Одеська національна академія харчових технологій. Одеса: Астропринт, 2017. 232 с.
6. Павлов А. И. Руралистика: теория, методология, научные направления: монография. Одесса: Астропринт, 2018. 408 с.
7. Павлов О. І., Павлова І. О. Руралістичні засади брендингу сільських територій Південного регіону України: монографія. Одеса: Астропринт, 2019. 288 с.
8. Павлов А. И. Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль: исторический очерк. Одесса: Астропринт, 2021. 280 с.

3.25. КОПИТКО В. І. ВИДАТНИЙ ФАХІВЕЦЬ СВОЄЇ СПРАВИ І ЛЮДИНА ВИСОКОГО ГАТУНКУ

Олександр Іванович Павлов є відомим вченим-економістом України, який очолює кафедру економіки промисловості в Одеському національному технологічному університеті. Він авторитетний фахівець, який відомий широкому науковому загалу своїми фундаментальними працями з проблематики сільського розвитку, сталого та безпечного розвитку агропродовольчої сфери, інклюзивного розвитку, регіональної економіки.

О. І. Павлов працює над вирішенням теоретичних та прикладних проблем розвитку регіонів України, методологією визначення стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій, формуванням теоретичних основ регіональної політики в державі. Вчений розробив механізми, визначив форми та окреслив методи територіального управління в багатьох галузях і сферах економіки в умовах її ринкової трансформації.

І як зазначає Олександр Іванович: сучасні події в Україні та геополітична ситуація, що склалася навколо неї, свідчать не тільки

про наукову актуальність регіональної проблематики, а й про суспільно-політичну значущість стратегії регіонального розвитку та її практичні наслідки для майбутнього української держави, у тому числі й сільських територій — найважливішого національного просторового ресурсу, незамінного джерела продовольства, середовища життєдіяльності селянства як носія української ідентичності та духовності. Інструментарій його методології, як своєрідного дороговказу на шляху пізнання, являє собою певні підходи, принципи, способи, методи отримання нових знань щодо визначення стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій як складних гетерогенних, багаторівневих, поліфункціональних природних та соціально-просторових утворень.

О. І. Павлов з жовтня 2011 року очолює кафедру економіки промисловості Одеського національного технологічного університету. Сьогодні кафедра під його керівництвом перетворилася на важливий науково-освітній підрозділ університету, який стійко і збалансовано розвивається, проводить різнобічні теоретичні, прикладні наукові дослідження. Кафедра економіки промисловості співпрацює з промисловими, фінансовими, науково-дослідними установами. Висока професійна репутація і конкурентоспроможність випускників кафедри економіки промисловості на вітчизняному та зарубіжному ринку праці є підтвердженням високої якості освітніх послуг, що надаються професорсько-викладацьким складом кафедри й університету в цілому.

О. І. Павлов є одним із засновників і активних послідовників практичної реалізації фундаментального напрямку, пов'язаного з сільським розвитком в Україні. Він — автор понад 350 наукових праць, в тому числі 7 індивідуальних монографій та 6 навчальних посібників, два з яких мають гриф Міністерства освіти і науки України.

При науковому консультуванні та під науковим керівництвом О. І. Павлова захищено чотири докторських, одна кандидатська дисертації та одна дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» й ще одна рекомендована до захисту.

У своїх працях [1–4] О. І. Павлов обґрунтував фундаментальні наукові положення, пов'язані з визначенням сутності та суспільного призначення сільських територій, наголошучи на тому, що вони диференціюються за різними класифікаційними ознаками на певні різновиди та типи й відрізняються між собою за рівнем розвитку,

пріоритетними функціями. Так, оскільки типово сільські (аграрні) території характеризуються високою забезпеченістю земельними і трудовими ресурсами та наявністю сприятливих природних умов, для них ідеальною є аграрна модель господарювання. Її впровадження дасть можливість досягти одночасно кількох цілей розвитку: раціонального використання природних ресурсів, наповнення місцевих бюджетів, відтворення сільського господарства, удосконалення виробничої і соціальної інфраструктури, поліпшення життєвого рівня селян і в підсумку сприятиме не тільки розв'язанню продовольчої проблеми, а й подоланню міжгалузевих та міжрегіональних диспропорцій. Інша стратегія розвитку притаманна наступному різновиду сільських територій — сільським урбанізованим зонам та ареалам і «аграрним містам» (перехідні, «змішані» території), функції яких є неоднаковими. Так, перший ешелон урбанізованих зон і ареалів (приміська зона), що розташований на відстані до 40 км від міст, використовується переважно під житлову та промислову забудову і виконує розвантажувальну функцію. Тобто тут розміщуються зони відпочинку, торговельно-промислові бази, складські приміщення, транспортна інфраструктура, сміттєзвалища тощо. У межах другого (40–50 км) та третього (50–60 км) ешелонів приміської зони функціонують сільськогосподарські підприємства, які задовольняють потреби міського населення у свіжих швидкопсувних продуктах харчування. Виконання цієї функції безпосередньо залежить від особливостей розселення і раціонального використання трудових ресурсів, транспортно-географічної доступності до центру регіону, рівня інтенсифікації та індустріалізації сільського господарства, потужності переробної промисловості. До ареального типу належать села, розташовані навколо міських агломерацій, де існують умови для продуктивної зайнятості населення не тільки у сільському господарстві, а й у промислово-видобувній галузі та в оздоровчорекреаційних комплексах. «Аграрні міста» за формальною ознакою належать до категорії міських поселень, проте за своїм функціональним призначенням є центрами адміністративних районів, опорними пунктами розвитку сіл та комплексного обслуговування сільського населення. Перспективи їх розвитку пов'язані з розміщенням на їх базі високотехнологічних підприємств холдингового типу, які спеціалізуються на виробництві, заготівлі та реалізації продуктів харчування. Свою специфіку розвитку мають території зі спеціальним режимом функціонування (оздоровчорекреаційні,

гірські, прикордонні). Відмінність оздоровчо-рекреаційних територій полягає в наданні оздоровчих, туристичних та історико-культурних послуг. На гірських територіях, що відрізняються від інших складними умовами рельєфу та клімату, доцільно розвивати «зелений» туризм та вирощувати органічну тваринницьку продукцію, розміщувати підприємства деревопереробної промисловості. Розвиток прикордонних територій значною мірою залежить від дії екзогенного фактора — впливу суміжних територій інших держав. Тут доцільно сконцентрувати зусилля на розвитку транспортної, торговельної, виробничої інфраструктури, налагодженні тісного співробітництва у сфері сервісу. Деякі з територій зі спеціальним режимом функціонування, з огляду на їх вигідне географічне розташування, наявність природних та рекреаційних ресурсів, виробничої та соціальної інфраструктури, раціональний розподіл населення, здатні поєднувати виконання двох або трьох функцій як пріоритетних. Розгляд функцій різновидів сільських територій як пріоритетних свідчить про їх альтернативність та конкурентність у розрізі кожного з різновидів. Разом з тим, слід вести мову про певну спеціалізацію різновидів сільських територій на виконанні однієї з функцій. Так, якщо для типово сільських (аграрних) територій пріоритетною є сільськогосподарська функція, то для перехідних, «змішаних» територій — сервісно-обслуговуюча, а територій зі спеціальним режимом функціонування — оздоровчо-рекреаційна, переробна та торговельно-обслуговуюча.

Таким чином, обґрунтовані О. І. Павловим теоретико-методологічні засади розвитку сільських територій доцільно врахувати при розроблені стратегії розвитку цих природних та соціально-просторових утворень.

Дуже цінною у творчості вченого є зорієнтованість на новаторство в науці, практичне застосування наукових досліджень. Інноваційний порив — це постійна парадигма поведінки О. І. Павлова, який власними зусиллями і за підтримкою інших дослідників прокладає шлях новому в науці. Це твердження засновано на висновках, які випливають з нашої співпраці з професором О. І. Павловим у спеціалізованій вченій раді Одеського національного технологічного університету, проведеного аналізу його наукових публікацій та його учнів і власного моніторингу.

Олександр Іванович спрямовує свої зусилля на підтримку талановитої молоді, на розширення спектра їх наукових пошуків. Завзяття

і дух новаторства — це ті ознаки, що приваблюватимуть усіх, хто має можливість спілкуватися з О. І. Павловим, який відіграє вагому роль у розвитку та організації економічної науки.

Список використаних джерел

1. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 360 с.
2. Павлов О. І. Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 208 с.
3. Павлов О. І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 344 с.
4. Павлов О. І. Методологія визначення стратегічних пріоритетів розвитку сільських територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Випуск 3 (107). С. 370–378.

3.26. ЛАГОДІЄНКО В. В. ОЛЕКСАНДР ПАВЛОВ: ГОЛОВНІ СПРАВИ — ЩЕ ПОПЕРЕДУ

Олександр Павлов — визнаний вчений у галузі сталого розвитку економіки харчової промисловості, сільських територій, реструктуризації господарчих комплексів і регіональної економіки. Його наукові розробки та напрацювання лягли в основу становлення руралістики як міждисциплінарної наукової галузі, призначенням якої є наукове обґрунтування розширеного відтворення сільських територій як об'єкта рурального розвитку відповідно до їхніх базових функцій і життєво важливої соціальної місії.

Досягнення на ниві наукових досліджень дозволили Олександру Івановичу створити та очолити власну наукову школу «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності», виховати цілу плеяду учнів та послідовників. Це насамперед талановиті науковці й наукові колективи, які працюють над комплексною широковекторною науковою платформою з розробки, впровадження високоефективних механізмів сталого розвитку та безпеки агропродовольчої сфери України. Сьогодні професор Павлов та його учні своїми науковими дослідженнями і працею вкладають вагомий доробок у розбудову наукової сфери України, й далі нарощують науковий і кадровий потенціал Одеського національного технологічного університету (ОНТУ) та всієї агропро-

довольчої галузі держави. А окремі з них уже розпочали формування своїх наукових шкіл і колективів.

Олександр Іванович разом із аспірантами і докторантами й далі активно розвиває наукові напрями своєї наукової школи та працює над актуальними проблемами рурального розвитку. Це — новий перспективний науковий напрям досліджень, який має надзвичайну актуальність. За роки функціонування наукової школи Олександра Павлова опубліковано більше 500 наукових праць, що мають високий рівень індексації в наукометричних базах різних країн, а особисто автору належить понад 350 наукових публікацій. Наукові праці вченого, в яких відображено внесок у розвиток різних напрямів сучасної економіки, науково-практичні рекомендації відомі широкому колу економістів, фахівцям агропромислового виробництва, харчової промисловості, викладачам та студентам вищих навчальних закладів.

Професор О. І. Павлов багато років свої знання та напрацювання використовує для здійснення професійної експертизи наукових розробок молодих вчених як член спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій економічного профілю в ОНТУ. Його професіоналізм і мудрість у прийнятті рішень позитивно впливають на ефективну роботу спеціалізованої вченої ради. Олександр Іванович користується заслуженим авторитетом та повагою серед наукової спільноти України та далеко за її межами.

Незабаром, а саме 21 лютого Олександр Іванович Павлов відзначатиме своє 75-річчя. Науковці спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 та колектив кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі ОНТУ вітають ювіляра, бажають здоров'я та достатку, сил і натхнення, родинних гараздів та ще багато років плідної роботи!

3.27. ФЕДЧЕНКО Ю. С. ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ ПАВЛОВ: ЛЮДИНА З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ

Мабуть, сьогодні ви не зустрінете жодного співробітника в Одеському національному технологічному університеті, який не знав би Олександра Івановича Павлова — людину, яка є потужним науковцем, гарним оратором, керівником важливого структурного підрозділу (кафедра економіки промисловості), активним учасником університетського життя.

Професор О. І. Павлов очолює кафедру в університеті з 2011 року. Його талант спілкування з людьми, зацікавленість діяльністю інших підрозділів, комунікація та дружба з завідувачем кафедри вищої математики Віктором Михайловичем Кузаконем стала початком гарної співпраці між нашими структурними підрозділами. Розуміння важливості математичних методів в економічних дисциплінах, необхідність вчити студентів вмінню аналізувати та логічно мислити посилили цю співпрацю.

Якби мені запропонували схарактеризувати професора Павлова одним реченням, то я б зазначила, що це людина з активною життєвою позицією.

Вміти аналізувати ситуацію в цілому, надавати свої пропозиції щодо подолання проблем, зокрема антикризових заходів для забезпечення діяльності академії після завершення карантину проти поширення Covid-19 (засідання вченої ради 05.05.2020 року), бути активним членом спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій, планувати діяльність свого підрозділу — все це притаманно Олександру Івановичу і дуже гарно його характеризує.

Такі особистості належать до категорії сильних і мужніх людей, які не бояться вголос висловити свою позицію, точку зору та, за потреби, відстоювати її. З ними товаришувати легкою і складно водночас. Складно особливо тим, хто болісно реагує на критику, на існування іншої думки, інших поглядів, та легко тим, хто сприймає бачення, що відрізняється від свого чи певного кола спілкування, хто вважає будь-які такі зауваження порадами від досвідченої людини. Найважливішим і найціннішим є те, що Олександр Іванович завжди відкритий і чітко висловлює свою позицію.

Ознакою випускової кафедри є здійснення наукової, науково-дослідної роботи за певним напрямом, за профілем роботи структурного підрозділу. На кафедрі економіки промисловості з 2012 року діє наукова школа «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності», яку очолює професор О. І. Павлов. Ця школа об'єднує науковців різних поколінь, що колективно та плідно проводять дослідження з даної тематики.

Розвиток міжнародної співпраці, досягнення у сфері наукових досліджень, підготовка кадрів стали підґрунтям авторитету О. І. Павлова у колективі, серед наукової спільноти. Можна вести багато розмов, проводити дебати про наукові досягнення того чи іншого науковця

але, як на мене, варто звернути увагу на те, скільки учнів науковця пройшли етапи до отримання наукових ступенів та вчених звань. За час роботи вченим секретарем університету я стала свідком того, як потужно розвивається кадровий потенціал кафедри економіки промисловості. Захисти докторських дисертаційних робіт за декілька останніх років, під науковим консультуванням Павлова Олександра Івановича, таких науковців як Меліх Олена Олександрівна, Самофатова Вікторія Анатоліївна, Дідух Сергій Мирославович, Кулаковська Тетяна Анатоліївна та отримання ними вчених звань професорів зміцнили та збагатили не тільки кафедру економіки промисловості, а й інші структурні підрозділи університету. Інтелектуально-духовний потенціал професора О. І. Павлова і його непересічні організаторські здібності забезпечують гарну атмосферу в колективі, а значні наукові здобутки сприяють залученню талановитої молоді, яка бачить яскраві приклади кар'єрного успіху, що їх надихають.

Відданість О. І. Павлова справі відзначені Грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом (за вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки і освіти, плідну науково-педагогічну діяльність, високий професіоналізм)», довічною стипендією Кабінету Міністрів України за видатні заслуги у сфері вищої освіти, його обранням до складу провідних вчених Відділення аграрної економіки і продовольства Національної академії аграрних наук.

Користуючись нагодою, від імені членів кафедри фізико-математичних наук хочу привітати шановного Олександра Івановича Павлова з ювілеєм. Цінуємо Вас як особистість, що невпинно рухається вперед і веде свій колектив до досягнення нових вершин, як творчого і прекрасного педагога, що передає свій досвід студентській молоді, як патріота України, чиї наукові здобутки присвячені розвитку та процвітанню нашої країни.

Бажаємо Вам міцного здоров'я та багато років, наповнених щастям, корисними справами та оптимізмом! Розвитку і процвітанню науковій школі, цікавих творчих ідей, задумів і сил на їх реалізацію, нехай збережуться та сформуються нові традиції кафедри, що стануть запорукою нових звершень та досягнень.

3.28. **ШЕВЧЕНКО Г. А. ЛЮДИНА ЗНАЮЧА, ЗА СОКРАТОМ, Є МІРОЮ УСІХ РЕЧЕЙ**

Для мене такою людиною завжди був, є і буде Олександр Іванович Павлов.

Яскрава індивідуальність, сильна особистість, високий професіоналізм, багатогранність душі — кожна з цих якостей притаманні Олександру Івановичу. Але ж, на мій погляд, людинолюбство є основною рисою цього великого вченого і вчителя. Розумних людей багато, а ось поєднання високого інтелекту та великої доброти у нашому світі зустрічається не так часто. Саме ця гармонія і робить О. І. Павлова справжнім вчителем, наставником для багатьох молодих і не дуже молодих вчених нашого університету.

У статті О. І. Павлова [1, с. 78] є такі слова: «Оскільки ідея всебічного удосконалення сучасної людини набула вселенського значення, її системне дослідження потребує зосередження уваги вчених на міждисциплінарному підході...» І дійсно, сама постать О. І. Павлова як Людини, Громадянина, Вченого може слугувати взірцем для колег і здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Павлов О. І. Ніцшеанський образ надлюдини та сучасність. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Випуск 32. С. 74–79. URL: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i32.1029>.

3.29. **ДОВГАЛЬ О. В. НАУКОВЕЦЬ ІЗ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ**

У світі багато важливих і цікавих професій. Серед них і така вічна й невмируша як професія педагога-освітянина. Для мене особисто Олександр Іванович Павлов є науковцем з великої літери.

Він — надзвичайна людина, яка готова цілодобово займатися наукою задля розвитку нашої освіти, забезпечуючи її процвітання та конкурентоспроможність.

Але Олександр Іванович не лише фахівець з великої літери. Це ще й виняткова особистість, яка як магніт притягує до себе людей. Усі, хто потрапляє в коло його тяжіння, будуть обертатися в ньому завжди.

Ім'я талановитого вченого, вмілого організатора та наукового керівника добре відоме і в Україні, і за її межами. Доктор економічних

наук, професор, завідувач кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету, його перу належить понад 350 наукових публікацій, у тому числі 7 індивідуальних монографій та 9 у співавторстві, а також 6 навчальних посібників, два з яких — з грифом МОН. Відомий економіст-аграрник, один із засновників та активних послідовників практичної реалізації фундаментального наукового напрямку, пов'язаного із сільським розвитком в Україні. Олександр Іванович — провідний вчений Відділення аграрної економіки і продовольства НААН, член спеціалізованої вченої ради ОНТУ з захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, член редакційної колегії збірника наукових праць «Продовольчі ресурси» Інституту продовольчих ресурсів НААН України.

Увесь свій життєвий шлях Олександр Іванович присвятив науковим дослідженням з проблем сталого розвитку та безпеки агропродовольчої сфери України; еколого-соціо-економічного розвитку агропродовольчої сфери України; сільського розвитку та розвитку сільських територій; руралістики як теорії, методології та нового наукового напрямку; зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропродовольчої галузі; руралістичних засад брендингу сільських територій Південного регіону України; тенденцій розвитку цивілізацій у контексті глобалізації; основ інформаційно-аналітичної діяльності тощо.

Майже 15 років минуло з того часу, як я познайомилася з науковими працями Олександра Івановича. На той час я працювала над написанням дисертаційної роботи, і тоді мою увагу привернули його наукові публікації з проблематики, якою займалася й я.

Олександр Іванович справедливо вказує, що сільські території мають складну структурну будову, до якої входять населення, поселення, виробничо-господарський комплекс, виробнича та соціальна інфраструктура, землі та навколишнє природне середовище. Складність сільських територій, з точки зору О. І. Павлова, не обмежується їх полікомпонентною структурою. По-перше, вони диференціюються на певні типи за такими критеріями: ступінь ресурсозабезпеченості; вид і режим використання територій; політико-правовий статус; домінантна функція; рівень урбанізації; рівень розвитку; значення та масштаб функцій; етнічна ознака тощо. По-друге, сільські соціально-просторові утворення складаються з територій базового, районного, регіонального (обласного) і загальнодержавного рівнів, які співвідносяться між з собою за принципом «матрьошки».

Самовіддача і сміливість ідей Олександра Івановича завжди забезпечували досягнення поставлених цілей, спрямованих на розвиток нашої освіти і науки, їх процвітання і конкурентоспроможність.

Добре знають Олександра Івановича і в Миколаївському національному аграрному університеті, адже наукові праці, посібники, підручники є настільними книгами у викладачів кафедри економічної теорії і суспільних наук, здобувачів вищої освіти, які вивчають, досліджують проблеми сталого розвитку та безпеки агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів.

Неперевершений фахівець, талановита людина, приваблива і надзвичайна особистість, він живе і працює поруч з нами. І завдяки таким особистостям, як Олександр Іванович, світ стає добрішим і мудрішим.

Олександр Іванович має державні відзнаки: Грамоту Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом (за вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки і освіти, плідну науково-педагогічну діяльність, високий професіоналізм)», довічну стипендію Кабінету Міністрів України за видатні заслуги у сфері вищої освіти.

Він веде плідну роботу з молоддю, бере активну участь у підготовці кандидатів і докторів наук, атестації кадрів вищої кваліфікації.

Олександр Іванович Павлов для мене — це глиба людського духу, національної гідності, людяності. Я впевнена, що він ще багато зробить для розвитку нашої освіти і науки.

Олександр Іванович — це людина, яка завжди живе майбутнім, людина, яка готова продовжувати активно працювати над актуальними питаннями. Які б складні проблеми не висувало життя, якими складними не були б умови, він все одно шукає і знаходить інноваційний підхід до вирішення надскладних освітніх та наукових завдань, які постають перед країною в цілому, і перед агропродовольчою сферою зокрема.

Олександр Іванович має унікальну здатність вести за собою людей, об'єднувати їх, а й найголовніше — налаштовувати на вирішення важливих завдань. Безумовно, Олександр Іванович — особистість неординарна, урівноважений і впевнений в собі лідер. Триматися на такому високому рівні йому допомагають кілька принципів: загострене почуття відповідальності за справу, дотримання інтересів усіх учасників процесу, вміння приймати правильні рішення.

Мені імпонують його погляди на життя, його світовідчуття, його вміння розуміти людей і поважати їх. Я знаю його не тільки як професіонала, але і як людину могутнього інтелекту, широкої ерудиції, високої порядності, надійності та пунктуальності.

Ювілей — це час підбиття підсумків, але для Олександра Івановича як справжнього професіонала кордони часу схожі на горизонт: чим ближче до них підходиш, тим далі вони відсуваються. Саме таким має бути світогляд людини, що живе за законами любові до професії і несе добро людям.

Бажаю Олександру Івановичу активного довголіття, успішної реалізації всього задуманого, особистого щастя, мудрості, витримки, насаги, міцного здоров'я, родинного затишку та миру. Нехай тепло родинного вогнища завжди захищає Вас від життєвих негараздів, а майбутнє готує багато років, наповнених добрими подіями, здоров'ям, радістю і щастям!

3.30. ДЕМЧЕНКО О. В. СТАРШИЙ ТОВАРИШ, ДЕРЖАВНИК, НАУКОВЕЦЬ

Мав честь та нагоду познайомитись з професором Олександр Івановичем Павловим у 2022 році на засіданні спеціалізованої вченої ради Одеського національного технологічного університету під час та після захисту докторської дисертації. Щодо першого сприйняття його як експерта, то він мені здався не дуже «зручним» у цій ролі. За межами зали засідань спецради перед мною постала особа, а саме людина з глибокою душею, «великим серцем», з активною громадянською позицією, якій небайдуже все, що відбувається у навколишньому житті. Я відразу збагнув, що перебуваю під впливом не тільки мислителя, сильної особистості, а й відвертого співрозмовника, готового підтримати спілкування з будь-ким, але з питань вагомих за своїм суспільним значенням, а не пустопорожню балаканину. Після цього стало остаточно зрозуміло, що доктор економічних наук, професор О. І. Павлов в цьому житті не грає якісь умовні ролі, а є творцем всього корисного та цінного з загальнолюдської точки зору.

Невдовзі я дізнався, що Олександр Іванович є керівником робочої групи в університеті з підготовки докторів наук зі спеціальності 051 «Економіка», що безпосередньо мене зацікавило як майбутнього докторанта саме з цієї спеціальності.

Так мимоволі довелося поцікавитися колом особистих наукових інтересів професора Павлова. З великого списку наукових публікацій Олександра Івановича я передусім виділив для себе, з огляду на тему

свого дисертаційного дослідження, його праці, пов'язані із сільськими територіями, сільським розвитком, руралістикою, сталим та безпечним розвитком агропродовольчої сфери, інклюзивним розвитком громад та районів України.

Перелічені мною тематичні напрями наукової діяльності О. І. Павлова є не тільки вражаючими, а й сприймаються насправді такими, що принесуть користь нашій країні, яка має великий природний та агропродовольчий потенціал, у її повоєнному відновленні та подальшому економічному зростанні. При умові реалізації теоретичних положень та практичних рекомендацій, що випливають з наукової спадщини професора Павлова, значно кращим стане й життя українських громадян й передусім тих з них, що проживають на селі.

Особисто для мене, людини, яка значний відрізок життя присвятила проблемам села та розвитку підприємств аграрної сфери, наукові праці та практичний досвід професора О. І. Павлова мають велике значення у становленні як науковця.

Працюючи, людина стає розумнішою, красивішою, здоровішою, її люблять і поважають всі. Все в світі здобувається людською працею. Тому для мене Олександр Іванович — людина з великої літери, яка надиhaє інших своєю любов'ю до життя!

Дякую за те, що Ви знаходите у собі сили та час вислухати, підказати, вказати на помилки та допомогти досягти бажаних цілей.

3.31. ІСАЙКО С. С. О. І. ПАВЛОВ: ШЛЯХ ВІД БОКСЕРА ДО ВЧЕНОГО

Я познайомився з професором О. І. Павловим два роки тому, через нашого спільного знайомого, майстра спорту СРСР з боксу, більш відомого широкому українському загалу як экс-міністр оборони України — В. Г. Радецького. Було це на спортмайданчику Національного університету «Одеська юридична академія» під час проведення міжнародного боксерського турніру, присвяченого пам'яті відомого одесита — Б. Д. Літвака. При нашій першій зустрічі я пригадав про те, що багато років тому мої миколаївські колеги згадували про талановитого юнака, з яким вони на початку 1960-х років розпочинали заняття боксом у відомого тренера О. П. Григор'єва. Крім гарних фізичних даних Олександр убу притаманне дивне відчуття дистанції, намірів суперника, що давало йому можливість бути майже неушкодженим.

Цьому також сприяли миттєва реакція та володіння жорстким і різким ударом з обох рук.

Як свідчить сам Олександр, його боксерське майбутнє «поховав» його старший брат Микола — майстер спотру з цього виду спорту. Долучилися до цієї справи й батьки, які бачили молодшого сина лікарем або будь-ким за професією, тільки не спортсменом. Як вважають миколаївські знайомі Олександра, у нього був також футбольний та баскетбольний хист, свідченням чого є його иступи на міських змаганнях у складі збірних команд шкіл, в яких він навчався.

Сторінка боксерської біографії О. І. Павлова відображена у спеціальному виданні [1, с. 27, 232, 453], один з екземплярів якого знайшов своє місце серед експонатів Музею історії Одеського національного технологічного університету, студентська команда боксерів якого у 1960-ті роки посідала перші місця у Всесоюзних змаганнях спортивного товариства «Буревісник».

Наші зв'язки з О. І. Павловим отримали подальший розвиток в рамках засідань Ветеран-клубу «Боксерське братство». Під час одного з них Олександр Іванович подарував мені свою нову книгу [2], зі змістом якої я з задоволенням ознайомився. Як не дивно, але це у мене зайняло зовсім небагато часу. Мені важко судити про наукові здобутки професора О. І. Павлова як економіста, а от щодо нарису, присвяченого нашій недавній історії, впевнений, що незважаючи на науково-популярний жанр книги, вона насправді є глибоким історико-політичним дослідженням з багатою джерельною базою, а її автор постає як талановитий письменник та сміливий за своїми поглядами вчений і громадянин. Читач в цьому нарисі знайде для себе нові підходи до розуміння минулого та майбутнього своєї Батківщини.

З нашого спілкування я зробив висновок про те, що Олександр Іванович однаковою мірою вважає себе одночасно миколаєвцем і одеситом.

Федерація боксу Одеської області пишається тим, що в Одесі мешкає та працює без перебільшення непересічна особистість — боксер та професор Олександр Іванович Павлов. Напередодні його ювілею бажаю йому міцного здоров'я та подальших зрешень у всіх сферах життєдіяльності. Впевнений, що ми будемо мати нагоду ознайомитися ще не з однією книгою О. І. Павлова.

3.32. *ВАРАКУТА Д. А. ПРОФЕСОР О. І. ПАВЛОВ — МІЙ КОЛЕГА ЗА ФУТБОЛЬНИМИ УПОДОБАННЯМИ*

Професор Олександр Іванович Павлов не досяг високих вершин у футболі, яких намагаюсь досягти особисто я. Я так само не буду академічним професором, хоча хочу стати ним у футбольному сенсі. У кожного з нас — свій вибір життєвого шляху. Але нас об'єднує прагнення до самоудосконалення. Як я зрозумів після спілкування з Олександром Івановичем, саме цю рису він найбільше цінує у студентах.

Вийшло так, що ще до студентських років я виявив здібності у футболі, присвятивши чимало часу заняттям у дитячо-юнацьких спеціалізованих спортивних школах — спочатку у рідному Херсоні, а потім у Миколаєві та Одесі. З цієї причини у мене, як і в інших студентів-спортсменів, накопичувалася академічна заборгованість. Не стала виключенням навчальна дисципліна «Державне та регіональне управління», яку викладав професор О. І. Павлов. Перед тим як розпочати процес «закриття» цього предмету, я дізнався з різних джерел, що викладач цієї дисципліни вкрай негативно ставиться до використання студентством такої термінології, коли мова має йти про демонстрування знань, отриманих у процесі опрацювання відповідних наукових та навчально-методичних джерел. Тому до нашої першої фахової зустрічі з поважним професором я психологічно був підготовлений.

Перетнувши поріг службового кабінету професора О. І. Павлова, я побачив вже немолоду, але міцної спортивної статури людину. Але ще більше мене вразила обізнаність викладача з футбольної теми. А з фрагменту моєї спортивної біографії, пов'язаної з миколаївською юнацькою спеціалізованою школою, яка повернула його до власних дитячо-юнацьких футбольних спогадів, я зрозумів з переліку прізвищ його колишніх партнерів, що мій співрозмовник пожертвував футбольним талантом заради інших життєвих пріоритетів.

Наприкінці нашої бесіди, після консультування та надання завдань, Олександр Іванович зазначив, що я у нього не перший студент з відомим серед палких вболівальників футбольним прізвищем, згадавши при цьому моїх колег — Владислава Бабогло та Ігора Яворського.

Під час другої нашої зустрічі з професором О. І. Павловим мені нічого не залишалось як спростувати правдивість відомої байки про двох маминих синів, один з яких був футболістом.

Тому не дивно, що після закінчення університету наші відносини знайшли своє продовження на футбольному ґрунті. Моя перша поява у стартовому складі «Чорноморця» не залишилася поза увагою Олександра Івановича. Кожного разу після закінчення гри він підтримує мене як молодого голкіпера, надаючи цінні професійні поради.

Не так давно у телефонній розмові Олександр Іванович поцікавився справами команди та моїми особистими у міжсезонний період. Запитав і про мої подальші плани щодо навчання, зауваживши, що був би радий бачити мене наступного року серед майбутніх магістрантів кафедри економіки промисловості.

Я, в свою чергу, теж поцікавився життєвими планами професора О. І. Павлова. З його відповіді я дізнався про дві важливі очікувані події у житті Олександра Івановича: 70-річчя кафедри та його 75-річчя, до яких колеги готують видання книжок. Вирішив відгукнутися на ці події також і я.

Вдамся до певної аналогії, характеризуючи професійне ставлення Олександра Івановича до справи свого життя. Якщо я намагаюся міцно тримати в своїх руках м'яча, так само і професор О. І. Павлов не тільки постійно тримає свої руки на пульсі життя родини, університету, країни, а й долучає до орбіти свого благодатного впливу нові покоління співвітчизників.

Напередодні 75-річчя Олександра Івановича Павлова хочу поважний та світлий людині порадити не приділяти уваги першій сторінці свого паспорту й всупереч складнощам нашого суспільного буття так впевнено рухатися і далі по життєвій стежині.

3.33. *НИКІТИНА А. Г.* ПРОФЕСОР О. І. ПАВЛОВ — ПРИКЛАД ВИСОКОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ТА НЕВИЧЕРПНОЇ ЕНЕРГІЇ

Маю велике задоволення поділитися своїми враженнями від процесу навчання в університеті та отриманні якісних знань, професійних навичок, в якому ключову роль відіграв завідувач кафедри економіки промисловості професор О. І. Павлов. Його ім'я стало символом високого професіоналізму та невичерпної енергії у світі економічних наук.

Олександр Іванович Павлов — це викладач, який перевершив усі мої найкращі очікування. Його глибокі знання економіки поєднуються з чіткістю та доступністю викладення матеріалу. Він може

роз'яснити складні наукові концепції так, що студенти не тільки з розумінням ставляться до засвоєння самих знань, а й до способу їх видобування.

Він вміє надихати на самостійне дослідження і розвиток студентів. Його відмінна властивість — застосовувати теорію до практики, надаючи заняттям життєву значущість. Такий підхід не лише збагачує теоретичне розуміння предмету, але й готує студентів до викликів сучасного світу.

Олександр Іванович не тільки добре навчає, але й створює унікальну атмосферу для розвитку критичного мислення. Він підтримує відкрите обговорення та активну участь студентів, роблячи кожную лекцію захоплюючою і продуктивною.

Не менш важливою складовою його педагогічної майстерності є його здатність формулювати оригінальні та важливі висновки. Олександр Іванович розкриває перед студентами неймовірний світ економіки, надаючи можливість не лише засвоїти інформацію, але і захопитися в неї. Навіть ті студенти, які ніколи не цікавились економікою, завжди згадують приклади та обговорення разом з Олександром Івановичем складного навчального матеріалу з предмету «Глобальна економіка».

Для мене Олександр Іванович — ще й письменник, який несе у собі дар слова та здатність привертати увагу читача. Його методологія розкриття змісту монографії «Идентификация и классификация сельских территорий: теория, методология, практика» залишає таке враження, що читач не просто має справу з науковим дослідженням, але і здійснює разом з її автором своєрідну подорож у світ знань.

Також мною була опрацьована монографія, авторами якої є викладачі кафедри економіки промисловості, а її науковим редактором та ключовим автором професор О. І. Павлов. Ця книга, що має назву «Зовнішньоекономічна діяльність України в системі глобальних конкурентних відносин: агропродовольчий вимір», не лише надає глибоке розуміння того, як Україна впливає на світові ринки та як глобальні тенденції впливають на нашу країну, але й доводить конкурентоспроможність вітчизняного агропродовольчого виробництва.

Майстерне викладання навчальних дисциплін, письменницький хист та наукова глибина знань Олександра Івановича відіграють головну роль в освітньому процесі на шляху оволодіння студентами сучасними і вкрай важливими для них знаннями.

Олександр Іванович є джерелом невичерпного натхнення для своїх учнів, колег та всіх читачів його книг. Тим самим він розвиває та науково забезпечує підтримання економічних знань на належному рівні, розкриваючи тенденції розвитку цієї важливої сфери діяльності людства.

Велика та найщиріша вдячність за Вашу відданість та професіоналізм, які Ви вносите в інтелектуальний розвиток студентів. Ваша відданість професії та високий рівень компетентності роблять Вас ідеальним наставником для тих, хто прагне глибокого розуміння економіки, і не тільки її. Я пишаюсь тим, що мала можливість бути Вашою студенткою, і вірю, що наслідки Вашого впливу на моє навчання та професійне становлення залишаться зі мною протягом усього мого життя.

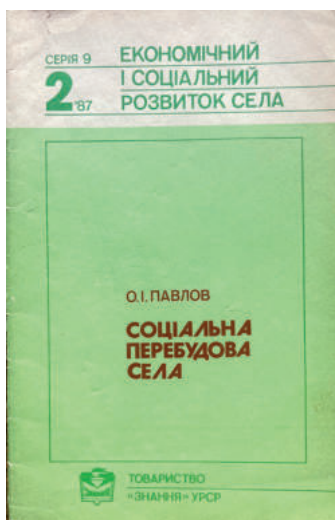
Частина четверта

ВІДОБРАЖЕННЯ БІОГРАФІЧНИХ ВІХ ЛЮДИНИ З АКТИВНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ

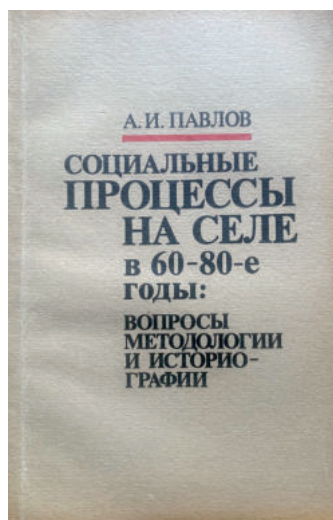
4.1. КНИЖКИ — ДЖЕРЕЛО ЗНАНЬ ТА ДУХОВНЕ БАГАТСТВО

4.1.1. Фото обкладинок книжок

З представлених двадцяти дев'яти книжок десять припадають на період до 2012 року, інші — на час роботи О. І. Павлова в Одеському національному технологічному університеті. Зокрема серед них — сім монографій, з яких чотири є виданими за участю та науковою редакцією завідувача кафедри економіки промисловості. Інші дванадцять — це матеріали наукових симпозіумів, конференцій, колоквіумів та семінарів.

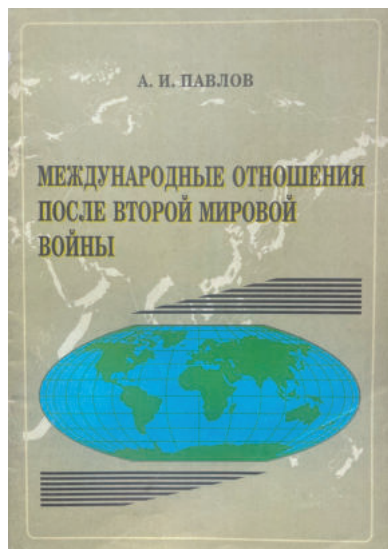
Соціальна перебудова села

Социальные процессы на селе в 60—80-е годы: вопросы методологии и историографии

Германский вопрос: содержание и основные этапы развития (1941—1990)

Международные отношения после Второй мировой войны

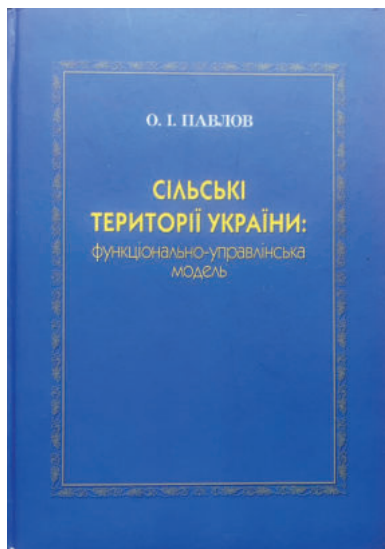
Національно-визвольні та соціальні рухи в Україні: 1917—1920 рр.

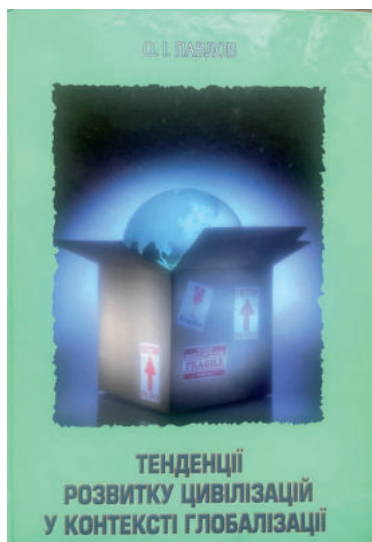
Сільські території України: історична трансформація парадигми управління

Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління

Сільські території України: функціонально-управлінська модель

Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації

Основи інформаційно-аналітичної діяльності

Економічні та управлінські аспекти розвитку підприємств харчової промисловості

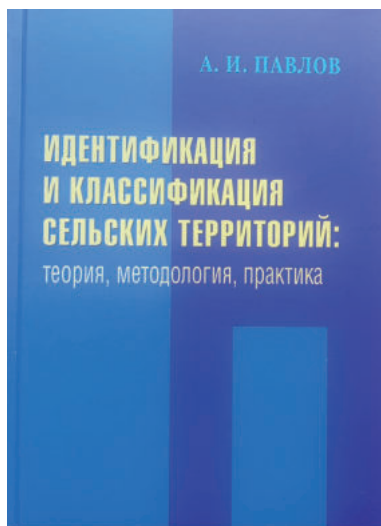
Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів

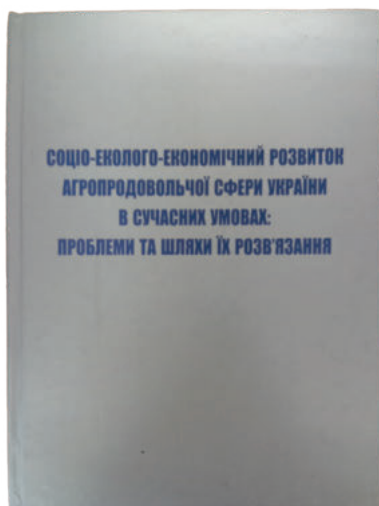
Сучасні тенденції розвитку економіки підприємства, її програмне, методичне та наукове забезпечення

Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості

Идентификация и классификация сельских территорий: теория, методология, практика

Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України: проблеми та шляхи їх розв'язання

Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України в умовах соціально-економічної та політичної нестабільності

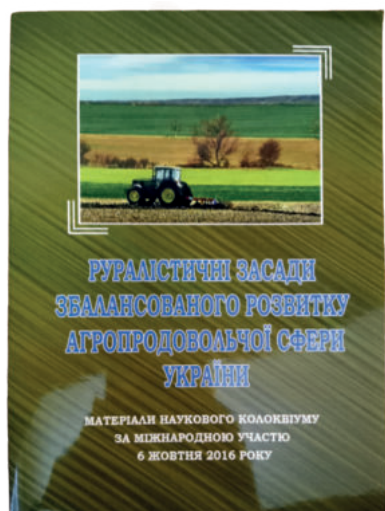
Проблеми сталого розвитку агропродовольчої сфери в сучасних умовах та шляхи їх розв'язання

Соціальна, поведінкова, адаптивна економіка: теорія та практика

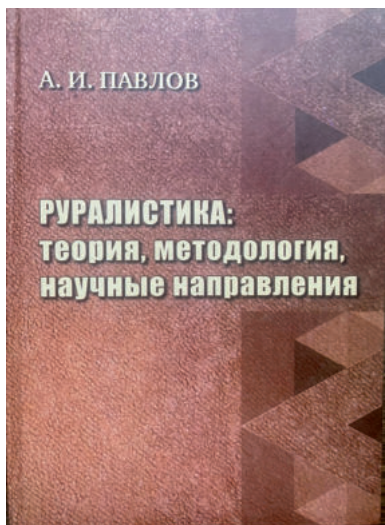
Економіка як соціальна, поведінкова навчальна та наукова дисципліна

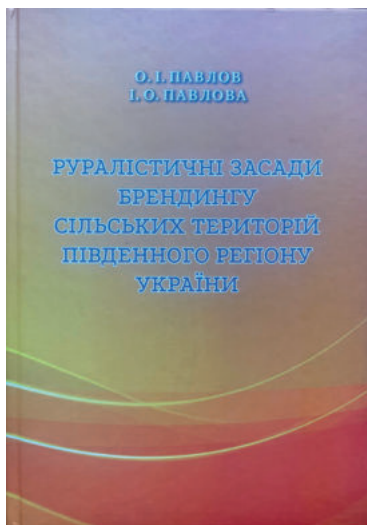
Руралістичні засади збалансованого розвитку агропродовольчої сфери України

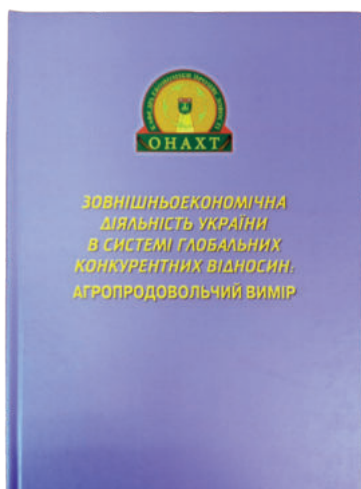
Адаптивні стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу

Руралистика: теория, методология, научные направления

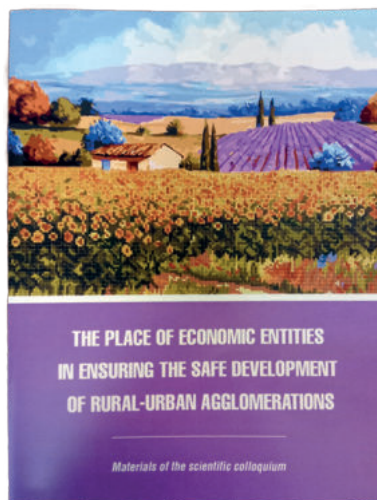
Руралістичні засади брендингу сільських територій Південного регіону України

Зовнішньоекономічна діяльність України в системі глобальних конкурентних відносин: агропродовольчий вимір

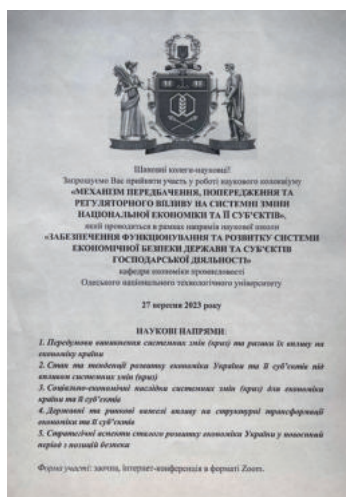
Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль

The place of economic entities in ensuring the safe development of rural-urban agglomerations

Агропродовольчий сектор України в період війни: виклики та перспективи

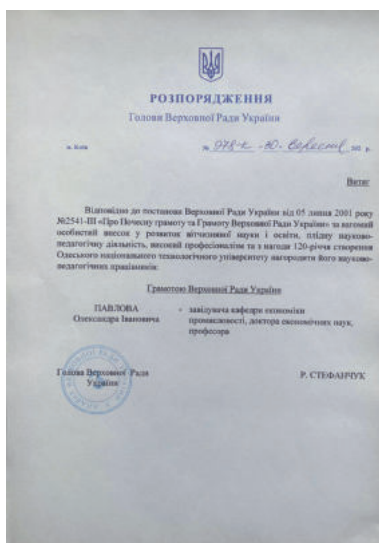

Механізм передбачення, попередження та регуляторного впливу на системні зміни національної економіки та її суб'єктів

4.2. НАГОРОДИ ТА ВІДЗНАКИ

4.2.2. Фотокопії нагород та відзнак

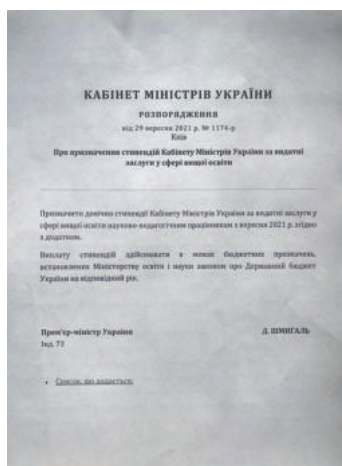
О. І. Павлов, як людина з активною життєвою позицією, неодноразово був удостоєний нагород та відзнак державних та наукових установ, громадських організацій, керівництва Одеського національного технологічного університету. Як і будь-яка небайдужа людина, що постійно переймається справами свого колективу, він виконує належним чином свої службові та громадські обов'язки тому, що це є його життєвим правилом. Більшість нагород та відзнак Олександр Іванович отримав саме за період роботи в Одеському національному технологічному університеті, причому найбільш вагомі — за останні три роки. Проте лише Грамота Верховної Ради України, якою він був нагороджений у 2022 році, є приуроченою до ювілейної дати в історії університету.

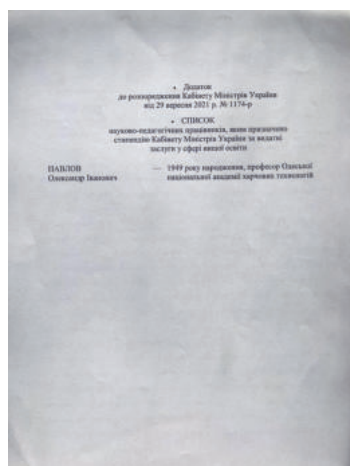
Копія розпорядження Голови Верховної Ради України про нагородження
О. І. Павлова Грамотою Верховної Ради України

Грамота Верховної Ради України та відповідний знак

Копія розпорядження Кабінету Міністрів України про призначення О. І. Павлову довічної стипендії Кабінету Міністрів України за видатні заслуги в сфері вищої освіти

Копія додатку до розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 року № 1174-р

Копія Рішення загальних зборів Відділення аграрної економіки і продовольства НААН про обрання О. І. Павлова до складу провідних вчених Відділення аграрної економіки і продовольства НААН

Грамота Південного наукового центру НАН України і Міністерства освіти і науки України, якою нагороджено О. І. Павлова

Почесна грамота Департаменту екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації, якою нагороджено О. І. Павлова

Універсал про ушанування О. І. Павлова орденом «Архистратига Михайла»

Орден «Архистратига Михаїла»

Почесна відзнака «25 років незалежності України», якою О. І. Павлов удостоєний Організаційним комітетом загальнонаціонального конкурсу «Українська мова — мова єднання»

4.3. 75 РОКІВ ЖИТТЄВИХ МИТТЄВОСТЕЙ КРІЗЬ ЛІНЗУ ФОТООБ'ЄКТИВУ

4.3.1. В родинному колі

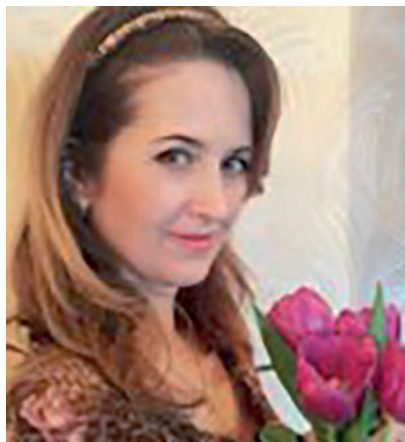
Ця частина нарису, що представлена фотографіями, які відзеркалюють життєві миттєвості перебування ювіляра в колі найрідніших людей, крім ключових моментів біографічного наративу, розкриває сімейні умови формування особистості, дозволяє виявити їх вплив на людську долю. Разом з тим, родинне коло — це певною мірою святая святих, коло сімейних інтимних відносин, до якого долучені найдорожчі люди, а просто спостерігачам шлях до нього є закритим. Судячи з кількості представлених в нарисі фото з особистого життя О. І. Павлова, він не вважає за потрібне його висвітлювати в деталях. Однак читач дізнається, що Олександр Іванович — один з двох синів та доньки його батьків, з часом сам став батьком двох чарівних доньок та має зовні схожого на свого діда онука.

Разом з батьками, сестрою Надією та братом Миколою, місто Миколаїв, 1958 рік

Народження нової сім'ї, місто Миколаїв, 1973 рік

Старша донька Тетяна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Молодша донька Ірина, кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу та рекреації, докторант Одеського національного технологічного університету

Онук Олександр, аспірант кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету

У семейному колі, місто Одеса, 2006 рік

З дружиною Людмилою в день її 65-річчя, місто Одеса, 2018 рік

Дружина Людмила в день свого 70-річчя, за місяць до Золотого весілля, місто Одеса, 2023 рік

4.3.2. На малій Батьківщині

З огляду на суб'єктно-предметну сутність історико-біографічного нарису про О. І. Павлова як людину, вченого та громадянина, було б не виправданим сподіватися на наявність фотогалереї, що засвідчувала б віхи його біографії дитячого періоду. Нестача фотографій підліткового віку пояснюється, з одного боку, відсутністю у більшості радянських людей звички фіксувати на фотоплівку усі подробиці свого життя та втратою, зі слів Олександра Івановича, частини сімейного архіву, яка залишалася в квартирі батьків. Але ми маємо можливість ознайомитися з тим, як О. І. Павлов виглядав у старших класах, під час навчання в Миколаївському медичному училищі, а також після його повернення до рідних пенат, коли він став викладачем Миколаївського кораблебудівного інституту імені С. О. Макарова.

О. Павлов (крайній справа) серед однокласників ЗОШ № 35, місто Миколаїв, 1966 рік

Біля ЗОШ № 35 напередодні випускного вечора, місто Миколаїв, 1966 рік

Разом з одногрупниками І. Пальцевим (справа) та Ю. Тимофеевим (зліва)
на подвір'ї Миколаївського медичного училища, 1967 рік

З одногрупником Ю. Тимофеевим
на подвір'ї Миколаївського медич-
ного училища, 1967 рік

Учень спецгрупи О. Павлов
на подвір'ї Миколаївського медич-
ного училища, 1968 рік

Поряд з О. Юрченком під час занять в Миколаївському медичному училищі,
1968 рік

Перед початком занять зі студентами Миколаївського кораблебудівного інституту імені адмірала С. О. Макарова (за спиною — стадіон «Суднобудівник»), 1977 рік

О. Павлов (другий справа) з колегами під час проведення теоретичного семінару, Миколаївський кораблебудівний інститут імені адмірала С. О. Макарова, 1978 рік

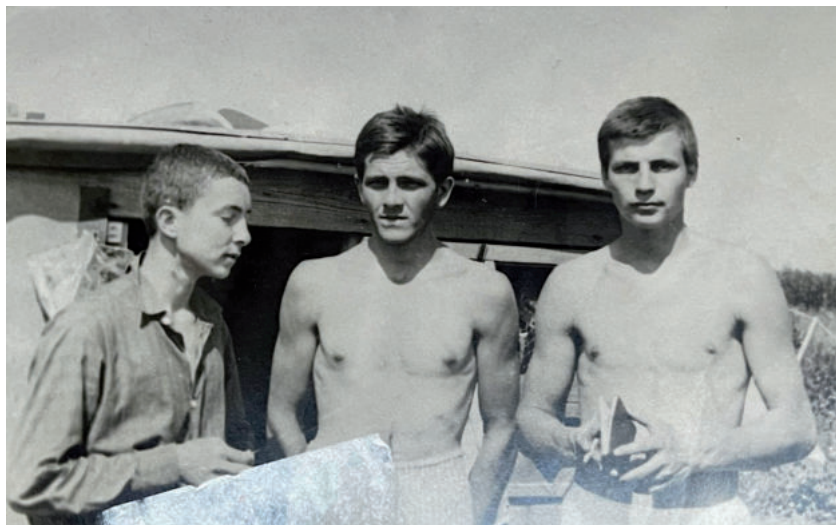
Після легкоатлетичного кросу зі студентами Миколаївського кораблебудівного інституту імені адмірала С. О. Макарова, 1978 рік

4.3.3. В Одеський період

Враховуючи, що більша частина життєвого шляху Олександра Івановича припадає на місто Одесу та Одеську область, цілком очікуваною є така велика кількість фотографій, які відбивають цей період його біографії. Це — роки навчання в Одеському державному університеті імені І. І. Мечникова, період перебування на комсомольській та партійній роботі в Комінтернівському та Іванівському районах, місті Одесі, викладання в Одеському обласному інституті удосконалення вчителів, Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, Одеському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України та понад дванадцять останніх років в Одеському національному технологічному університеті, де О. І. Павлов повною мірою проявив себе як яскравий дослідник та вмілий керівник.

О. Павлов (крайній справа) — гравець волейбольної команди історичного факультету Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, спорт-комплекс, 1969 рік

Під час перебування на студентській археологічній практиці з однокурсниками С. Дворяніновим та Ю. Косиловим, Баштанський район Миколаївської області, 1969 рік

Під час перебування на студентській археологічній практиці з однокурсниками С. Будзарем та Ю. Косиловим, Баштанський район Миколаївської області, 1969 рік

Під час зйомок фільму «Рустам і Сухроб» з однокурсником Є. Храмченковим на руках, Білгород-Дністровський район Одеської області, 1971 рік

О. Павлов (зліва) — під час тренувального футбольного матчу на стадіоні Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, 1972 рік

О. Павлов (другий справа) перед виходом на футбольне поле у складі збірної команди Комінтернівського району Одеської області, 1974 рік

О. Павлов (справа) під час товариського поєдинку з боксером з міста Одеси в День фізкультурника, селище Комінтернівське Одеської області, 1974 рік

У вільний час, Одеса, 1982 рік

Під час весілля однокурсника поряд з Ю. Косиловим та Є. Храмченковим,
місто Одеса (Чорноморка), 1982 рік

Зліва від О. Павлова його партнер по юнацькій футбольній команді ДСШ
№ 3 міста Миколаєва, на той момент гравець ветеранської збірної СРСР
О. Авер'янов, селище Іванівка Одеської області, 1983 рік

О. Павлов (крайній справа) під час зустрічі з однокурсниками з нагоди 10-річчя закінчення Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, Одеса, 1983 рік

Справа від О. Павлова — Герой Радянського Союзу, професор Одеського державного університету імені І. І. Мечникова М. М. Якупов, Одеса. 1983 рік

Напередодні призначення на посаду
лектора Одеського ОК КПУ, селище
Іванівка Одеської області, 1984 рік

О. Павлов (другий справа у другому ряду) перед початком футбольного матчу
збірних ветеранських команд північних та південних районів Одещини у День
фізкультурника, місто Білгород-Дністровський Одеської області, 1991 рік

О. Павлов (шостий зліва у другому ряду) після закінчення футбольного матчу збірних ветеранських команд північних та південних районів Одещини у День фізкультурника, місто Білгород-Дністровський Одеської області, 1991 рік

Перед Одеським оперним театром разом з професором Г. О. Герасименком, 1991 рік

О. Павлов (крайній справа) у колі приятелів, село Сухий Ліман Одеської області, 1998 рік

Над трасою здоров'я, Одеське узбережжя, 1998 рік

О. Павлов (крайній зліва у другому ряду) з колегами по Одеському обласному інституту удосконалення вчителів, місто Одеса, 1998 рік

О. Павлов разом з однокурсником, професором О. Дьомінім під час святкової зустрічі друзів, місто Одеса, 2000 рік

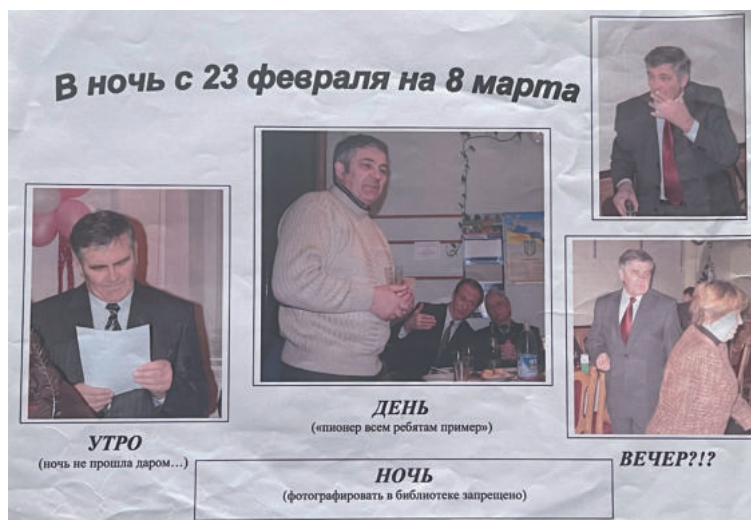
О. Павлов (по центру останнього ряду) з вчителями історії, Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, місто Одеса, 2001 рік

Після обговорення дисертаційної роботи аспіранта, викладацька кафедри нової та новітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 2003 рік

З приятелем, «афганцем» М. Пустовітом, Малиновський ринок, місто Одеса, 2005 рік

Під час святкових заходів, Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, 2005 рік

О. Павлов (по центру) під час представлення факультетських команд викладачів на спортивному святі, присвяченому закриттю сезону, база відпочинку Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Чорноморка), 2008 рік

О. Павлов (третій зліва) у складі команди викладачів історичного факультету з футболу та баскетболу на спортивному святі, присвяченому закриттю сезону, база відпочинку Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Чорноморка), 2008 рік

О. Павлов (по центру останнього ряду) після завершення спортивного свята, присвяченого закриттю сезону, база відпочинку Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Чорноморка), 2008 рік

Вже «осінь», 2009 рік

Професор записами не користується під час виступу на вченій раді Одеської національної академії харчових технологій, аудиторія Б-210, 2012 рік

Про наболіле на вченій раді Одеської національної академії харчових технологій, аудиторія Б-210, 2012 рік

Під час відзначення 61-річчя кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, аудиторія А-416, 2015 рік

Привітання старшого викладача кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій С. В. Малахової, аудиторія А- 416, 2015 рік

Після захисту кваліфікаційних бакалаврських робіт, Одеська національна академія харчових технологій, аудиторія А-414, 2016 рік

О. Павлов (крайній справа) під час святкування ювілею однокурсника, місто Одеса, 2016 рік

В день кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, аудиторія А-416, 2017 рік

Під час святкування 63-ї річниці кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, аудиторія А-416, 2017 рік

О. Павлов (по центру) під час проведення наукового симпозиуму, Одеська національна академія харчових технологій, аудиторія А-234, 2017 рік

В день кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій з майбутніми аспірантками В. Мініною та Т. Федоровою, аудиторія А-416, 2018 рік

Під час привітання старшого лаборанта кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій Е. П. Татарік з ювілеєм, викладацька, А-413, 2018 рік

З думкою про те, що на робочому столі вистачає місця для нових книг, Одеська національна академія харчових технологій, кабінет А-409, 2019 рік

З заступником директора фірми «Гармаш» А. Куліковим під час його лекції для студентів кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, аудиторія А-414, 2019 рік

О. Павлов (шостий справа) серед співробітників та аспірантів кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій під час святкування її 65-річчя, 2019 рік

В кабінеті завідувача кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, А-409, 2019 рік

З книгами на робочому столі про академіка В. Юрчишина, Одеська національна академія харчових технологій, А-409, 2019 рік

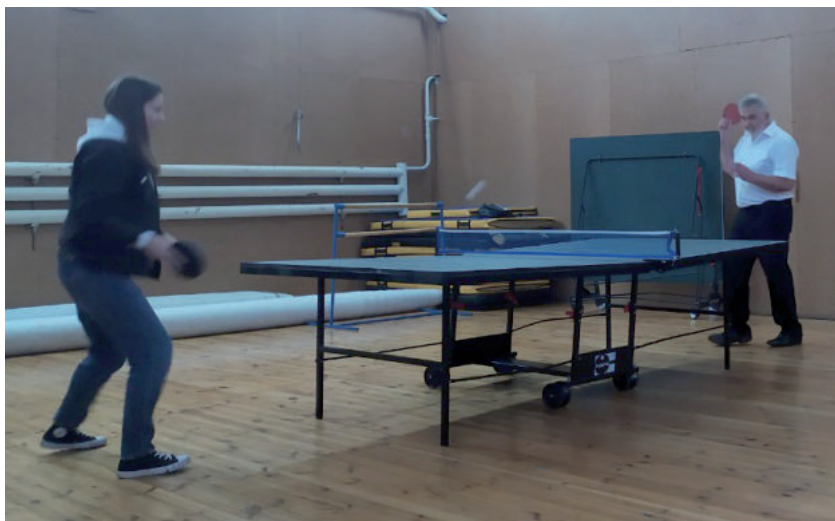
У кабінеті завідувача кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, з авторефератом дисертації, яку належить експертувати, А-409, 2019 рік

Біля полиці з нагородами за здобутки кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, А-409, 2019 рік

Вручення монографії за авторством викладачів кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій студентці-відмінниці В. Аун, аудиторія А-416, 2020 рік

О. Павлов під час спортивного змагання, присвяченого 66-річчю кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, спорткомплекс, 2020 рік

Перед початком баскетбольного матчу в день 66-ї річниці кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, спорт-комплекс, 2020 рік

Напередодні спортивного змагання зі студентами, спорткомплекс Одеської національної академії харчових технологій, 2020 рік

Перед виконанням штрафних кидків, спорткомплекс Одеської національної академії харчових технологій, 2020 рік

О. Павлов (крайній зліва, поряд з майстром спорту СРСР з боксу, експертом оборони України В. Радєцьким) серед гостей боксерського турніру, присвяченому пам'яті Б. Литвака, Національний університет «Одеська юридична академія», 2021 рік

В Одеському клубі «Боксерське братство», 2021 рік

Поряд з олімпійським чемпіоном з кульової стрільби Я. Железняком
в Одеському клубі «Боксерське братство», 2021 рік

Важко повірити в те, що це був ветеранський удар, під час футбольного матчу у спорткомплексі Одеської національної академії харчових технологій, 2021 рік

Разом зі студентами, аспірантами та співробітниками кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, після баскетбольного матчу в дні святкування її 67-річчя, спорткомплекс, 2021 рік

О. Павлов (крайній зліва) разом з ветеранами одеського боксу С. Горикінім і С. Ісайком, Одеський національний технологічний університет, 2022 рік

4.3.4. На віддаленні від домівки

Фотоплівка зафіксувала також життєві віхи ювіляра, пов'язані з тими чи іншими періодами його життя, проведеними на віддаленні від домівки. Це перебування на військовій службі, а також відвідування зарубіжних країн, загальна кількість яких, за приблизними підрахунками Олександра Івановича, складає понад три десятки, що безумовно збагатило його досвід не лише як людини, а й як різнопланового дослідника. І все ж таки для читача найбільший пізнавальний інтерес має його участь у різного роду наукових конференціях як в Україні, так і поза її межами. Тут представлені зокрема фотосвідчення його виступів на міжнародних науково-практичних конференціях в Інституті економіки сільського господарства і продовольства Польщі та в Інституті аграрної економіки Болгарії, які професор О. І. Павлов відвідав на запрошення зарубіжних колег.

На набережній річки Мойки, 1972 рік

Хоча й старший лейтенант, але хлопець молодий, 1975 рік

Під час перебування з курсантами на святкуванні Дня 8 березня, 1976 рік

З лейтенантом О. Сухачьовим, 1976 рік

В місті Карлові Вари (Чехословаччина) під час туристичної подорожі, 1987 рік

В центрі міста Карлові Вари (Чехословаччина) під час туристичної подорожі, 1987 рік

Перед музеєм Г. Димитрова у місті Лейпцигу (Німецька Демократична Республіка) під час туристичної подорожі, 1987 рік

О. Павлов (по центру останнього ряду) під час перебування на науково-практичній конференції в Миколаївському комплексі Одеської юридичної академії, 2006 рік

О. Павлов (третій зліва у третьому ряду) під час перебування на Міжнародній науково-практичній конференції в Національному університеті водного господарства та природокористування, місто Рівне, 2010 рік

О. Павлов (крайній справа) разом з колегами та академіком НААН України В. Юрчишиним в день його 90-річчя, місто Київ, 2015 рік

О. Павлов (п'ятий зліва) під час перебування у складі журі Всеукраїнської студентської олімпіади з економіки підприємства, місто Полтава, 2015 рік

Під час Середземноморського круїзу з дружиною Людмилою, 2015 рік

Під час перебування на Міжнародній науково-практичній конференції у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, 2016 рік

Під час виступу на Міжнародній науково-практичній конференції в Інституті економіки сільського господарства і продовольства Польщі, місто Варшава, 2016 рік

Павлов (крайній справа) під час перебування на Міжнародній науково-практичній конференції в Інституті економіки сільського господарства і продовольства Польщі, місто Варшава, 2016 рік

О. Павлов (на передньому плані) в залі проведення Міжнародній науково-практичній конференції в Інституті економіки сільського господарства і продовольства Польщі, місто Варшава, 2016 рік

Під час виступу на міжнародній науково-практичній конференції в Інституті аграрної економіки Болгарії, місто Софія, 2019 рік

Частина п'ята

**ДВНАДЦЯТЬ «С» ЛЮДИНИ З АКТИВНОЮ
ЖИТТЄВОЮ ПОЗИЦІЄЮ****ПЕРШЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО РОДИННИХ
ОБОВ'ЯЗКІВ І ЗВ'ЯЗКІВ**

Спочатку про ставлення до найближчих, тих, хто дав життя — мами — Ольги Онисимівни і батька — Івана Івановича. Час мого народження, а я був другою дитиною у сім'ї, припав на важкий післявоєнний період. За рівнем матеріального достатку наша сім'я була типовою для суспільства того часу, ідеалом якого було досягнення соціальної справедливості та рівності (фактично — рівності у бідності) та формування у свідомості людей впевненості у завтрашньому дні. Проте ми ніколи не відчували нестачі у якісному харчуванні або у задоволенні базових потреб матеріального характеру. І в студентські роки я завжди отримував батьківську матеріальну підтримку, що давало мені можливість зосереджуватися виключно на навчанні та саморозвитку. Але людське щастя — категорія не матеріальна. Воно — у наявності духовних начал, які закладають духовне підґрунтя особистості, у відчутті творення добра, потреби нести його у навколишній світ. В цьому сенсі у мене було з кого брати приклад: батько пройшов важкими шляхами двох війн, починаючи з фінської й закінчуючи Великою Вітчизняною. Я формувався як особистість не тільки на книжках, й на спогадах батька про воєнне лихолиття, героїзм його побратимів. Від нього — в мене не тільки міцна статура, але і наполегливість, завзятість у досягненні мети й балакучість. Мама ще до війни почала працювати акушеркою, а після народження третьої дитини — сестри Надії, перейшла на посаду медичної сестри. Прямоту, відвертість, загострене відчуття соціальної справедливості, відповідальності я наслідував від мами. Мій 84-річний старший брат Микола теж свого часу долучився до мого становлення як людини. Проте окремої уваги заслуговує мабуть мій головний «тіньовий» наставник — дід по батьковій лінії — Іван Прокопович (відважний кавалерист та великий шанувальник коней), у якого було десятеро дітей; три вродливі та хазяйновиті доньки та семеро могутніх, розумних і добрих синів. За героїзм, проявлений в

роки Першої світової війни, дід був нагороджений двома Георгіївськими хрестами. До початку 1930-х років він був заможною людиною. А потім його сім'ю чекала така ж сама доля, що й «куркулів». Проте, я ніколи не відчував від нього душевного болю від образ, яких йому завдала тодішня влада. Він цю владу взагалі не помічав і жив так, як вважав за потрібне, був незалежним та гордим чоловіком. Я деякою мірою в цьому сенсі пішов в нього, але мені бракує його витримки й душевного спокою у важких життєвих ситуаціях.

Всі мої рідні — мама, батько, дід, дядьки та тітки прожили довге й по-своєму щасливе життя. І я щасливий, що мав таку нагоду вчитися у них життєвим премудростям, правилам гідної поведінки та людській порядності.

Прийшов час і я сам став главою сім'ї. В тому, що моєю кращою половинкою є чарівна миколаївчанка Людмила, я маю завдячувати своїй тещі — Валентині Вікторівні, 100-річчя з дня народження якої виповнилося 20 грудня 2023 року. Мені вона запам'яталася вродливою, доброю, мудрою і мужньою жінкою, яка, залишившись ще у доволі молодому віці без чоловіка, гідно виховала своїх трьох дітей і завжди демонструвала свою активну життєву позицію, була прикладом відповідального ставлення до життя для моїх чарівних, вродливих доньок. Моя дружина продовжує працювати у дитячому садочку, прищеплюючи любов до музики малечі, й тримає в належному стані сімейне вогнище. Моя старша донька — Тетяна має науковий ступінь кандидата юридичних наук та працює доцентом Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, молодша — Ірина є кандидатом економічних наук і перебуває зараз у докторантурі Одеського національного технологічного університету. Онук Олександр, як я та мої доньки, є випускником класичного університету Одеси (магістратура з права та менеджменту). Наразі — він аспірант Одеського національного технологічного університету. Я щасливий, що у мене така родина.

ДРУГЕ «С» — САМОСПРИЙЯТТЯ

Як і будь-яка людина, я перебуваю у суспільному середовищі, є залежним від нього, тому в процесі самооцінки маю орієнтуватися на сприйняття мене оточуючими. Проте до кінця об'єктивно визнати цей зв'язок дуже складно з причин переважно психологіч-

ного та ментального характеру. Проте я згоден з думкою Г. Шанель відносно того, що «догляд за собою повинен починатися в серці і душі».

Стверджувати, що я «задоволений» всім тим, чого я досяг, немає підстав. Мабуть, це від того, що я живу, нібито останню миттєвість, тому продовжую вчитися, ніби збираюсь існувати вічно.

Найважче все ж таки вчитися на власних помилках, а їх безліч. Розум кожного разу не тільки налаштовує на корисність того, чим я займаюся, а й орієнтує на більш «ощадливе», лояльне ставлення до людей та гармонізацію колективних відносин.

Проте часто беруть верх емоції, внаслідок чого оточення відчуває дискомфорт у спілкуванні зі мною. Крім того, моя запальність та вибуховість холерика іноді зашкоджують справі й травмують душевний стан інших людей. На жаль, можу у виправдання лише констатувати, що найважчим у житті є підкорення власного «Я», а самоуправління (не місцеве, а управління власне собою) є найскладнішим типом управління. Іноді я вдаюся до певного самообману, заспокоюючи себе думкою про те, що наші людські недоліки є продовженням наших переваг.

ТРЕТЄ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО МАЛОЇ ТА ВЕЛИКОЇ БАТЬКІВЩИНИ, УКРАЇНИ

В житті кожної людини є речі, до яких має бути непохитне ставлення, незважаючи ні на що, які вкладаються в два слова — «понад усе». Це родина, місце, де ти з'явився на світ, Батьківщина, країна, громадянином якої ти є.

Щодо місця народження, то мені з ним пощастило, оскільки перші кроки в своєму житті я зробив у чудовому місті корабелів, файних жінок та мужніх чоловіків. В нинішній час мій рідний Миколаїв багато що втратив з того, що принесло йому славу, а містянам — гордість за приналежність до цієї слави, оскільки протягом всієї історії саме вони є її примножувачами. Але як би не повертався хід історії, для мене, як і для кожного миколаївця, славні революційні, трудові, бойові та культурні традиції міста Миколаєва не втрачають своєї актуальності. Це зайвий раз підтвердив і героїчний супротив мешканців міста, військових навалі сусідньої орди, який був по праву відзначений найвищою державною нагородою.

Визнано, що коли хтось або щось припадає до душі та серця, слова — зайві. Проте слова є певними символами й маркерами неперевершеної любові до об'єкта та предмета наших уподобань. Для мене є простою розгадка слів відомого в свої часи поета, народженого в Одесі та зробившого перші самостійні кроки в Миколаєві, М. Лисянського: «Я и в городе Париже Николаев вспоминал», покладених на музику О. Долуханяном. Ця популярна в середовищі миколаївців пісня має назву «Корабелі».

Те ж саме відбувалося і зі мною й не тільки в Парижі, а в десятках інших європейських міст, які архітектурно та культурно-історично є значно привабливішими за Миколаїв. Та що там Париж, навіть Одеса, в якій я мешкаю понад півстоліття, не може замінити в моєму серці та душі рідне й найулюбленіше місто.

Пояснення цієї реальності для себе я знаходжу в тому, що мої дитячі та юнацькі роки, проведені в рідному місті, стали для мене надійним трампліном у подальших життєвих злетах. Миколаїв дав потужні крила та надихнув на успішний життєвий політ. Запорукою цьому були: широта ідеально спланованого міського простору, в якому вільно дихалося; блакитна водна гладь міста-півострова; кораблі та підводні човни, що забезпечували обороноздатність країни; героїчні люди, включаючи адміралів, що керували містом у перші понад півтора сторіччя його історії.

Так само не обирають і велику Батьківщину. Тому я добре пам'ятаю, в який час, де саме безоплатно отримав вищу освіту, перший науковий ступінь, комфортне житло, мав можливість розвиватися духовно, підтримувати на належному рівні стан здоров'я.

Маючи за плечима певний життєвий досвід, набуті знання, я протягом понад тридцяти років чесно працюю на благо України — країни, громадянином якої я є зараз. Інакше і бути не може, хоча б тому, що тут отримали путівку в доросле життя мої діти, народився й став дорослим мій онук. Тут моя домівка і справа мого життя.

ЧЕТВЕРТЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО ІСТОРІЇ СРСР

Характеризуючи своє ставлення до історії СРСР, я міг би просто послатися на свій історичний нарис «Становление независимости Украины: «перестроечный» эндшпиль», виданий 2021 року. Але зупинюся на ключових питаннях цієї наукової та практичної проблеми. Історія країни, як і родини, не визначається через дихотомію «любов — не любов». Її вкрай важливо й потрібно знати, а значить — вивчати, тому що, по-перше, історія провчає тих, хто нехтує її знанням, по-друге, її розуміння є головним способом управління майбутнім із минулого.

Я в ніякому разі не ставлю під сумнів наявність трагічних сторінок в радянській історії, тим більше не поділяю свавілля влади, яка порушувала закон, придушувала свободу та можливість вільного відстоювання кожною особою своїх думок. Мої сучасники, з якими я йшов по життю з юнацьких років, знають про те, що я ніколи не приховував своїх переконань і завжди відкрито висловлював свою точку зору як щодо темних плям нашої історії, так і питань поточної політики радянського керівництва. Однак я ніколи не впадав у безпам'ятство, а тим більше не зрікався своєї Батьківщини.

Розумію, що словосполучення «на жаль» не має використовуватися у науковому дискурсі, але ми маємо справу з дещо іншим жанром — скоріше літературним, ніж академічним. Тому, на жаль, сучасна українська влада, яка демонструє зневажливе ставлення до історії своєї держави та народу, як і її попередниця радянських часів, наступає на ті ж самі граблі, наслідком чого час її правління має «червоний відтінок».

Раджу кожному, хто не байдужий до власної долі та долі своєї країни, долучитися до думки іспанського філософа Мігеля де Унамуно-і-Хуго, який свого часу зазначав, що: «ми хочемо знати, звідки ми прийшли, тільки для того, щоб якнайкраще зрозуміти, куди ми йдемо».

Ті, хто цього не розуміють, не мають майбутнього.

П'ЯТЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО СЕНСУ ЖИТТЯ

Рецепт щастя, з екзистенціальної точки зору, яку я цілком поділяю, полягає в тому, щоб не шкодувати за тим, чого не маєш, а цінувати те, хто ти є сам по собі.

Відмічаючи світоглядне значення цієї життєвої мудрості, доцільно звернутися до певного її порівняння з філософською сповіддю Ф. Ніцше для себе щодо необхідності досягнення внутрішньої гармонії: за допомогою власної сили волі зуміти реалізувати своє істинне «Я», працюючи над собою, фактично відкрити його в собі. На думку Ф. Ніцше, цього можливо досягти за рахунок волі до влади над собою.

Цей основоположний лейтмотив твору Ф. Ніцше «Так казав Заратустра. Книжка для усіх і ні для кого» не втратив своєї теоретичної актуальності та практичної значущості й на сучасному етапі.

Сенс буття людини, за Ф. Ніцше, полягає у намаганні перебувати у постійному русі на шляху самовдосконалення не тільки тіла, а й духу та розуму.

Виходячи з цього, стає зрозумілим зміст фрази: «Людина як канат... над прірвою» [1]. Звідси — асоціація людини, що намагається перевершити себе, з канатоходцем, що знаходиться на кордоні між небом і землею, божественним і диявольським, людиною, яка не стала на канат, і надлюдиною, яка пройшла по ньому до кінця.

Однією з центральних ідей наведеного твору Ф. Ніцше є думка про те, що людина — проміжний ступінь у перетворенні мавпи в надлюдину: «Людина — це канат, натягнутий між твариною і надлюдиною. Канат над безоднею» [1] (рис. 1).

При побудові рисунку 1 використано термінологію з книги Л. Гумільова «Етногенез та біосфера Землі». Ефект енергії живої речовини, за Л. Гумільовим, проявляється в стимулах до тієї чи іншої діяльності. Це матеріалізована в людських вчинках енергетична зарядженість, що реалізована в біомасі. У цьому сенсі не тільки кожен етнос, а й окрема особистість має свій власний, відмінний від інших, запас енергії і відповідно рівень пасіонарності і певний стереотип поведінки.

Розглядаючи пасіонарність на рівні інстинкту, Л. Гумільов протиставляв пасіонарному імпульсу інстинкт самозбереження [2, с. 265], співвідношення яких впливає на здатність людини до «переходу» від тварини до надлюдини. За вказаною ознакою він поділяв представників людської спільноти на пасіонаріїв, гармонійних осіб і субпасіонаріїв (табл. 1).

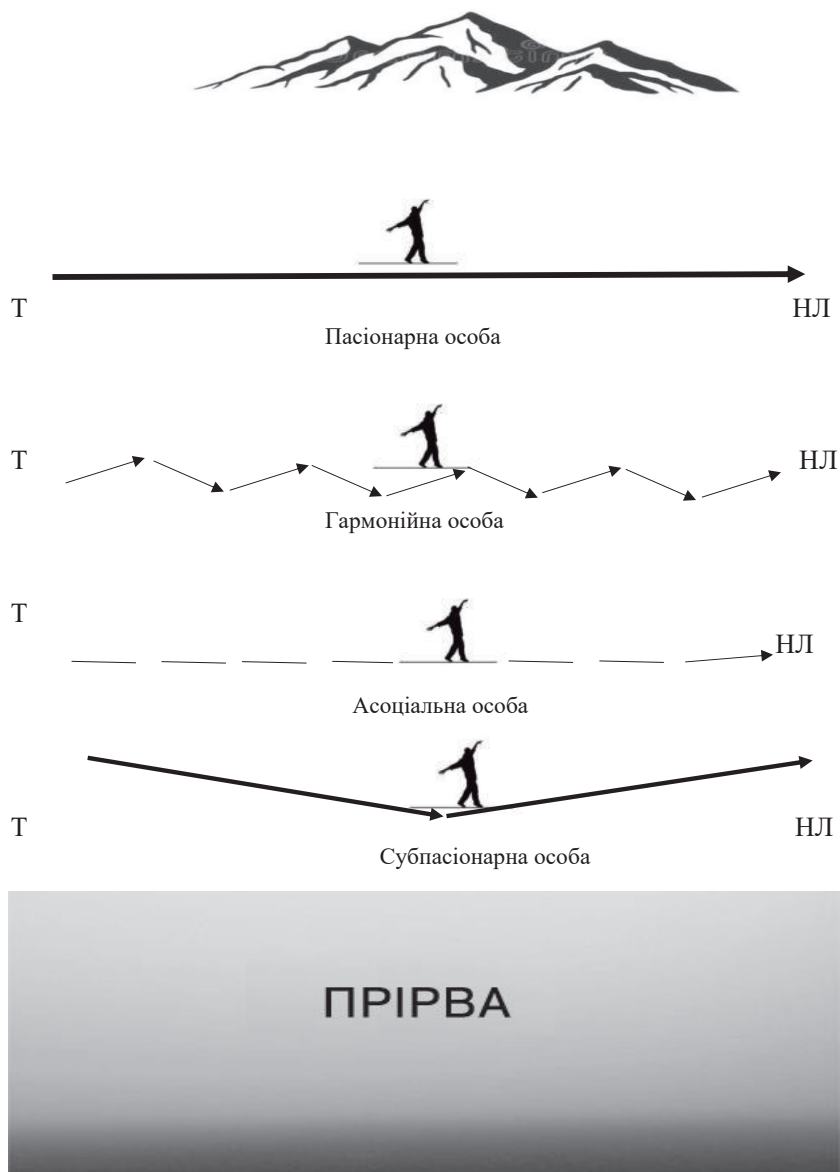

Рис. 1. «Перехід» людини від тварини (Т) до надлюдини (НЛ).
Джерело: складено з використанням: [1; 2, с. 265]

Типи представників людських спільнот

Тип людини	Ознака класифікації (ступінь соціальної активності)	Сутнісна характеристика типу
Пасіонарний	Сильна	Це люди, у яких пасіонарний імпульс сильніше, ніж інстинкт самозбереження
Гармонійний	Середня	Це переважна частина людської спільноти, у якої енергетичний пасіонарний імпульс і інстинкт самозбереження врівноважені, що утворює гармонійну особистість, яка є м'якою, але не надактивною
Асоціальний (авторська класифікація та визначення)	Обмежена правом або фізіологічним станом організму	Це люди, виключені з різних причин назавжди або тимчасово з повсякденного життя суспільства
Субпасіонарний	Слабка	Це люди, у яких інстинкт самозбереження перевищує пасіонарний імпульс

Джерело: складено і доповнено на основі: [2, с. 265].

З висоти свого життєвого досвіду маю підстави для віднесення себе до осіб пасіонарного типу. Проте у своїй суспільній поведінковій лінії я іноді забуваю про те, що більшість людей є особами гармонійного типу, а певна частка — субпасіонаріями. Такими є життєві реалії, на яких мають будуватися нормальні стосунки людських спільнот. З огляду на це, кожний представник із зазначених типів по-своєму тлумачить сенс власного життя. Крім того, важливо, у який спосіб і якою ціною не тільки з моральної, а й з психологічної точок зору реалізуються тими чи іншими особами життєві установки, що впливають з їх розуміння сенсу життя. Це положення набуває вкрай важливого значення в процесі формування колективної свідомості. Проте жодна колективна діяльність не позбавлена ключового впливу пасіонарної особистості, якій притаманна динамічна психіка, темперамент сангвініка або холерика. Пасіонаріям властивий високий ступінь емоційності, вольова саморегуляція, організаторські здібності і схильність до ризикованості. Висока енергетична та емоційна напруга колективної дії має бути збалансована критичною масою пасіо-

нарних особистостей приблизно в межах 12 % та наявністю активних гармонійних особистостей. Тобто наявність в межах кафедри економіки промисловості однієї пасіонарної особи є оптимальною. Важливо, щоб інші члени колективу постійно підтримували динамічний стан системи, загроза якому може надходити при наявності двох та більшої кількості субпасіонарних осіб. Це є однією з головних передумов успішності колективу.

Питання про сенс буття виникає тоді, коли вичерпалися ті смисли, якими та чи інша людина керувалася до настання кризового порогу. З часом настає життєвий момент відчуття передусім емоційної порожнечі, яка може перетворитися на відсутність впевненості відносно старої системи цінностей і навіть життєвого інтересу, який до цього складав сенс буття.

Саме К. Ясперс бачив в особі Ф. Ніцше попередника екзистенційної філософії і намагався осмислити його тексти як відображення досвіду прикордонного існування, в якому і відбувається зустріч людини з буттям [4, с. 189].

Недарма концепція «осьового часу» К. Ясперса ґрунтується на визнанні ним духовного прориву, пов'язаного з переоцінкою людиною певних цінностей, її виходом за межі свого індивідуального існування, усвідомленням нею свого призначення як самоцінної особи, виникненням раціонального мислення [3, с. 33].

З представлених фундаментальних наукових положень Ф. Ніцше, Л. Гумільова, К. Ясперса читачу не важко здогадатися, що я їх не тільки поділяю в теоретичному сенсі, а й реалізую у своїй практичній діяльності. Саме на них ґрунтується моя світоглядна позиція щодо розуміння сенсу життя.

Список використаних джерел

1. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Книжка для усіх і ні для кого. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3781> (дата звернення: 11.09.2021).
2. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. М.: Айрис-Петри, 1989. 560 с.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории: пер. с нем. М.: Политиздат, 1991. 527 с.
4. Ясперс К. Ницше. Введение в понимание его философствования. СПб.: Владимир Даль, 2004. 632 с.

ШОСТЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО СПРАВИ СВОГО ЖИТТЯ

На думку А. Адлера (1870–1937; австрійський психіатр і психолог, послідовник З. Фрейда, засновник індивідуальної психології), існують три фундаментальних життєвих завдання, які можна розглядати як сенс життя: робота, кохання, соціальна взаємодія. Життя в суспільстві вимагає співпраці з іншими і, відповідно, розвинутого соціального інтересу.

А. Адлеру належить класифікація людей на певні типи за їх ставленням до фундаментальних життєвих завдань.

Перший тип визначається ним як соціально корисний. Цей тип людини — втілення зрілості в системі поглядів А. Адлера. У ньому поєднані високий ступінь соціального інтересу і високий рівень активності. Будучи соціально орієнтованою, така людина проявляє справжню турботу про інших і зацікавлена в спілкуванні з ними. Такий тип людей сприймає три основні життєві завдання — роботу, дружбу і любов — як соціальні проблеми. Людина, що належить до даного типу, усвідомлює, що рішення цих життєвих завдань вимагає співпраці, особистої мужності і готовності робити свій внесок у добробут інших людей.

До інших типів людей, за А. Адлером, належать такі:

- керуючий тип (їх поведінка не передбачає турботи про благополуччя інших, для них характерна установка переваги над зовнішнім світом);

- тип, що уникає (соціальна поведінка яких характеризується втечею від вирішення життєвих завдань);

- тип, що бере (ті, що задовольняють більшу частину потреб за рахунок інших).

Згідно з гуманістичною психологією (напряму західної психології, що визнає своїм головним предметом особистість як цілісну унікальну систему), у кожній людині від народження закладено прагнення повністю реалізувати себе, і вона наділена силами, необхідними для розвитку всіх своїх можливостей [1].

Ш. Бюлер (1893–1974; німецько-американський психолог, психотерапевт, одна із засновників гуманістичної психології) довела, що життєвий шлях людини розгортається під впливом природного прагнення людини до самоздійснення, обумовленого життєвими цілями й особистими цінностями. На думку цієї дослідниці, вік 16–20 років необхідно розглядати поза життєвим шляхом, оскільки

ки в цей час лише створюються передумови для самовизначення. Так само як і вік після 70 років, оскільки існування на цьому етапі стає практично безперспективним, а самовизначення завершується [1, с. 100].

Оскільки я перетинув 70-річну вікову межу доволі давно, вважаю, що я ще перебуваю в активному життєвому тонусі. Щодо наведеної класифікації А. Адлера, зазначу, що я належу беззаперечно до соціально корисного типу. Частково погоджуючись з Ш. Бюлер у частині завершеності у моєму віці процесу самовизначення, зупинюся на моєму власному становленні, що вплинуло на моє ставлення до справи мого життя на його різних етапах.

Розділяючи позицію А. Адлера відносно визнання життєвого періоду до шестирічного віку як «мелодії, що пронизує весь стиль життя особистості та визначає спрямованість поведінкових проявів індивіда» [1], відзначу, що місцем мого дитинства, як і юності, була «Абісинія» (мікрорайон міста Миколаєва, в порівнянні з яким одеські Молдаванка, Слобідка або Пересип просто відпочивають) з населенням на той час 10 тис. осіб, розташоване недалеко від суднобудівного заводу та залізниці, з офіційною назвою — Залізничне селище з вуличками без назв, що ведуть до розташованих по різні боки від нього — вокзалу і через лісочок — Південного Бугу. У цьому селищі не тільки не функціонував громадський транспорт, але й не ходили чужі, а багато його мешканців мали по одній-дві тюремні ходки. Мій батько — Іван Іванович, пройшов фінську та Велику Вітчизняну війну, а мати — Ольга Онисимівна ще до війни здобула професію акушерки. Таким загалом було мікросередовище, у якому кувався мій характер і відбувалося становлення як особистості.

У шкільні роки я не тільки належним чином ставився до навчання, а і брав активну участь у спортивних змаганнях. Таке ж саме ставлення було у мене до своїх прямих та громадських обов'язків.

Вступ на історичний факультет Одеського державного університету імені І. І. Мечникова був продиктований бажанням займатися публічною практичною діяльністю, яка б приносила користь моєму рідному місту, його мешканцям. За роки навчання в університеті я оволодів знаннями, які дозволяли мені вступити до аспірантури. Відсутність у мене документу, який би засвідчував мою належність до КППС (вимога до майбутніх аспірантів спеціальностей, пов'язаних зі суспільними дисциплінами) перекинули мене до Сербківської школи, де я мав відпрацювати вчителем історії та суспільствознавства за

державним розподілом протягом трьох років. Моє сумлінне ставлення до праці сприяло обранню мене через півроку секретарем Комінтернівського РК ЛКСМУ Одеської області. Під час перебування на комсомольській роботі протягом півтора року я займався духовним вихованням підростаючого покоління та відстоював честь району в обласних змаганнях з футболу.

Після цього, маючи офіцерське звання, я належним чином виконував свій військний обов'язок перед Батьківщиною.

Наступні чотири роки я викладав історію КПРС в Миколаївському кораблебудівному інституті імені адмірала С. О. Макарова і паралельно займався відбором серед студентів майбутніх фахівців для режимних підприємств ВПК СРСР.

Після цього виникла необхідність попрацювати понад три роки лектором та завідувачем відділу пропаганди та агітації Іванівського РК КПУ Одеської області.

За цей час, виконуючи свої обов'язки на дорученій ділянці, я сприяв оздоровленню суспільно-політичної обстановки в районі, забезпечив разом зі своїми колегами введення в дію важливих соціальних об'єктів, поєднуючи виконання покладених на мене службових обов'язків з роботою над кандидатською дисертацією, яку успішно захистив у 1984 році.

Далі були шість років напруженої роботи в Одеському ОК КПУ на посадах лектора, керівника лекторської групи, заступника керівника групи лекторів та консультантів. Цю роботу я вимушений був покинути у грудні 1990 року за власним бажанням та з причин морального характеру, оскільки не бажав бути заручником непрофесійного та халатного ставлення до своїх обов'язків керівництва ідеологічного корпусу ЦК КПУ.

У 1991–2008 роки, не полишаючи викладацької роботи у вишах Одеси, я основні свої зусилля сконцентрував на проблемі забезпечення належного рівня життя своєї родини. Свідченням успішного поєднання службових обов'язків та обов'язків глави сімейства став захист у 2010 році докторської дисертації з економіки в ННЦ «Інститут аграрної економіки».

Мій справжній злет як науковця та організатора освітнього та наукового процесу в рамках очолюваної мною кафедри припадає саме на 2011–2023 роки.

Разом з цим — це й час найбільших розчарувань у людях та зневіри у справі, якій я віддаю усі свої сили. Поясню все по порядку.

На рівні Міністерства освіти і науки України не витримує критики не тільки його так звана керівна діяльність, а й методи роботи керівництва установи.

По-перше, серед його перших осіб давно не було справжніх науковців та освітян з державницькою позицією. При цьому їх заробітна плата є вдсятеро більшою за професорську, хоча її отримувачі й близько не «стояли» біля професури. Викладачам не виділяються кошти на публікацію монографій, посібників, підручників і навіть статей. Проте відповідні міністерські департаменти окрім супроводжуючої документації, яка поступає до них після захисту дисертацій, не гидують відповідними поборами зі здобувачів. Праця експертів дисертаційних робіт, в ролі яких виступають офіційні опоненти, оплачується не державою, а здобувачами наукового ступеня. Тому серед опонентів переважаючими є їх «зручна» та «ручна» частки. Наукова робота перетворилася на бізнес, про що свідчить чимала кількість «проплачуваних» науковців.

Мої обов'язки як завідувача кафедри перевантажені значною кількістю пустопорожніх справ, які займають значний бюджет часу. Я вже не кажу про рівень оплати праці викладача, за яким професор постується касиру супермаркету «середньої руки».

Серед більшості аспірантів та студентів — невідповідна для отримання вищої освіти та наукового ступеня молодь, яка на контрактних засадах вправно оплачує процес отримання відповідних дипломів.

Звідси питання — а чи готовий я з морально-психологічних позицій і надалі виконувати свої обов'язки, принаймні поточні. Питання поки залишається відкритим.

Виходить так, що нібито моє ставлення до своєї справи протягом останніх дванадцяти років принесло найбільш суттєві результати, а умови та якість самої роботи, м'яко кажучи, бажають кращого.

Список використаних джерел

1. Індивідуальна психологія за А. Адлером. URL: <https://usp.community/news/540-individualna-psykholohiia-za-a-adlerom> (дата звернення: 01.01.2024).
2. Екзистенційна та гуманістична психологія: навчальний посібник / І. М. Зварич, Г. В. Чуйко, Т. А. Колтунович; за наук. ред. В. Г. Панка. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2019. 496 с.

СЬОМЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО КАФЕДРАЛЬНИХ СПРАВ

Я очолив кафедру у жовтні 2011 року, попередньо не маючи такого наміру. Завітавши на запрошення ректора ОНАХТ Б. В. Єгорова до його кабінету, я мав лише одне бажання — попрацювати на засадах сумісництва після захисту докторської дисертації на одній з економічних кафедр. На той час у виші була вакансія завідувача кафедри економіки промисловості. Так я став завідувачем кафедри.

Мало того, що це була «кішка у мішку», я крім цього не мав досвіду керівництва подібними колективами. В такій ситуації треба було віддавати належне певним ризикам, які мене очікували на цьому шляху. Тому я не тільки розумів покладену на мене відповідальність, а й протягом певного часу сумнівався щодо власної здатності вправно виконувати свої функції. На той час це був доволі великий колектив (понад 20 осіб), основу якого складала молодь, значна частка якої не мала наукового ступеня, а я був єдиним доктором наук. Наразі кафедра — на третину менша, але нараховує сім докторів наук та професорів.

Моє ставлення до справ кафедри проявилось у її здобутках за останні 12 років: призначення її завідувача першим директором Навчально-наукового інституту прикладної економіки і менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна; заснування першої в ОНАХТ економічної школи «Забезпечення функціонування та розвитку системи економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності», заснування нового журналу «Економічна та продовольча безпека України» та Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (2012 рік); участь у відкритті докторантури з економічної спеціальності, створенні спеціалізованої вченої ради з захисту докторських та кандидатських дисертацій (2013 рік), кафедри управління бізнесом (2015 рік), філіалу кафедри в Одеському технічному коледжі з наступною підготовкою на її базі бакалаврів (2016 рік).

За ці роки на кафедрі було підготовлено п'ять докторів та шість кандидатів економічних наук, серед яких чотири доктори та один кандидат економічних наук — під моїм науковим консультуванням та керівництвом. У 2023 році рекомендовано до захисту три дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка», дві з яких виконані під моїм науковим керівництвом.

Було також створено сайт кафедри, надруковано буклет з історії кафедри.

На розвиток матеріально-технічної бази кафедри було залучено спонсорські кошти, еквівалентні 10 тис. дол. США, за рахунок яких було здійснено ремонт навчальних аудиторій, службових кабінетів, коридору, замінено старі віконні рами на нові — пластикові, мебльовані викладацька та кабінет завідувача кафедри.

За вказаний період підготовлено та видано чотири колективні та дев'ять індивідуальних монографій, понад десять матеріалів наукових симпозіумів, семінарів, колоквіумів.

Проте моя діяльність на відповідальній посаді завідувача кафедри, як і будь-яка справа, має свої початок та завершення. Мова навіть не йде про вичерпаність інтелектуальних та фізичних сил, які звісно не є безмежними, а у настанні «ефекту насиченості» певним видом діяльності її конкретним виконавцем. Для загальної справи не є корисним перебування тривалий час будь-якого керманича на одному місці. Час потребує перемін, а значить і нових людей та підходів.

ВОСЬМЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Маю писати про речі непопулярні, але намагатимуся супроводжувати цей негативний наратив аналізом, не заглиблюючись в деталі, оскільки це питання потребує окремого дослідження. Не применшуючи доленосної значущості нашої боротьби з лютим ворогом, героїзму українського народу, переконаний, що одного лозунгу «Все буде Україна», який перебуває на вустах переважної більшості наших мирних громадян, вкрай недостатньо для припинення нашого падіння у прірву, яке продовжується протягом останніх трьох десятиліть.

У цьому історичному відрізку часу сповзання України до рівня однієї з найбідніших країн Європи слід виділити два етапи: перший — 1991–2013 роки та другий, що розпочався у 2014 році. Історичний досвід демонструє, попри революційні потрясіння, пріоритет еволюційної логіки історичного поступу. Для обох цих етапів характерна суцільна суспільна криза з різними фазами її прояву, яка обумовлена наступними внутрішніми чинниками:

- настання незалежності внаслідок розвалу федеративного державного утворення, складовою якого була УРСР (поміж іншого, на уламках зруйнованої країни вкрай важко будувати нову державу);
- сліпа віра в автоматизм дії ринкових механізмів;

— ігнорування поточного стану суспільства та держави при формуванні стратегії її розвитку;

— незрілість суб'єкта суспільної діяльності на етапі переходу від однієї історичної епохи до іншої;

— суспільний паразитизм нового олігархічного класу, який вдало скористався слабкістю національно-демократичних сил та владних структур, які зробили ставку на нього як фундатора майбутнього суспільства;

— корумпованість провладних структур, проникнення метастазів цієї соціальної хвороби в усі частини суспільного організму;

— відсутність національної ідеї на державному рівні;

— вкрай мала частка справжніх патріотів та державників серед правлячого класу, включаючи очільників держави.

Значно ускладнює формування досконалої української державності зовнішній фактор, пов'язаний з «центральною» нашої держави за географічною і геополітичною вісями та її периферійністю за світсистемною ознакою.

За таких умов, як свідчить історичний досвід, неймовірно зростають роль та значення перших осіб держави, їх здатність виробляти та реалізовувати мудру далекоглядну зовнішню політику. У нас поки що все виходить навпаки. «Збудником» проблем, які з часом проявилися на першому з етапів нашої сучасної історії, був другий Президент України, який відомий не тільки як підписант Будапештського меморандуму 1994 року, а й як автор книжки «Україна — не Росія» (2003 рік). Для непередбаченого читача наведу назву іншої книги, дотичної до зазначеної проблематики, за авторством слов'янофіла М. Д. Данилевського «Росія та Європа» (1869 рік). В цій науковій праці її автором викладене власне бачення історичної місії Росії як лідера слов'янського культурно-історичного типу, що народжувався як супротивник західноєвропейської цивілізації.

Автор книги про Україну замість того, щоб сформулювати українську національну ідею в якості ідеології побудови молодого суверенного держави, позбавив українську націю власної самобутності, ідентифікувавши її як антиросію. За неперевереними даними, наш «письменник» працює на території одного з європейських князівств над своєю другою книгою — «Монако — це не Україна».

Як не дивно, але саме в цьому ж історичному полі впевнено почувався головний поціновувач російської мови, яка використовувалася ним замість державної мови. Я маю на увазі керівника тодішнього

українського Уряду, відомого широкому загалу патріотично налаштованих громадян як Азіров. Я уявляю, що сталося б в такому випадку з французьким прем'єром або його англійським колегою.

Зазираємо в іншу, зовсім не таємничу сторінку історії того ж самого періоду, коли на державному рівні велася боротьба з прибічниками регіоналізму, які зібралися для обговорення цієї теми на свій з'їзд у Северодонецьку (2004 рік). Одному з його ініціаторів це коштувало життя. Йдеться про вбивство під час полювання у січні 2007 року Є. П. Кушнарьова, який на той час був головою Харківської обласної державної адміністрації. А його соратник та одеський колега потрапив в опалу діючої влади.

Не так важливо, хто є замовником вбивства керівника Харківської області, але на цьому тлі невдовзі до влади прийшла саме Партія регіонів (у моїй редакції — партія Донецького регіону). З часом саме представники цього регіону вдалися до помсти тимчасовій київській владі на чолі з «Кривавим пастором» на прізвище О. В. Турчинов, за образу, нанесену їх земляку, створивши за допомогою сусідньої країни ДНР та ЛНР.

Цим подіям передувало прийняття четвертим українським Президентом разом з Азіровим утопічної програми реформ 2010–2014 років «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», яка розглядалася як перший крок на шляху до входження України у 2020 році до двадцяти найбільш розвинених країн світу.

Між другим та четвертим Президентами України певним чином відзначився і третій, який запам'ятався не стільки як шанувальник бджіл та «лектор» товариства «Знання», скільки як ініціатор історичного примирення прибічників прокомуністичної та націонал-патріотичної ідеологій та рухів, яке завершилось героїзацією останніх. Цим дещо пізніше скористалися п'ятий та шостий Президенти України, поклавши на одну чашу ваг комунізм та нацизм. А на азійському континенті закріплювала свої геополітичні амбіції велика країна зі своїм комуністичним минулим та сьогоденням.

П'ятий Президент, підписуючи Стратегією сталого розвитку «Україна 2020» скористався підказкою свого попередника, запевнивши своїх громадян, що Україна все ж таки до 2020 року увійде до числа розвинених країн світу. Але для цього, зауважив він, знадобиться не багато й не мало, а саме — реалізувати протягом неповних шести років понад шість десятків державних програм. Вдалося виконати лише дві — «рошенівську» та децентралізації публічної влади та управління.

Шостому Президенту України не поталанило як зі спадщиною, так із часом, який припав на його владне сходження. За фактом, йому в нагоді став досвід попередньої діяльності, де він проявив себе досконалим актором. Проте наразі, на відміну від часів його попередника, на кін поставлене не завдання власного збагачення, з яким п'ятий Президент впорався на 100 %, а доля країни та життя українських громадян. Вкрай важливо, щоб на це звернула увагу не тільки його команда, а й наші заокеанські «добродії». Що стосується героїчного українського народу, то він заслуговує значно кращої долі. Маю надію, що по сусідству з нами ще залишилася здорова частина громадян, які за вищу цінність вважають власне життя, а не людиноне-нависницьку ідеологію своїх керманичів, які втратили відчуття нової світової реальності.

ДЕВ'ЯТЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО СПРИЙНЯТТЯ СПРАВИ, ЩО ВИКЛАДЕНЕ НА СТОРІНКАХ ЦЬОЇ КНИГИ

Задумка й формат книги аж ніяк не є ознакою прояву мого марнославства. Проте ставлення до можливості засвідчити своє поважне ставлення до моєї праці мали можливість всі бажаючі.

Безмежно вдячний всім колегам, знайомим, друзям, хто надіслав відгуки щодо мого ставлення до справи свого життя, громадянських та службових обов'язків.

Проте високі оцінки моєї особистості та здобутків видаються мені такими, що дещо перебільшують мою роль у розвитку науки та освіти. Принаймні вважаю їх певним авансуванням моїх майбутніх звершень.

ДЕСЯТЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО НАГОРОД ТА ВІДЗНАК

Як і будь-яка людина, я з вдячністю ставлюся до всіх нагород та відзнак. Проте три з них посідають особливе місце. Друга за часом з таких нагород, але головна за своєю вагомістю — Грамота Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом», а саме — за вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки і освіти, плідну науково-педагогічну діяльність, високий професіоналізм та з нагоди 120-річчя створення Одеського національного технологічного

університету. Відчуваю гордість та подяку колективу та керівництву університету, які виказали таку оцінку моєї праці, подавши мою кандидатуру до нагородження високою державною відзнакою.

Другою за вагомістю є довічна стипендія Кабінету Міністрів України за видатні заслуги у сфері вищої освіти. Спочатку викладу передісторію отримання цієї урядової відзнаки. Коли одного осіннього вечора 2021 року мені зателефонував проректор Ф. А. Трішин, приємно здивувавши рішенням адміністрації вишу щодо подання моєї кандидатури для розгляду Міністерством освіти і науки України як можливого номінанта урядової стипендії, я зазначив, що не приймаю подачок з «барського» столу. Потім збагнув, що така моя поведінка може бути розцінена як неповага до турботи інших людей про мене. Водночас дратувало, що остаточне рішення буде не за трудовим колективом, а за міністерськими «поціновувачами».

З часом я порадив, що не дав волю емоціям, оскільки стипендія за своїм розміром є вагомим додатком до пенсії, а разом з невисокою професорською зарплатою забезпечує задоволення мінімальних життєвих потреб літньої людини.

Проте, попри мої здобутки на освітянській ниві, не впевнений, що вони заслуговують оцінки як видатні.

Майже рік тому мене було обрано до складу провідних вчених Відділення аграрної економіки і продовольства Національної академії аграрних наук України. Враховуючи, що серед напрямів моїх наукових досліджень аграрна сфера посідає провідну роль, вважаю, що дана відзнака є цілком адекватною моему внеску в зазначену галузь наукових знань.

Тепер щодо нагороди, на яку я, на власне переконання, більшою мірою заслуговую, ніж на інші, але якої я не отримаю. Двічі — у 2017 та 2020 роках вчена рада тоді ще Одеської національної академії харчових технологій висувала мою кандидатуру на присвоєння почесного звання заслуженого діяча науки і техніки України. На своє останнє звернення до владних структур з вимогою надати офіційні роз'яснення щодо причин ігнорування владними структурами рішення вищого органу вишу протягом трьох років, у жовтня 2022 року тодішній перший заступник голови Одеської обласної військової адміністрації повідомив, що моя «справа» перебуває на розгляді профільного Департаменту Офісу Президента України. Тобто це питання так само якісно «відпрацьовується», як й інші. Впевнений що цей штучний владний інститут Україні взагалі нічого корисного не приніс її народу.

Наведу свої аргументи щодо відсутності у провладної верхівки мотивації до визнання мене гідним почесного звання заслуженого діяча науки і техніки України: неукраїнська етнічна належність; моє критичне ставлення до деяких рішень діючої влади; 12-річний досвід роботи в комсомольських та компартійних органах; невизнання, на відміну від мене, владними структурами радянського періоду української історії як такої, що заслуговує уваги.

ОДИНАДЦЯТЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО СУТНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Перед тим як надати своє розуміння сутності національної ідеї, зазначу, що головною причиною її відсутності в Україні є не стільки складність осягнення цього феномена не тільки розумом, але й душею та серцем, скільки небажання політичної еліти навіть замислюватися над її змістом.

Прикладом в цьому сенсі слугує «державницьке» ставлення до цього доленосного питання другого Президента України. Під час перебування на посаді голови українського уряду він бідкався з приводу відсутності суспільного замовлення відносно того, яку державу він має будувати. Проте зайнявши президентську посаду, вже не переймався сумнівами щодо побудови олігархічної корумпованої держави, в якій носій суверенітету і єдине джерело влади, тобто український народ буде виживати на мізерну зарплату й ще меншу пенсію.

Проте з цього жалюгідного стану треба виходити, тому без формулювання національної ідеї тут не обійтися.

На думку деяких науковців, з якою в принципі можна погодитися, національна ідея — це «інформація про глибинну сутність свого народу, у якій відображена його глибока першооснова, мета, сенс і фундаментальні принципи існування, що пронизують собою всі сфери буття і зумовлюють суспільний розвиток» [1, с. 6].

Питання в іншому, а хто має виявляти цю глибинну сутність свого народу: сам народ чи політична еліта? Над цим питанням доволі часто замислювалися великі мислителі. Так Х. Ортега-і-Гассет свого часу зазначав, що національна ідея — це не те, що народ думає про себе в часі, а те, що Бог думає про нього у вічності. Це сенс буття народу, його, як вважав Гегель, «репліка в драмі світового духа», про яку цей народ може в своєму історичному житті лише приблизно здогадува-

тися, через різні форми самореалізації. Таких самих позицій дотримується й українська письменниця та філософ О. Забужко, наполягаючи на тому, що у понятті «національна ідея» закладена певна телеологія, засновок, що світ осмислений і що, так би мовити, є певний «дизайн світу», в якому кожна монада має своє призначення [2].

Значно простіше до цього питання поставився п'ятий Президент України П. Порошенко, розуміючи під національною ідеєю вступ України в Європейський Союз: «Європа, — наголошував він у травні 2016 року, — це національна ідея, яка панує в серцях українців, яка об'єднує український народ, об'єднує всю нашу країну» [3].

У провладних структурах приблизно у той самий час перебували ті, хто вважав таку точку зору неприйнятною. Так колишній член Венеціанської комісії, голова Громадської організації «За демократію через право» М. Ставнічук у лютому 2018 року, відповідаючи на питання «Хто керує Україною?», висловила так: «Україною керує хаос і абсолютна відсутність забезпечення національної ідеї, національного інтересу, абсолютне не бачення, куди ми рухаємось. Не може бути завданням держави вступ у ЄС та НАТО, — наголосила вона. — Це не наша мета як така. У статті 1 Конституції України записано: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Це і є нашою метою, а вступ у ЄС чи НАТО — засоби реалізації мети» [4].

Як бачимо, хоча в наведеному висловлюванні й не міститься визначення національної ідеї, але чітко визначено державницька позиція й негативне ставлення до спрощеного її розуміння першою особою української держави.

Те, що від можновладців марно чекати більш-менш прийнятного суспільством визначення національної ідеї, дала зрозуміти і О. Забужко, зазначивши наступне: «в політичних рішеннях в Україні крок прогнозування — три місяці. На найближчі вибори. Політичний клас країни мислить так: «решаем проблемы по мере их поступления». Вони не мислять, як європейський політиком, століттями, навіть десятиліттями не мислять. У чому проблема суспільства, в якого нема інформаційного поля, в якому воно може себе бачити, а щоб себе побачити, щоразу мусить виходити на Майдан, усім миром, аби переконатися, що «разом нас багато»? Це знову-таки проблема самопізнання. Ми непристойно мало знаємо про те, якою є сьогоднішня Україна, у нас нема для себе достатніх «дзеркал». Й далі авторка стає на захист тих, хто дивиться у дзеркала, але не з приводу з'ясування того, що мучить їхні душі: «Люди не винні в тому, що зробили з їхніми

мізками методом кількопоколінневої негативної селекції. І, коли діють деструктивно, в більшості випадків не відають, що творять» [2].

Пропоную наразі звернутися до формулювань перших статей Конституції України, в яких закріплено основоположну роль в суспільному житті країни саме людини [5]:

- «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю;

- права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави;

- носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування».

Не хто інший як М. Драгоманов був переконаний в тому, що громадські інтереси є важливішими за національні. Державний устрій сприяє суспільній нерівності, тому світова спільнота має постати у формі спілки самоврядних громад, серед яких буде й українська громада.

І такий час в Україні вже настав внаслідок реалізації реформи децентралізації публічної влади та управління. Проте особисто я ще за п'ятнадцять років до цієї реформи обґрунтував необхідність впровадження нової філософії функціонування публічної влади, яка має ґрунтуватися на парадигмі громадянського суспільства з її інститутами та механізмами народовладдя та самоврядування, первинним елементом якого слід розглядати не громаду, а окрему суверенну особу, яка є своєрідною самодостатньою й самоврядною «монадою» територіальної громади. Інакше кажучи, наділена свободою від народження особа має право на утворення певної спільноти та добровільно і на свій розсуд, відповідно до процедурного принципу субсидіарності, делегувати здійснення частини своїх владних повноважень органам публічної влади як державним, так і самоврядним. За цим підходом напрям розподілу владних повноважень схематично виглядає так: особа (суверенний, самоврядний суб'єкт) → територіальна громада → органи місцевого самоврядування, місцеві органи державної влади → регіональні органи державної влади → центральні та вищі органи державної влади. Але в силу спадщини, унітарної форми держави та практики цей розподіл здійснюється державою і відбувається «згори вниз». Саме тому, з урахуванням існуючого дуалізму публічної

влади, йдеться про існування двох каналів розподілу владних функцій. Перший — це державний, який складається на горизонтальному рівні з трьох гілок влади — законодавчої, судової і виконавчої. Остання у свою чергу представлена на вертикальному рівні трьома ієрархічними ланками: районною (місцевою), регіональною (обласною) та загальнодержавною. Місцеве самоврядування теж має три ланки — базову, районну і регіональну. Їх співвідношення схематично має такий вигляд: базовий рівень самоврядування (територіальні громади) $\rightarrow$ 0 (органи державної влади на цьому рівні не представлені); районний рівень місцевого самоврядування (райради) $\leftrightarrow$ районні державні адміністрації; регіональний рівень місцевого самоврядування (облради) $\leftrightarrow$ обласні державні адміністрації; 0 (органи місцевого самоврядування на даному рівні не представлені) $\leftarrow$ Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції [6, с. 301].

Наразі в сучасних умовах з'явилася потреба в уточненні та доповненні запропонованої мною раніше моделі функціонування публічного управління в Україні. По-перше, система публічного управління постає як владно-управлінський процес, до якого долучені різні структурні компоненти, внаслідок взаємодії яких формуються владно-управлінські відносини. По-друге, суб'єкти публічного управління, маючи різні джерела влади та притаманні їм інтереси й діючи в межах визначених владно-управлінських повноважень, об'єднані єдиною ціллю — сприяти суспільній гармонії. Для досягнення цієї гармонії мають докласти певних зусиль кожний з суб'єктів публічного управління. Органи державної влади передачу владних повноважень іншим учасникам публічного управління мають супроводжувати лібералізацією умов господарювання, жорстким контролем за розподілом та перерозподілом витратної частини бюджету, за дотриманням інституціональних засад суспільного розвитку. Бізнес-структури покликані не тільки захищати корпоративні інтереси шляхом задоволення потреб споживачів у якісних та суспільно значущих товарах і послугах, а й на засадах державно-приватного партнерства формувати середовище громадянського суспільства, основою якого є середній клас. Органи місцевого самоврядування, межі владних повноважень яких встановлюють громади, призначені захищати права територіальних громад. Громади в цілому, а не тільки виключно об'єднані територіальні громади, покликані не тільки здійснювати самоврядні функції на власній території, а й сприяти інтеграції та погодженню інтересів

громад в межах всієї країни. Громадські організації, як найбільш демократичний інститут публічної влади, покликані здійснювати відповідний контроль за суспільним процесом у відповідності до сфери власних інтересів та статутних прав організації. Проте жоден з перелічених суб'єктів публічного управління не здатен у повному обсязі виконувати свої владно-управлінські функції задля настання суспільної гармонії до тих пір, поки кожна окрема особа не перетвориться на громадянина, спроможного реалізувати свої природні права як первинного суб'єкта самоврядування й представника народу — єдиного джерела влади в Україні [7, с. 93–94].

Список використаних джерел

1. Пасічник В. Українська національна ідея // Українська національна ідея: генеза, сутність та реалізація : матеріали Всеукраїнської конференції з міжнародною участю (м. Острог, 28 черв. 2022 р.) / редкол.: І. Пасічник, Д. Шевчук, В. Жуковський та ін. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2022. С. 6–22.
2. Оксана Забужко: «Українське суспільство сьогодні позбавлене орієнтирів». 09.08.2017. URL: <https://tyzhden.ua/oksana-zabuzhko-ukrainske-suspilstvo-sohodni-pozbavlene-orientyiv/> (дата звернення: 08.01.2024).
3. День Європи: Порошенко назвав національну ідею України. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/17058-den-evropyoroshenko-nazval-nationalnu-ideyu-ukrainy-videofakt.htm> (дата звернення: 08.01.2024).
4. Ставнійчук М. Україною керує хаос і відсутність забезпечення національної ідеї. URL: <https://tsn.ua/video-novini/ukrainou-kerue-haos-i-vidsutnist-zabezpechenny-nacionalnoi-ideistavniychuk.html> (дата звернення: 08.01.2024).
5. Конституція України від 28 липня 1996 року 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 368 с.
7. Павлов О. І., Павлова І. О. Громадівський вимір публічного управління в умовах децентралізації влади та управління. *Економіка харчової промисловості*. 2020. Том 12, випуск 2. С. 91–98. DOI: 10.15673/fie.v12i2.1745.

ДВНАДЦЯТЕ «С» — СТАВЛЕННЯ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА

Почну з власного розуміння сутності понятійного конструкту «світове співтовариство». Якщо надати формальне та спрощене визначення цього словосполучення, то — це сукупність людських спільнот, що населяють світовий простір. Саме сукупність, а не певна система людських істот, у кожній з яких — своє походження, історія та місце перебування. І в цьому сенсі слід наголосити на тому, що єдиної спільної історії людства в її розумінні як світової не існує.

Власне ставлення до цієї проблеми у контексті умовної «полеміки» з К. Ясперсом було визначено мною ще півтора десятка років тому [1, с. 88–95].

Проте враховуючи не тільки теоретичну актуальність, а й практичну значущість цього питання у контексті ставлення світової спільноти до російської війни проти України, нагадаю ключові моменти своєї позиції.

В 2009 році і зараз я цілком погоджуюся з К. Ясперсом відносно того, що історія виникає лише там, де є спадкоємність традицій, осмислення свого коріння і подій, що відбуваються. Ясперсівське розуміння феномену історичності є дещо подібним погляду Х. Ортеги-і-Гассета, який визначав її як систему людських досвідів, що утворюють унікальний і незламний ланцюг [2, с. 98]. Однак К. Ясперс пішов далі, стверджуючи, що історія означає рух, зміну сутності, початки нового, які знаходять свій прояв у твореннях, уявленнях, думках людини [3, с. 56, 77].

Відтак, головним персонажем історії, її суб'єктно-об'єктною субстанцією є людина, яка, змінюючись у часі, змінює й творить історію.

З огляду на це, цілком зрозумілою видається спроба К. Ясперса структурувати всесвітню історію за ступенем перетворення людини. Історія вершиться, підкреслює німецький мислитель, між витоками та ціллю, які є взаємопов'язаними: витоки — у «свідомості людини», ціль — у «вічному царстві душ» [3, с. 55].

За К. Ясперсом, людина за весь історичний час чотири рази ніби виходила від своєї основи. Спочатку від передісторії, коли представник тваринного світу став людиною. У другому випадку — від виникнення великих культур давнини. У третьому — від «осьового часу», коли повністю сформувалася дійсна людина в її духовній відкритості

світу. У четвертому — від науково-технічної доби, чий перетворюючий вплив ми відчуваємо на собі [3, с. 53].

Попри уразливість ясперсівських підвалин структурування світової історії (відсутність відповіді на питання щодо метаморфоз, яких зазнала людина від впливу великих культур давнини, незрозумілість вислову відносно того, що у прометеєву епоху особа тільки стає людиною, а за «осьового часу» — остаточно формується дійсна людина), існує нагальна потреба в умовах сьогодення повернутися до власного бачення схеми світової історії за вказаним критерієм.

Детально розглянемо запропоновану схему світової історії німецького філософа:

«Перше дихання»: ПД* → ВКД** → ОЧ***

«Друге дихання»: НТД**** → ДОЧ*****

У першому випадку ми маємо справу з завершеним циклом еволюції людини: у першій фазі (у прометеєву добу) відбулося становлення людини як біологічного виду; у другій фазі (доба великих культур давнини) людина перетворилася на суб'єкт історії та соціалізувалася; у третій фазі («осьовий час») вона постала як феномен духовної культури.

Як відомо, духовні якості людини є результатом виховання, історичного й особистого досвіду й не успадковуються на відміну від фізіологічних та психологічних властивостей, тому вони достатньо рухливі й мінливі. Недарма К. Ясперс порівнював духовний устрій людини з тонкою оболонкою над кратером вулкана. Може статися так, що ця оболонка буде скинута, що загрожує людській спільноті знову обернутися у людей кам'яної доби [3, с. 56].

Інакше кажучи, такий песимістичний прогноз є не що інше, як натяк на можливість зворотної еволюції людини. Щоб продовжити міркування на цю тему, повернемося до схематичного зображення ясперсівського «другого дихання».

«Друге дихання»: НТД → ДІС***** → ДОЧ

Першій фазі — науково-технічній добі відповідає тип людини технічної, другій — добі інформаційного суспільства — «техногенної людини», третій фазі, якщо вона настане, — тип людини натхненної, сповненої високих прагнень та високого чуття. Щодо останнього існують великі сумніви, що підтверджується історичним досвідом двох

Умовні позначення: * — прометеєва доба; ** — великі культури давнини; *** — «осьовий час»; **** — науково-технічна доба; ***** — другий «осьовий час»; ***** — доба інформаційного суспільства.

останніх століть, особливо останнього п'ятдесятиріччя. Поки немає жодних підстав сподіватися, що у добу інформаційного суспільства людство надасть пріоритет використанню знань для духовного збагачення особистості, а не на користь зоологічного існування.

А без цього не тільки унеможливується новий прорив до духовного світу, а й загрозовою стає втрата однієї із фундаментальних властивостей людини — здоров'я.

Згідно з концепцією «осьового часу» духовний прорив було здійснено не тільки обмеженою кількістю народів, а й їх певними представниками. Не менш важливою для подальшої долі культури «осьової епохи» була здатність наступних поколінь підтримати й розвинути те, що зробив їх авангард. І тут на перший план виступає питання міжлюдської комунікації. За здатністю до компромісу, самообмеженості К. Ясперс поділяв людей на аристократів, яким властиво почуття міри, внутрішня культура; на людей середнього типу, не здатних до компромісу та толерантності; та таких, що надають перевагу насильництву. Як свідчить історичний досвід, люди першої генерації завжди складали меншість серед популяції, а з часом їх частка у загальній кількості населення зменшується. У сучасних умовах місце «під сонцем» виборюють люди другого та третього типів. Таким чином, те, що подається у сучасній літературі як зіткнення цивілізацій, у своїй основі, на базовому рівні, є внутрішньовидовим конфліктом. У цьому сенсі корисно прийняти до уваги думку Д. Белла, який, визначаючи культуру як сферу почуттів, емоцій, моральності, додав до останніх також інтелект, за допомогою якого упорядковуються ці почуття [4, с. СL]. Цей напрям людської діяльності, що є важливим регулятором соціальних відносин та індикатором ціннісних орієнтирів, не знайшов належного місця у концепції «осьового часу» К. Ясперса.

Е. Тоффлер, підтримуючи ідею німецького філософа про роль традиції у спадкоємності культур, вважав, що кожна цивілізація бере ідеї з минулого й переформовує їх у свій спосіб, який допомагає їм зрозуміти себе у стосунках зі світом [5, с. 103].

Фінський дослідник П. Куусі наголошував на тому, що людство втрачає високі моральні якості внаслідок посилення в умовах глобалізації конфлікту між людиною та природним середовищем. На його погляд, біологічна рівність важливіша для спасіння людства, ніж політична стабільність. Лише усвідомлюючи своє місце серед інших біологічних видів, людина здатна реально оцінити межі своїх можливостей та спрогнозувати ризики та загрози з боку природних сил [6,

с. 226, 233]. А це означає, що світ успішно пройде перевірку на духовність тільки тоді, коли сучасна людина, як істота свідомо та розумна, буде здатна привести свої соціальні функції, поведінку до гармонії з природою.

В умовах глобалізації світ стає більш диференційованим, на противагу сфері матеріальній, у сфері культурній розрив між носіями різних соціокультурних цінностей посилюється, тому все менше залишається сподівань на здатність до духовного прориву з боку окремих цивілізацій, тим більше, що з часом посилюється розбіжність уявлень представників різних культурних світів щодо духовних цінностей. Певне, що як загальнолюдські вони взагалі не існують, оскільки у кожного народу свої культура та традиції.

На підставі викладеного можна вивести три формули цивілізаційного розвитку в умовах глобалізованого світу.

Перша формула визначає оптимальну модель глобальної цивілізації. Схематично вона виглядає так:

$$ГЦ = \frac{К \cdot (М + ЦС)}{Л \cdot (М + В)}.$$

Друга формула розкриває напрями глобалізації цивілізаційного простору:

$$1) К \rightarrow Т \rightarrow М (Г) = СКС;$$

$$2) Л \rightarrow М (Г) \rightarrow В = Є.$$

Третя формула дає уявлення про західний та східний соціокультурні стереотипи:

$$\text{західний} — Л \rightarrow М (Г) \rightarrow Т = ЗЦС;$$

$$\text{східний} — К \rightarrow Т \rightarrow М (Г) = СЦС.$$

Західний соціокультурний стереотип базується переважно на модернізаційних цінностях, в той час як східний — на традиційних цінностях. Перший напрям глобалізації цивілізаційного простору веде до збереження соціокультурної самобутності, другий — до європеїзації. Оптимальність моделі глобальної цивілізації визначається рівнем цивілізаційної самоідентифікації.

Умовні позначення: В — вестернізація; Г — глобалізація; Є — європеїзація; К — консерватизм; Л — лібералізм; М — модернізація; Т — традиціоналізм; ГЦ — глобальна цивілізація; ЦС — цивілізаційна самоідентифікація; СКС — соціокультурна самобутність; ЗЦС — західна цивілізаційна самоідентифікація; СЦС — східна цивілізаційна самоідентифікація

При виокремленні типів моделі сучасного співтовариства та її класифікації за означеними чотирма критеріями (цивілізаційна самоідентифікація; дотичність до: глобалізації; модернізації; лібералізації) було враховано передусім здатність тих чи інших спільнот балансувати між глобалізацією та цивілізаційною самоідентифікацією.

В результаті здійснення такого підходу нами виявлено сім основних типів моделі. Зрозуміло, що існують країни, які за своїми системними характеристиками займають проміжне положення між тими чи іншими типами, або ж їх можна виділити в окремий тип. Але у такому випадку модель може стати занадто громіздкою, а класифікація як така втратить сенс. Тому модель має такий вигляд (рис. 1).

Кожен з представлених типів моделі має свою метафоричну назву, яка базується на дихотомії «глобалізація — цивілізація».

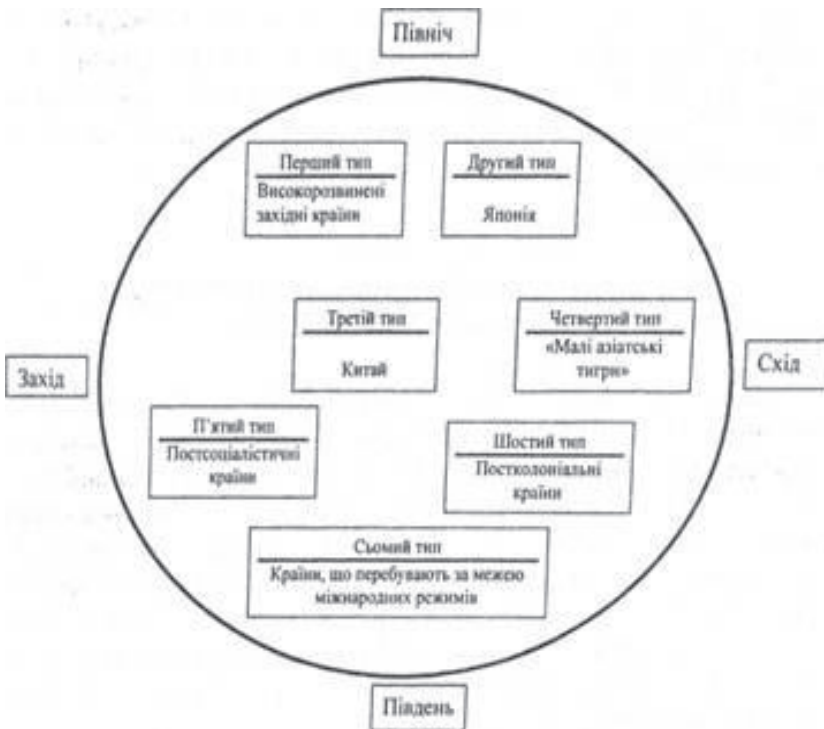

Рис. 1. Багатовимірна модель сучасного світового співтовариства

Перший тип представлений високорозвиненими західними країнами, які є більш модернізованими й займають лідируючі позиції в глобалізаційному рейтингу. При цьому не береться до уваги їх геополітична вага, а тому до їх числа віднесені як країни, що належать до «великої вісімки», так і «малі привілейовані європейські нації». Крім європейських країн, до першого типу входять також США та Канада. У контексті дихотомії «глобалізація — цивілізація» вони класифікуються як «глобалісти». Це екстравертний різновид держав, що орієнтуються на досягнення успіху у практичній діяльності та характеризуються схильністю до меркантилізму.

Другий тип представлений Японією. Це високомодернізована, але не вестернізована країна з міцними устоями традиціоналізму та національно-культурною самобутністю.

На думку цивіліографів, «японська ідентичність еволюціонує одночасно у двох напрямках — дрейфуючи у бік західної моделі поведінки (зовнішній, поверховий шар самоідентифікації) та притримуючи відданість ключовим цінностям східної цивілізації (кореневий рівень самоідентифікації)» [7, с. 64].

Третій тип — це китайська «соціалістична ринкова економіка». У цій фразі виявлена самоназва сучасної китайської соціальної системи, яка віддзеркалює ментальність китайців і пояснює розуміння ними сенсу стратегії розвитку. Як зазначає французький філософ Ф. Жюльєн, у той час як у Греції міф чи диспут прагнуть до пояснення, слово у Китаї вказує шлях, яким слід йти [8, с. 299].

Першорядним критерієм ідентичності китайців виступають культура та цивілізація на основі конфуціанства. У науковій літературі виділяються три значення поняття «ідентичність» по відношенню до Китаю [9, с. 28]:

- 1) історично сформована цивілізаційна ідентичність у широкому сенсі слова;
- 2) політична державна ідентичність, у значно вужчому значенні — національна ідентичність Китаю;
- 3) етнічна ідентичність усередині країни.

Така самоідентифікація Китаю пояснюється значною територією країни. Крім цього, ідеологію китаєцентризму формують також «відкритість» китайської цивілізації та впевненість у культурній асиміляції народів, що потрапляють у поле її впливу. Економічні досягнення Китаю, лібералізація соціальних відносин своїми коріннями сягають традиційної культури східного типу, що дає підстави віднести цю кра-

їни до того ж самого культурного ареалу, до якого належить і Японія. Лозунг революції Мейзі 1867 р. — «японський дух, західні знання» — має пряме відношення й до Китаю, у цивілізаційному розвитку якого поєднуються «західна сучасність» та «східна традиційність». Це знаходить свій прояв у європейській раціональності, прагматизмі, орієнтації на успіх у реальному світі.

За переліченими характеристиками другий та третій типи моделі (Японію та Китай) можна класифікувати як «цивілізаціоністів».

Четвертий тип — «малі азіатські тигри» (Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг). Країни цього типу, перелік яких можна у найближчий час розширити й за рахунок інших претендентів, займають проміжне місце між першим і третім типами, виступаючи тим самим кентавром, що поєднує традиції та сучасність в єдиному цивілізаційному просторі. Дещо випадає з цього ряду Південна Корея, яка є достатньо вестернізованою країною. Усі ці країни узяли на озброєння формулу Римського клубу — «мислити глобально, а діяти локально». З цієї причини «малих азіатських тигрів» можна визначити як «глобалокалістів».

Спільним між країнами, що представляють другий, третій та четвертий типи моделі, є те, що усі вони відносяться до різновиду спільнот-інтравертів, тобто таких, що орієнтовані на досягнення успіху через самоаналіз, рефлексію.

П'ятий тип — постсоціалістичні країни, переважаюча більшість яких нещодавно завершили процес ринкової трансформації та національного будівництва. Певна частина їх (Польща, Угорщина, Чехія, Словенія, Хорватія, Словаччина, Естонія, Литва, Латвія) дрейфують у напрямку до першого типу моделі, принаймні можна з впевненістю казати про таку орієнтацію. З урахуванням геостратегічного чинника та матеріального фактора, які впливають на соціокультурні традиції країн цього типу, можна спрогнозувати, що у більшості з них цивілізаційна самоідентифікація буде корегуватися під домінуючим впливом цінностей західної цивілізації.

Шостий тип — постколоніальні країни є недостатньо модернізованими, а тому характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Більшість з них переймається вирішенням завдання досягнення цивілізаційного мінімуму базових потреб населення щодо продовольства, охорони здоров'я, освіти. Серед спільнот цього типу особливу цивілізаційну нішу займають країни арабського світу, які відрізняються своєю традиційністю та ефектом «відсутності

сучасності». Світосприйняття, сформоване протягом чотирнадцяти століть у руслі ісламської традиції, продемонструвало не тільки консервативність, але й життєстійкість цієї цивілізації, що дало привід відомому німецькому досліднику ісламу Б. Тібі визначити її як анти-сучасну [10, с. 38].

П'ятий та шостий типи класифікуються мною як «локалісти», яким притаманні маргінальні риси.

Сьомий тип — спільноти, що перебувають поза мережею міжнародних режимів. Він представлений переважно країнами ісламського фундаменталізму (Ірак, Афганістан, Пакистан, Іран та ін.). Лідери цих країн, за висловом Т. Тібі, оголошують культуру сучасності не інакше як вірусом, що уразив іслам та ослабив ісламську цивілізацію. Тим самим протидія сучасній культурі переміщується у площину боротьби проти Заходу. Це стосується й боротьби проти вторгнення у світ ісламу [10, с.73]. Домінуючою цінністю для країн цього типу є культурно-релігійна та політична самотність, які посідають місце попереду економічного зростання і технічного прогресу. Неприйняття цінностей західної культури використовується ними для застосування у боротьбі з цими країнами методів, які не завжди є легітимними й не регулюються міжнародним правом, а тому не потребують погодження з міжнародними організаціями. Країни цього типу моделі класифікуються як «локалісти-ізгої».

Побудова моделі сучасного світового співтовариства має передусім наукове значення, оскільки за її характерними властивостями та рисами можна відстежити динаміку цивілізаційного розвитку людства та локальних цивілізацій з урахуванням дії таких чинників як глобалізація та модернізація, а також впливу певних ідеологічних течій.

До найбільш суттєвих характеристик моделі слід віднести наступні:

- ієрархічність у техніко-технологічному (модернізаційному) вимірі;
- суперечливість, яка є наслідком своєрідності й самотності типів моделі;
- неоднорідність, що визначається критеріями її типізації;
- рухомість, яка задається динамікою розвитку її типів;
- взаємопов'язаність, що обумовлено різноманіттям та різними векторами розвитку типів моделі;
- саморегульованість, яка забезпечується наявністю таких внутрішніх факторів розвитку, як ідентичність, мотивованість та самодостатність.

Внутрішнє переміщення країн в межах типів моделі є цілком прогнозованим, що підтверджується історичним досвідом. Програвали, як правило, не ті соціальні спільноти, що були економічно менш розвиненими, а ті, що мали підірвану, нестійку цивілізаційну ідентичність, хто сприймав чужі поради як панацею від усіляких негараздів.

Значення здійсненого моделювання важливо також для пошуку механізмів підтримання балансу світового розвитку, мінімізації ризиків та загроз, що є наслідком посилення технологічного розвитку між модернізованими та відсталими країнами, які належать до різних цивілізацій.

Окреслю різні види взаємодії між типами моделі сучасного світового співтовариства, за результатами аналізу якої можна спрогнозувати не тільки тенденції розвитку окремих цивілізацій, а й перспективи міжцивілізаційного діалогу.

Спочатку визначу діадні (парні) види взаємодії типів моделі. Один з них — між першим та сьомим, а також першим та шостим типами — можна віднести до категорії конфліктних. В основі цього конфлікту, попри намагання подати його як міжцивілізаційний (міжконфесійний, міжкультурний), лежить боротьба за ресурси та суспільні блага між глобалістами та локалістами. Перші продовжують використовувати афро-азіатський континент в інтересах транснаціональних корпорацій, другі ставляться до країн «золотого мільярду» як до таких, що нажили своє багатство за рахунок грабунку їх ресурсного потенціалу та нещадної експлуатації народів, відсталих у економічному відношенні.

До другого виду конфліктної діадної парадигми слід віднести взаємодію між шостим та сьомим типами, з одного боку, та другим, третім типами моделі — з іншого. За своєю природою він є майже таким, як і попередній вид взаємодії. Різниця полягає у тому, що між собою конфліктують представники споріднених цивілізацій — традиційних суспільств (виключення складають ісламські та латиноамериканські країни). Більше шансів у боротьбі за гегемонію на цьому просторі має Китай як велика континентальна держава, на противагу острівній та дещо віддаленій від інших азіатських країн Японії, а також країни четвертого типу — за законом «малих величин».

Кілька видів конфліктної діадної взаємодії впливають з суперечливості відносин, породжених конкурентною боротьбою і забарвлених різною цивілізаційною ідентичністю — між першим та другим і третім типами відповідно, а також між другим та третім типами. Осно-

ву цих конфліктів складає боротьба за домінування у тому чи іншому регіоні або боротьба за вплив на певну країну з метою встановлення власної гегемонії. Не виключно, що така боротьба між «європейськими» та «азіатськими» типами може набути форму міжцивілізаційного конфлікту.

Конфлікт між тими чи іншими типами моделі може мати й інші варіанти взаємодії: один тип, наприклад, перший — проти двох інших (другого та третього), один тип — проти трьох й т. д., що є менш вірогідним. Проте варіант один — проти усіх інших можна розглядати як цілком реальний: сьомий тип проти перших шести. Так, спалахи терористичних та екстремістських актів у різних кутах Земної кулі іноді ідентифікуються як саме такі, хоча їх причина частіше за все є банальною, а наслідки — такими, що відповідальність за них можна покласти не тільки на ті чи інші міжнародні організації чи рухи, а й на країни й навіть ісламський світ у цілому. Не секрет, що насправді це є не більш ніж політична спекуляція. Ця практика була так прокоментована французькою газетою «La Mond Diplomatique»: «Вісь зла дійсно існує, але вона проходить не через Ірак та Іран, а через МВФ та ВБРР. Якщо є сьогодні у світі серце тьми, воно розміщено не в Азії й не в Африці, а у Вашингтоні» [11, с. 86].

Ці та інші можливі види взаємодії типів моделі сучасного світового співтовариства можна графічно зобразити так (рис. 2):

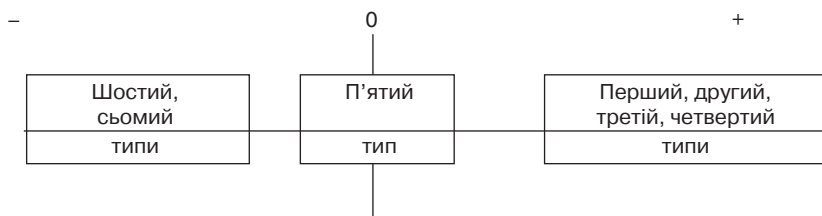

Рис. 2. Види взаємодії типів моделі світового співтовариства

У лівій частині вісі, позначеній знаком мінус, розташовані шостий та сьомий типи моделі, які ідентифікуються як несамодостатні та проблемні. Але якщо шостий тип відносно індиферентний до власної соціокультурної ідентичності, то сьомий тип відзначається загостреним відчуттям цивілізаційної самоідентифікації. У правій частині вісі розташовані різні за цивілізаційною ідентичністю, але однаково успішні у справі опанування сучасними технологіями та комунікаці-

ями і з цієї причини самодостатні типи моделі, які мають плюсову позначку. Центр вісі опанував п'ятий тип з ідентифікуючим знаком нуль, що підкреслює його перехідний статус між проблемними та самодостатніми типами.

Парадигма міжцивілізаційного конфлікту апріорі виключає врахування внутрішньоцивілізаційного протиборства чи суперництва, оскільки за визначенням — це інший тип відносин, який має міждержавний статус. Але цього не можна сказати про суперечності, які поки що мають латентну форму, між США, з одного боку, та європейськими країнами — з іншого. Крім цього, існує суперництво і між окремими країнами Європи, наприклад, між Німеччиною та Францією, Великою Британією та Францією. Цей вид протиборства з часом може набути стратегічного значення у всіх вимірах.

Усі перелічені види взаємодії між типами моделі сучасного світового співробітництва можна віднести до песимістичного сценарію розвитку міжцивілізаційних контактів.

Достатніх підстав для побудови оптимістичного сценарію цивілізаційного розвитку людства поки що не дуже багато, незважаючи на відсутність за останні два десятиріччя системного ідеологічного протиборства. Для оптимізму необхідно, щоб соціокультурні цінності, якими керуються представники різних цивілізацій, доповнювали одна одну й слугували не конфронтації, а встановленню діалогу між різними спільнотами. Але щоб ця умова була дотримана і втілена у соціальну практику, доцільно, щоб глобали як транссистемний інтегративний прошарок перетворилися на аналог відповідного соціокультурного прошарку, тільки тоді глобалізований простір отримає ознаки цивілізованого. Сподіватися на те, що взяти на себе таку місію здатні сучасні геостратегічні гравці, мало ймовірно. Треба чекати настання другого «осьового часу», на що ще кілька десятків років тому сподівався К. Ясперс. Такий духовний прорив потребує піднесення на якісно новий рівень не тільки суспільної думки.

Поки людство існує, у нього є вибір між двома варіантами: втрати соціокультурної самоідентифікації в умовах суцільної глобалізації цивілізаційного простору або переведення цивілізаційного протиборства у геополітичну площину.

Значну прогностичну роль відіграють тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації. Передусім це стосується тенденцій, які мають загальний характер.

Одна з головних серед них може бути сформульована наступним чином: роль соціокультурних цінностей у суспільному розвитку зворотно пропорційна ролі техніко-технологічної та економічної складових. Передусім вона характерна для суспільств з відтворювальною економікою. Тобто чим вищий щабель у суспільній ієрархії займають техніка, технології, економіка, тим менше значення приділяється культурним традиціям, нормам та цінностям. Таке явище є універсальним й набуває завершених форм у першу чергу в нетрадиційних суспільствах.

Ця тенденція доповнюється іншою, а саме — уніфікацією соціокультурних цінностей. Спочатку вона проявлялася в європеїзації, а останнім часом — у знеціненні духовності, свідченням чого є тиражування та розповсюдження продукції масової культури, витоки якої знов таки ведуть на Захід.

Наступна тенденція пов'язана з нівелюванням різниці між локальними цивілізаціями, що відбувається під впливом глобалізації.

Останніми роками у зв'язку з розпадом біполярного світу набуває сили тенденція зростаючого впливу на цивілізаційний розвиток людства геополітичного чинника. Іноді під прикриттям цивілізаційних цінностей виступають інтереси певних політичних кіл, зацікавлених у нагнітанні напруги у відносинах між різними народами.

Більш виразною стає тенденція, яка характеризується урізноманітненням носіїв цивілізаційної ідентичності та суб'єктів міжцивілізаційної взаємодії, що ускладнює процес соціокультурної діагностики. На це також впливає процес інтернаціоналізації суспільного життя.

В інформаційну епоху за рахунок розвитку нових комунікаційних засобів поширюється так звана мережева культура, яка розхитує засади соціокультурних цінностей, що склалися протягом кількох століть.

Не можна не враховувати також і тенденцію, пов'язану з переплетінням економічних, геополітичних та соціокультурних інтересів людських спільнот, що ускладнює процес визначення цивілізаційної ідентичності.

Слід також виокремити внутрішньоцивілізаційні та міжцивілізаційні тенденції. Звісно, цей поділ є умовним, тим більше, що перші з них закладають підвалини для других.

Кожна локальна цивілізація має власну динаміку розвитку в економічному, техніко-технологічному, демографічному, екологічному,

геополітичному та у соціокультурному розрізах. Наприклад, для африканської, азійської та латиноамериканської цивілізацій характерні високі темпи приросту населення й низький рівень техніко-технологічного та економічного розвитку. В той самий час західній цивілізації притаманний високий техніко-технологічний рівень, перевищення смертності над народжуваністю, значне забруднення природного середовища. У зв'язку з цим виникають певні суперечності у стосунках між відсталими у техніко-технологічному відношенні суспільствами та розвиненими цивілізаціями. З'являється також ряд глобальних проблем, що потребують спільної участі в їх розв'язанні усього людства.

Існує висока імовірність виникнення конфлікту між спільнотами, які належать до однієї локальної цивілізації, що обумовлено неоднаковістю геополітичних інтересів та їх приналежністю до різних релігій і етнічних систем. Серед недостатньо розвинених спільнот конфлікт може набути форму боротьби за ресурси, між модернізованими — за гегемонію у світі.

Контакти між цивілізаціями, їх взаємодія відбуваються під впливом глобалізації. До кінця XV ст., поки глобалізація не набула всеосяжного характеру, міжцивілізаційні контакти були випадковими та епізодичними. В якості прикладу, що підтверджує цей висновок, можна навести прорив «осьового часу», який відбувся одночасно у різних місцях Земної кулі, не пов'язаних між собою. Великі географічні відкриття започаткували епоху впливу західноєвропейської цивілізації на Новий світ.

Після жовтня 1917 р. до суперечностей геополітичних та міжцивілізаційних додалися протиріччя, основу яких складала різниця в ідеологічних уподобаннях та класових позиціях представників капіталістичних та соціалістичних країн. Більше того, цивілізаційна ідентичність поступилася своїм місцем ідеологічним пріоритетам.

З розпадом «світової системи соціалізму» відбулася деідеологізація міжнародних відносин, з'явилися політичні спекуляції з приводу існування різних цивілізаційних засад у представників світового співтовариства. Так, під виглядом зіткнення цивілізацій стали висуватися різні проекти, за якими приховані геополітичні інтереси головних міжнародних акторів.

Сучасний етап глобалізації ще більше загострив ці суперечності, свідченням чого є російська війна проти України, яка поставила світову спільноту перед вибором: на користь діалогу, а не конфлікту.

Іншої альтернативи міжцивілізаційній взаємодії не існує. Чим скоріше людство зрозуміє це, тим кращим буде майбутнє всього світового співтовариства.

Список використаних джерел

1. Павлов О. І. Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації: навчальний посібник / з грифом МОН. Одеса: Астропринт, 2009. 288 с.
2. Ортега-и-Гассет Х. История как система // Вопросы философии. 1996. № 6. С. 78–103.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории: пер. с англ. М.: Политиздат, 1991. 527 с.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования: пер. с англ. М.: Academia, 1999. 956 с.
5. Тоффлер. Е. Третья хвиля / пер. з англ. А. Євса. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
6. Кууси П. Этот человеческий мир: пер. с англ. М.: Прогресс, 1988. 368 с.
7. Чугров С. В. Глобализация и гармония // Полис. 2008. № 3. С. 52–67.
8. Жюльен Ф. Путь к цели: в обход или напрямик. Стратегия смысла в Китае и Греции / пер. с фр. В. Лысенко. М.: Москов. философ. фонд, 2001. 360 с.
9. Кочетков В. В., Цюн В. Самоидентификация Китая: цивилизационно-культурный и исторический срез // Вестник Московского ун-та. 2007. № 2. С. 27–44.
10. Tibi B. Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder. Berkeley: University of California Press, 2002. 346 p.
11. Макбрайд У. Глобализация и международный диалог // Вопросы философии. 2003. № 1. С. 80–87.

Висновки

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО
УПОРЯДНИКА С. М. ДІДУХА

Поява цього історико-біографічного нарису про професора Олександра Івановича Павлова є свідченням того, що предмет історії — це людське життя, а її творці — ми з вами — окремі особистості та людські спільноти.

Структура книги, її зміст, фотодокументальне наповнення дозволили повною мірою розкрити життєве кредо нашого героя — непересічної людини, яскравої особистості, справжнього вченого-міждисциплінарника, небайдужого громадянина з державницькою позицією.

Серед понад чотирьох десятків авторів, які представляють дев'ять міст України, — керівники академічних, наукових та навчальних установ, високопосадові державні службовці, викладачі, наукові співробітники, спортсмени, лікарі, академіки, професори, доценти, бізнесмени, докторанти, аспіранти, студенти. Всіх їх об'єднує поважне ставлення до героя нарису.

Оригінальність даного твору, який дещо виходить за звичні рамки історико-біографічного нарису, полягає передусім в активній ролі його героя, який постає не пасивним спостерігачем, а ключовим учасником дійства в образі людини з активною життєвою позицією. Йому належить п'ята частина основного тексту, в якому не тільки зафіксоване авторське ставлення до актуальних проблем суспільного розвитку, а й окреслено шляхи їх розв'язання. Тим самим професор О. І. Павлов черговий раз довів, що для нього особисте свято — це привід на основі здобутих результатів прогнозувати та планувати подальший рух вперед, до нових життєвих вершин, які ще вчора здавалися недосяжними. Він наочно продемонстрував свою готовність і надалі брати на себе багато важливих справ та нести відповідальність за їх переможне завершення. Він живе за принципом, який міститься в назві однієї з найвідоміших композицій польського біт-гурту «Czerwone gitary» — «Nie spoczniemy».

Отже вийшло все так, як і замислював герой нарису, — підготувати та видати книгу про нашу загальну справу державної ваги.

Ознайомившись зі змістом історично-біографічного нарису, можна зробити висновок, що в Олександра Івановича попереду ще багато планів, які він має разом зі своїми однодумцями втілити у життя.

Як прийнято в таких випадках висловлюватися: **ВЕЛИКОМУ КОРАБЛЮ — ВЕЛИКЕ ПЛАВАННЯ!**

Наші автори

1. *Ананченко Юрій Григорович* — начальник відділу забезпечення доступу до публічної інформації Управління по роботі зі зверненнями громадян та доступу до публічної інформації Міністерства оборони України
2. *Баланюк Іван Федорович* — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку й оподаткування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, заслужений діяч науки і техніки України
3. *Баранюк Христина Олександрівна* — кандидат економічних наук, доцент, декан факультету економіки, бізнесу та контролю Одеського національного технологічного університету, випускниця аспірантури за спеціальністю 051 «Економіка»
4. *Богинська Людмила Олексіївна* — кандидат економічних наук, доцент кафедри будівельного виробництва Сумського національного аграрного університету
5. *Бондар Леонід Петрович* — начальник стивідорного комплексу «Кілія» ПрАТ «Українське Дунайське пароплавство»
6. *Варакута Данило Анатолійович* — випускник факультету менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування Одеського національного технологічного університету, воротар одеського «Чорноморця»
7. *Гінжул Валерій Петрович* — лікар вищої категорії, одногрупник О. І. Павлова по Миколаївському медичному училищу
8. *Гончарук Григорій Іванович* — доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, лауреат премії імені академіка Петра Тронька, внесений до книги «Золотий фонд України»
9. *Демченко Олександр Вікторович* — власник групи підприємств, кандидат економічних наук, докторант Одеського національного технологічного університету
10. *Дідух Сергій Мирославович* — доктор економічних наук, професор кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету
11. *Довгаль Олена Валеріївна* — доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економічної теорії і суспільних наук Миколаївського національного аграрного університету

12. *Дьомін Олег Борисович* — доктор історичних наук, професор кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, сокурсник О. І. Павлова
13. *Єгоров Богдан Вікторович* — доктор технічних наук, професор, академік НААН, заслужений діяч науки і техніки України, президент Одеського національного технологічного університету
14. *Іванченкова Лариса Володимирівна* — доктор економічних наук, професор, ректор Одеського національного технологічного університету
15. *Ісайко Сергій Сергійович* — віце-президент ветеранів боксу при Федерації боксу Одеської області, майстер спорту СРСР з боксу
16. *Кісіль Микола Іванович* — кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», заслужений економіст України
17. *Козак Катерина Богданівна* — доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту прикладної економіки і менеджменту імені Г. Е. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету
18. *Копитко Василь Іванович* — доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та міжнародного бізнесу Львівського інституту менеджменту
19. *Крисанов Дмитро Федосович* — доктор економічних наук, професор, керівник Інституту економіки та бізнесу Білоцерківського національного аграрного університету
20. *Кулаковська Тетяна Анатоліївна* — доктор економічних наук, професор кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету
21. *Купріна Наталія Михайлівна* — доктор економічних наук, професор кафедри обліку й аудиту Одеського національного технологічного університету, декан факультету економіки, бізнесу і контролю 2013–2023 років
22. *Лагодієнко Володимир Вікторович* — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі, голова спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 Одеського національного технологічного університету
23. *Лобоцька Людмила Леонідівна* — кандидат технічних наук, доцент кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету

24. *Максимович Володимир Ярославович* — одеський підприємець, кандидат економічних наук
25. *Мармуть Лариса Олександрівна* — доктор економічних наук, професор кафедри економіки Університету Григорія Сковороди у Переяславі
26. *Мироненко Богдан Валентинович* — аспірант Одеського національного технологічного університету
27. *Мініна Вікторія Олександрівна* — випускниця аспірантури зі спеціальності 051 «Економіка» Одеського національного технологічного університету
28. *Назарчук Надія Віталіївна* — вчителька історії, заступник директора приватного закладу «Одеський приватний ліцей «Гармонія»
29. *Неустроєв Юрій Геннадійович* — кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки, докторант Одеського національного технологічного університету
30. *Нікітіна Аліна Геннадіївна* — випускниця факультету економіки, бізнесу і контролю Одеського національного технологічного університету
31. *Работін Юрій Анатолійович* — кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки Одеського національного технологічного університету, голова правління Одеської регіональної організації Національної спілки журналістів України, член Національної спілки письменників України
32. *Самофатова Вікторія Анатоліївна* — доктор економічних наук, професор кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету
33. *Сичевський Микола Петрович* — доктор економічних наук, професор, академік НААН, академік-секретар Відділення аграрної економіки і продовольства НААН
34. *Страхова Тетяна Василівна* — кандидат технічних наук, доцент кафедри технології зерна і комбікормів, голова профспілкового комітету співробітників Одеського національного технологічного університету
35. *Терещенко Світлана Іванівна* — доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економіки і менеджменту Сумського національного аграрного університету

36. *Федорова Тетяна Сергіївна* — випускниця аспірантури зі спеціальності 051 «Економіка» Одеського національного технологічного університету
37. *Федченко Юлія Степанівна* — кандидат фізико-математичних наук, доцент, завідувачка кафедри фізико-математичних наук Одеського національного технологічного університету
38. *Фрум Ольга Леонідівна* — кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету
39. *Хвесик Михайло Артемович* — доктор економічних наук, професор, академік НААН, директор ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки
40. *Шевченко Ганна Анатоліївна* — кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і права, керівник відділу з питань запобігання та виявлення корупції Одеського національного технологічного університету
41. *Шевчук Володимир Олександрович* — доктор економічних наук, професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування Національної академії статистики, обліку та аудиту
42. *Якубовський Олексій Петрович* — кандидат історичних наук, професор кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій Національного університету «Одеська політехніка», заслужений працівник народної освіти України

Наукове видання

**ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ ПАВЛОВ:
ЛЮДИНА, ВЧЕНИЙ, ГРОМАДЯНИН**

Історико-біографічний нарис
про людину з активною життєвою позицією

Упорядник
ДІДУХ Сергій Мирославович

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 14,18.
Тираж 50 прим. Зам. № 33 (7).

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.